ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
PROGRAMI

DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIĞININ SİBER ZORBALIK VE EKRAN BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİNENUR TURHAL

ANKARA
OCAK, 2023

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
PROGRAMI

DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIĞININ SİBER ZORBALIK VE EKRAN BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİNENUR TURHAL

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÖKHAN ATİK
EŞ DANIŞMAN: ÖĞR. GÖR. DR. ÖYKÜ MANÇE ÇALIŞIR

ANKARA
OCAK, 2023

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Eminenur Turhal adlı öğrencinin hazırladığı "Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü" başlıklı bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı'nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	……	……..
Üye	……	……..
Üye	……	……..

ONAY
Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından …/…/20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/20... tarihinde kabul edilmiştir.

……
Prof. Dr. İlhan YALÇIN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Eminenur TURHAL

ÖZET

DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIĞININ SİBER ZORBALIK VE EKRAN BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ

TURHAL, Eminenur
Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan ATİK
Eş Danışman: Öğr. Gör. Dr. Öykü MANÇE ÇALIŞIR
Ocak, 2023, xii+ 113 Sayfa

Bu araştırmada, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığını sergileme şekli ve çocuklardaki siber zorbalığı ve ekran bağımlılığını yordamada dijital ebeveynlik farkındalığının rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya toplam 286 ortaokul öğrencisi ve bu öğrencilerin ebeveynleri (n = 286) katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği, Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği ile Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada basit ve çoklu regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin en sık dijital ebeveynlik farkındalığı sergileme şekli alt boyutlara göre sırasıyla; dijital ihmal, olumsuz model olma, verimli kullanım ve risklerden koruma olarak belirlenmiştir. Yapılan çoklu regresyon analizleri sonucunda, dijital ebeveynlik farkındalığı ve siber zorbalık değişkenleriyle ilgili; olumsuz model olma, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutlarının siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma düzeylerini negatif yönde anlamlı olarak yordadığı; dijital ihmal alt boyunun ise pozitif ve anlamlı olarak yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital ebeveynlik farkındalığı ve ekran bağımlılığı değişkenleri ile ilgili ise; olumsuz model olma alt boyutu dışında dijital ebeveynlik farkındalığında dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutlarının ekran bağımlılığını yordamada anlamlı birer yordayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dijital ebeveynlik farkındalığı, siber zorbalık, siber mağduriyet, ekran bağımlılığı.

ABSTRACT

THE PREDICTIVE ROLE OF DIGITAL PARENTING AWARENESS ON CYBERBULLYING AND SCREEN ADDICTION

TURHAL, Eminenur

M.Sc., Department of Educational Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan ATİK

Co- Supervisor: Dr. Öykü MANÇE ÇALIŞIR

January, 2023, xii+113 Pages

In this study, it was aimed to examine which sub-dimensions parents prefer while displaying digital parenting awareness and digital parenting awareness in predicting cyberbullying and screen addiction in children. A total of 286 students and their parents (n = 286) participated in the study. Digital Parenting Awareness Scale, Multiple Screen Addiction Scale, Cyber Bullying and Internet Aggression Screening Scale were used as data collection tools in the research. Simple and multiple regression analysis methods were used in the study. According to the findings, the way parents most frequently exhibited digital parenting awareness sub-dimensions, respectively, digital neglect, being a negative model, efficient use and protection from risks. As a result of multiple regression analyzes, related to digital parenting awareness and cyberbullying variables, sub-dimensions of being a negative model, efficient use and protection from risks significantly predicted cyberbullying and victimization levels in a negative way; it was concluded that digital neglect sub-dimension predicted positively and significantly. Regarding digital parenting awareness and screen addiction variables; it was concluded that digital parenting, digital neglect, productive use and protection from risks, apart from being a negative model, can was considered as meaningful predictors of screen addiction.

Key Words: Digital parenting awareness, cyberbullying, cybervictimization, screen addiction.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın başından sonuna kadar her aşamasında sabır, ilgi ve özveri ile bana rehberlik eden, çalışmalarıma devam etmem konusunda beni yüreklendiren, kendi bilgi ve tecrübelerini her zaman benimle paylaşan değerli tez danışmanlarım Doç. Dr. Gökhan ATİK'e ve Öğr. Gör. Dr. Öykü MANÇE ÇALIŞIR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Süreçte onlarla birlikte çalıştığım için kendimi çok şanslı hissediyorum. Ayrıca tez savunmamda yer alan ve değerli zamanlarını ayırıp tezime önemli katkılar sağlayan jüri üyeleri Doç. Dr. Selen DEMİRTAŞ ZORBAZ'a ve Öğr. Üyesi Dr. Hicran ÇETİN GÜNDÜZ'e çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana burs sağlayarak destek olan TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Varlığıyla bana güç veren, eğitimime ve çalışmalarıma destek olan, eğitim sürecimde yavrumuza özveriyle bakarak bana çalışmam için zaman ayıran, sevgisini her zaman hissettiğim sevgili eşim Ahmet Erkam TURHAL'a, bebekle nasıl yüksek lisans yapacaksın diyenlerin aksine bana zorluk çıkarmayarak, dersleri dinlerken bana eşlik eden varlığına şükrettiğim sevgili kızım Rüveyda TURHAL'a minnettarım, iyi ki varlar.

Bizi her şartta okutmak ve eğitmek için çabalayan, hayatımın her anında desteğini ve arkamda oluşunu hissettiğim canım babam Şaban İSKENDER'e ve türlü zahmetler ve emeklerle bizi büyüten, şefkatini hiç esirgemeyen canım annem Gülseren İSKENDER'e, yüksek lisans eğitimim boyunca kızıma ilgiyle bakarak derslere gözüm arkada kalmadan gitmemi sağlayan kayınvalidem Semra TURHAL'a ve tüm bu süreçlerde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kayınbabam Ömer TURHAL'a teşekkür ederim.

Ve son olarak; iyi ki onun kardeşiyim dediğim, başım her sıkıştığında ondan aldığım destekle güçlendiğim canım ablam Ayşenur YABASUN'a ve dostluğuyla ve kardeşliğiyle her zaman bana destek olan, her takıldığımda sen yaparsın diyerek beni ayağa kaldıran, iyi ki onunla karşılaşmışım dediğim canım dostum Nurkübra TEPE'ye teşekkür ederim.

İyi ki varsınız.

Değerli Eşim ve Sevgili Kızıma…

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ ... iii
ÖZET ... iv
ABSTRACT ... v
ÖNSÖZ ... vi
İÇİNDEKİLER ... viii
TABLOLAR DİZİNİ ... xi
KISALTMALAR ... xii
BÖLÜM 1 ... 1
GİRİŞ ... 1
Problem ... 1
Amaç ... 9
Önem ... 9
Sayıltılar ... 12
Sınırlılıklar ... 12
Tanımlar ... 13
BÖLÜM 2 ... 14
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR ... 14
Dijital Ebeveynlik ... 14
Dijital Ebevynlik Rolleri ... 16
Dijital Okuryazarlık ... 16
Dijital Etik ... 18
Kontrol ... 19
Yenilikçilik ... 20
Farkındalık ... 21
Siber Zorbalık ... 22
Siber Zorbalık Araçları ... 24
Anlık Mesajlaşma ... 24
Telefon ... 25
Sohbet(Chat) Odaları ... 25
E-posta ... 25
Sosyal Ağ Siteleri ... 25
Bloglar ve Forumlar ... 26
Web Siteleri ... 26
Çevrimiçi Oyunlar ... 26
Siber Zorbalığın Yaygınlığı ... 27

Siber Zorba ve Siber Mağdurların Kişisel Özellikleri 30
Siber Zorbaların Kişilik Özellikleri 31
Siber Mağdurların Kişilik Özellikleri 32
Siber Zorbalığın Etkileri 32
Siber Zorbalık ve Ebeveyn İlişkisi 33
Siber Zorbalık ve İnternet Kullanımı 34
Ekran Bağımlılığı 35
İnternet Bağımlılığı 37
Medya Bağımlılığı 40
Televizyon Bağımlılığı 41
Sosyal Medya Bağımlılığı 43
Dijital Oyun Bağımlılığı 45
Ekran Bağımlılığı ve Ebeveynlik İlişkisi 50
BÖLÜM 3 52
YÖNTEM 52
Araştırmanın Modeli 52
Çalışma Grubu 52
Verilerin Toplanması 54
Veri Toplama Araçları 55
Kişisel Bilgi Formu 55
Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (DEFÖ) 56
Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ) 56
Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği 57
Verilerin Çözümlenmesi 58
BÖLÜM 4 60
BULGULAR VE YORUMLAR 60
Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına İlişkin Betimsel İstatistikler 60
Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Arasındaki İlişkiler 61
Siber Zorbalık ve Mağduriyetin ve Ekran Bağımlılığının Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığı 63
Dijital Ebeveynlik Farkındalığını Sergileme Düzeylerine İlişkin Yorumlar 67
Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Yorumlar 68
Ekran Bağımlılığının Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığı 72

BÖLÜM 5 75
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 75
Sonuçlar 75
Öneriler 76
Çocuklar ve Ebeveynlerle Çalışan Ruh Sağlığı Çalışanlarına Yönelik Öneriler .. 76
Araştırmacılar İçin Öneriler 76
Ebeveynler İçin Öneriler 77
KAYNAKLAR 79
EKLER 102
EK 1. Kişisel Bilgi Formu 103
EK 2. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği 104
EK 3. Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği 105
EK 4. Siber Zorbalık ve Internet Saldırganlığını Tarama Ölçeği 106
EK 8. Etik Kurul Onayı 110
EK 9. Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni 111
BENZERLİK BİLDİRİMİ 112
ÖZGEÇMİŞ 113

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1. Katılımcı Öğrencilerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı 53
Tablo 2. Katılımcı Ebeveynlerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı 53
Tablo 3. Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına İlişkin Betimsel İstatistikler..... 60
Tablo 4. Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına Arasındaki İlişkiler..... 62
Tablo 5. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Siber Mağduriyet Puanını Yordama Durumu..... 63
Tablo 6. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Siber Mağduriyet Puanını Yordama Durumu..... 64
Tablo 7. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Siber Zorbalık Puanını Yordama Durumu..... 65
Tablo 8. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Siber Zorbalık Puanını Yordama Durumu..... 65
Tablo 9. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Çoklu Ekran Bağımlılığı Puanını Yordama Durumu..... 66
Tablo 10. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Çoklu Ekran Bağımlılığı Puanını Yordama Durumu 66

KISALTMALAR

DEFÖ	Dijital Ebevenlik Farkındalık Ölçeği
SZISTÖ	Siber Zorbalık Ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği
VIF	Vairance Inflation Faktor
APA	American Psychological Association
DSM-5	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
TDK	Türk Dil Kurumu
LSE	London School of Economics
BİT	Bilgi İletişim Teknolojileri
DEHB	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivie Bozukluğu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNİCEF	United Nations International Children's Emergency Fund

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu sunularak amacı ve önemi hakkında bilgiler verilmektedir. Daha sonra araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmada yer alan değişkenlerin tanımları yer almaktadır.

Problem

Yirminci yüzyılın sonları itibariyle dijital dünyanın kapıları açılmıştır. Tıpkı yazının keşfi gibi dijital aletlerin keşfi de dünya için yepyeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Dijital çağ döneminde her alanda hızlı ve yeni bir dönüşüm başlamıştır. Daha önceleri telefonun icadıyla hızlanan haberleşme süreci, daha sonra televizyon ekranlarıyla ve nihayetinde internet ile daha da hızlı bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Elbette bahsedilen dijital cihazlar sadece haberleşme amacıyla sınırlı kalmamış, günümüze değin akıllı telefonların, televizyonların, internetin daha hızlı yayılmasını sağlayan cihazların, tabletlerin üretilmesi ve her geçen gün bu cihazlara yeni özelliklerin eklenmesi dijital dünyayı oldukça cazibeli bir hale getirmiştir. Dijital dünya insanlara, hızlı bilgi edinme ve iletişim kurma, oyunlar oynayarak eğlenme, çalışma, alışveriş yapma ve sosyal medya ile yeni sosyal ortamlar edinme gibi işlevsel alanlar açmaktadır.

Dijital araçların kullanımına yönelik hazırlanan raporda 7.83 milyar dünya nüfusunda; internet kullanım oranının %59.5, sosyal medya kullananların %53.6; akıllı cihaz kullananların ise %102.4 olduğunu rapor etmişlerdir. İnternet kullanıcı sayısının 2021 yılında %7.3; sosyal medya kullanıcıları %13.2, mobil cihaz kullanıcıları ise %0.9 artış göstermiştir (Digital Yearbook, 2021a). Bu raporda Türkiye ile ilgili kullanım oranlarına bakıldığında; internet kullanan kişilerin nüfusun %77'sini oluşturduğu ve bir önceki yıla göre %6 arttığı; mobil cihaz kullananların %90 oranı ile bir önceki seneye nazaran %2 arttığı; aktif sosyal medya kullanıcılarının ise nüfusun %70'ini oluşturarak önceki seneye göre %11 arttığı görülmektedir (Digital Yearbook, 2021a). Bu oranlar ekran kullanan kişi sayısının her geçen gün arttığına işaret etmektedir.

Ekran kullanım oranının yanı sıra ekran kullanım süresi ile ilgili de hazırlanan diğer bir raporda, ekran kullanım süresi hakkında istatistiki veriler yer almaktadır (Digital Yearbook, 2021b). Türkiye'deki oranlara bakıldığında; 16–64 yaş arası popülasyonda mobil cihazla günlük internet kullanım süresi ortalama dört saat on dokuz dakika olarak; bilgisayar, tablet gibi cihazlarla ise ortalama üç saat otuz yedi dakika olarak raporlanmıştır (Digital Yearbook, 2021b). Dünya genelinde mobil cihazla internet kullanımı süresi ortalamasının üç saat otuz dokuz dakika olduğu göz önüne alındığında Türkiye'de dünya ortalamasının üzerinde bir internet kullanım durumu olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki veriler göz önüne alındığında hem dünya genelinde hem de Türkiye'de internet ve ekran kullanım oranları toplam nüfusun yarısını geçmektedir. Bu oranlar, yetişkin yaş grubu olduğu kadar çocuk yaş gruplarını da içermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) "2021 Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması"na göre, Türkiye'de 6–15 yaş gurubu çocukların internet kullanım oranlarının %82.7'ye ulaştığı, 2013 senesine (%50.8) göre %31 arttığı görülmektedir. TÜİK'in (2021) araştırmasına katılan 6–15 yaş grubundaki çocukların % 86.2'si çevrimiçi derse katılım, %83.6'si ödev ya da araştırma yapma, % 66.1'i oyun oynama, %61'i sosyal medyada video izleme, % 55.5 çevrimiçi sesli ya da görüntülü görüşme amacıyla düzenli internet kullanım faaliyeti gösterdiği raporlanmıştır. Çocukların %9.1'i internet üzerinden alışveriş yapmak için internet kullanımı göstermektedir. Bu araştırmada yer alan çocukların %31.3'ü sosyal medya kullanımı amacıyla interneti düzenli olarak kullanmaktadır. Bu çocuklar, sosyal medyayı %77.7 oranında neredeyse her gün, %16.5 oranında haftada bir, %5.8 oranında ise haftada bir defadan az kullandığını belirtmiştir (TÜİK, 2021). Aynı araştırmada sosyal medyayı düzenli kullanan çocukların, bu kullanımları hafta içi günde ortalama iki saat elli dört dakika, hafta sonu ise ortalama iki saat kırk dört dakika olarak tespit edilmiştir. Yine TÜİK'in (2021) aynı raporuna göre çocukların ekran kullanım çeşitlerine bakıldığında %64.4'ünün cep telefonu/akıllı telefon kullandığı, %55.6'sının bilgisayar kullandığı ve %57.2'sinin tablet kullandığı belirtilmektedir. Bütün bu oranlar bize her ne sebeple olursa olsun ekran kullanımının ve internet kullanımının çocuk yaş gruplarında da oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki veriler dikkate alındığında çocukların internet kullanımının en çok çevrimiçi derse bağlanma faaliyetiyle ilgili olması pandemi döneminin uzaktan eğitim koşulları bağlamında değerlendirilebilir. Ancak diğer internet kullanım oranlarına

baktığımızda tabloyu endişe verici hale getiren durum çocukların teknolojiyi ve sanal ortamları kullanmaları değil, bunları aşırı ve işlevsel olmayan bir biçimde kullanmalarıdır. Ekran maruziyetinin çocukların beyinlerinde yol açtığı zararla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır (Asqarova ve Zengin, 2022). Uzmanlar teknolojinin kendisini kötülemekten ziyade, bireyleri teknolojinin fazla kullanımının büyüme çağındaki çocukların beyinlerine vereceği hasara karşı temkinli olma konusunda uyarmaktadır (Lynn ve Johnson, 2018). Ön ergenlik dönemindeki çocukların biyopsikososyal gelişimleri bir geçiş dönemindedir ve bu dönemde yoğun ve işlevsel olmayan ekran maruziyeti bu çocuklarda kalıcı biyolojik sorunlara neden olabilmektedir (Schmidt, 2020). Amerika Milli Sağlık Enstitüsünün 2018 yılında başlattığı ve on sene sürecek bir araştırmada, 9–10 yaşlarındaki 11.000 çocuğun belirli aralıklarla Manyetik Rezonans (MR) ile beyin görüntüleri incelenmektedir. Çalışmanın 2018'e kadar elde ettiği bulgulardan birisi, günde iki saatten fazla ekran maruziyeti olan çocukların düşünme ve dil testlerinde daha düşük puanlara sahip olmasıdır; bir diğer dikkat çekici bulgu ise ekranda çok fazla vakit geçiren çocukların diğer çocuklara göre beyin kortekslerinde daha erken dönemde incelmenin görülmesidir (Evans, 2018). Çocuklar ekran başında uzun süreler kaldıkça dil gelişim bozukluğu görülme riski de artmaktadır (Keskindemirci ve Gökçay, 2020). Rusya'da yapılan 14 senelik boylamsal ve geniş çaplı bir araştırmada, cep telefonu kullanan çocuklarda ışık ve ses sinyallerine verilen tepkinin yavaşladığı, hafızanın ve dikkatin zayıfladığı, yazı yazarken hata sayılarının önemli ölçüde arttığı ortaya konmuştur (Urmantceva, 2019). Yapılan çalışmalarda ekranlardaki görsel ve işitsel uyaran yoğunluğuna maruz kalmanın beynin görsel ve işitsel bölgelerinde aşırı uyarılmaya neden olduğu; düşünme, karar verme, yaratıcılık, sosyal davranış, fiziksel ve ruhsal denge gibi alanları ilgilendiren bölümlerin az uyarılmasına ve bu alanlarda gelişim eksikliğine neden olduğu bulunmuştur (Schmidt, 2020). Uzun süre ekrana maruz kalmanın uyku bozukluklarına ve göz rahatsızlıklarının artmasına neden olduğu raporlanmıştır (Guo vd., 2021).

Ekranların fiziksel, zihinsel ve duygusal zararlarına dair yapılan diğer çalışmalarda, çocuklardaki gelişimi ve öğrenmeyi olumsuz etkilediği, çocuklarda saldırganlığa sebep olduğu ve vücuda radyasyon yüklediği bulunmuştur. Bunlara ek olarak, ekranla ilgilenilen süre uzadıkça uyku, spor ve yüz yüze insan iletişiminin azalması ile çocukların fiziksel olarak hareketsiz ve yorgun olma durumların da arttığı; fiziksel duruş bozukluklarının, beslenme düzensizliğinin, temizlik konusundaki sıkıntıların görüldüğü tespit edilmiştir (Schmidt, 2020). Ekrana çok fazla maruz kalmanın

psikolojik sağlık üzerinde de olumsuz etkileri araştırılmıştır. Bu konuda yapılan bir çalışmada, ekrana çok fazla maruz kalan çocukların psikolojik dengelerinin bozulduğu, dikkatlerinin çok çabuk dağılabildiği, kendilerini kontrol etme, başlanılan işi bitirme ve arkadaş edinmede zorluk yaşadıkları bulunmuştur (Twengea ve Campbell, 2018). Kaliforniya'da, Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) belirtileri göstermeyen, 15–16 yaşlarındaki 2500 ergenle bir araştırma yapılmış ve bu araştırmanın sonucunda iki yıllık araştırma süreci boyunca dijital medyayı daha fazla kullanan ergenlerin diğerlerine göre daha çok DEHB belirtileri göstermeye başladığı bulunmuştur (Ra vd., 2018). Bu araştırmanın sonucu dikkat çekicidir çünkü DEHB belirtileri ortalama yedi yaş civarında görülmeye ve tespit edilmeye başlanır. Ancak bu çalışmaya konu olan ergen yaş gurubundaki çocukların bir kısmının daha önce DEHB belirtileri göstermeyip dijital maruziyetin fazla olması neticesinde bu belirtilere daha çok sahip olması, DEHB belirtileri ile dijital maruziyet arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Ekran kullanımının psikolojik olarak bu denli zarar vermesinin nedenleri arasında yine beyin aktivasyonu ele alınmaktadır. Ekranların, sempatik sinir sistemini aşırı uyarması neticesinde, sürekli "savaş ya da kaç" durumunun kişilerin kendilerini sakinleştirmede zorluk çekmelerine ve kronik stres yaşamalarına neden olabilmektedir ki bu durumda beraberinde yorgunluk, huzursuzluk, unutkanlık, kaygı, dikkat eksikliği gibi neticeleri getirmektedir (Schmidt, 2020).

Çocukların ekran kullanımındaki %31'lik kısmı sosyal medya kullanımı oluşturmaktadır (TÜİK, 2021). Bu oran çocukların sosyal medyadaki varlığının hiç azımsanmayacak derecede olduğunu göstermektedir. İlk bakışta bunun ne gibi bir zararı olacağı düşünülse de yapılan bir çalışmada, ergenlerin çoğu da benzer şekilde sosyal medya kullanımının kendilerini olumsuz etkilemediğini, hatta olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir (Social Media, 2018). Ergenlerin bu olumlu algısının aksine bir diğer araştırmada, çalışmada yer alan öğrencilerin bazı sosyal medya platformlarını kullanımı üç hafta boyunca günde 10 dakika ile sınırlandırıldığında, depresyon belirtilerinde ve yalnızlık hislerinde anlamlı bir düşüş gözlemlenmiştir (Hunt vd., 2018). Bu çalışmada vurgulanan nokta, çalışmaya katılan kişilerden sosyal medya kullanımlarının tamamen durdurulmasının değil de azaltılmasının istenmiş olmasıdır.

Sosyal medya kullanımının özellikle önergenlik ve ergenlik dönemlerindeki çocuklar üzerinde, beğenilme kaygısı oluşturma, sanal bir sosyallik ağı kurma, özgüven eksikliği gibi sonuçlar doğurması da söz konusudur. Zira sosyal medya sanal bir sosyallik sunarken aslında gerçek dünyada, asosyalliğe sebep olmaktadır. Common Sense Media

[Sağduyu Medyası] verilerine göre, Amerika'da 13–17 yaş gurubundaki ergenlerin artık yüzyüze iletişime geçmekten daha çok mesajlaşmayı tercih ettiği görülmektedir (Social Media, 2018).

Çocuklardaki ekran kullanımın sosyal medya ya da diğer sanal platformlarda ortaya çıkardığı bir başka tehlike ise siber zorbalıktır. Siber zorbalık dijital çağın getirdiği olumsuz sonuçlardan biridir. Birçok tanımı yapılmakla birlikte siber zorbalık; cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi teknolojik cihazlarla ve internet yoluyla yapılan psikolojik zorbalık biçimidir (Sharrif ve Gouin, 2005). Hinduja ve Patchin (2009) ise, siber zorbalığı herhangi bir elektronik araçla başkalarını ısrarlı ve tehdit edici bir şekilde rahatsız etmek olarak tarif etmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere; siber zorbalık, zorbalık kavramının dijital yüzüdür. Tıpkı akran zorbalığı gibi siber zorbalığın da zorbalığa maruz kalan çocuklar üzerinde birçok açıdan olumsuz etkileri vardır. Raskauskas ve Stotz (2007), siber zorbalığa uğramanın çocuklarda çaresizlik hissine sebep olarak çocukların okula gitme isteklerini azalttığını belirtmiştir. Willard (2007) ise; siber zorbalığa uğramanın psikososyal iletişim güçlükleri yaşanmasına, akranlarıyla arkadaşlık kurmasının iletişimin zorlaşmasına ve yalnızlığa itilmeye neden olduğunu belirtmektedir. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarıları da olumsuz etkilenmektedir. Örneğin bir araştırmada siber zorbalık yapan kişinin kimliği bilinmemesine ve zorbalık eyleminin sanal ortamda gerçekleşmesine rağmen siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin akademik zorluklar yaşadığı bulunmuştur (Shariff, 2008). Raskauskas ve Stoltz'un (2007) araştırmasında, siber zorba/mağdurların yaşadıkları kaygı ve gerginlik nedeniyle derslere odaklanmakta zorluk yaşadıkları ve akademik başarılarındaki düşüş nedeniyle de okuldan kaçmaya eğilimli oldukları bildirilmektedir. Siber zorbalığa uğrayan çocuklarda uyku güçlüğü, tekrarlayan karın ağrısı ve baş ağrısı gibi psikosomatik belirtiler de görülmekte; siber zorbalığa uğramayan çocuklara göre kaygı, korku, öfke, depresyon ve intihar düşünceleri, benlik saygısında düşme gibi psikolojik olumsuzlukların da daha fazla olduğu belirtilmektedir (Kavurucu ve Küçük, 2021).

İnternete erişimin yaygınlaşmasıyla beraber siber zorbalıkta bulunmanın ve maruz kalmanın da arttığı belirtilmektedir. Biswas ve diğerlerinin (2020) yaptığı küresel bir araştırmada, 12–17 yaş gurubundaki okul çocuklarının siber zorbalığa maruz kalma yaygınlığını %30.5 olarak bulunmuştur. Siber zorbalığın Türkiye'deki yaygınlık araştırmalarında; ilkokul öğrencilerinin siber mağduriyet oranının %27, siber zorbalıkta bulunanların oranının %18 ve hem siber zorba hem mağdur olanların oranının ise %15

olduğu tespit edilmiştir (Arslan vd., 2012). Siber mağdur olan ergenlerin %8.7, siber zorbalık yapan ergenlerin %6 ve hem siber zorba hem mağdur olanların %67.5 oranında olduğu bulunmuştur (Eroğlu vd., 2015). Bu oranlar siber zorbalığın çocuklar ve ergenler arasında oldukça yaygın olduğuna işaret etmektedir.

Araştırmacılar siber zorbalığın en önemli yordayıcılarından birisi olarak internette geçirilen süreyi işaret etmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). İnternetin günde üç saat ya da üç saatten fazla kullanılmasının, siber zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırdığı belirtilmektedir (Ybarra, 2004). TÜİK'in (2021) verilerinde, düzenli sosyal medya kullanan çocukların günde yaklaşık üç saat internet kullandıklarına değinilmiştir. Bu veriye dayanarak, Türkiye'de düzenli sosyal medya kullanan çocukların siber zorbalığa uğrama olasılıklarının arttığı söylenebilir. Ayrıca internet kullanma sıklığı da siber zorbalık konusundaki önemli bir değişkendir. Hinduja ve Patchin (2008), siber mağdurların interneti siber zorbalıkla hiç karşılaşmamış bireylerden daha sık kullandıklarını ortaya koymuştur. İnternete erişim imkânının fazla olmasıyla, interneti kullanım sıklığı ve süresi de artmaktadır. Çocukların internete erişebilme imkânlarının fazla olması da bu anlamda siber zorbalıkla ilişkilendirilmiştir. Topçu ve diğerlerinin (2008) yaptıkları çalışmada, özel okullarda teknolojik imkânlara devlet okullarına göre daha kolay erişim sağlanması sebebiyle daha çok siber zorbalık eylemlerinin görüldüğü tespit edilmiştir.

Özdemir ve Akar'ın (2011) çalışmasında siber zorbalık eylemlerinde bulunan öğrenciler arasında beş saatten fazla süre ile internet kullanımı olanların, diğer öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Diğer araştırmalarda da çocukların ve gençlerin gittikçe artan düzeyde internet kullandıkları (Akkoyunlu ve Yılmaz, 2005; Çiçek ve Demirel, 2010) bir kısmının internet bağımlısı oldukları belirlenmiştir (Wang vd., 2011). Peker ve Eroğlu'nun (2010) çalışmasında, erkek çocuklarda internet bağımlısı olmanın siber zorbalık yapma ve mağduru olma düzeyini arttırdığı bulunmuştur. Başka bir çalışmada ise, kız öğrencilerin internet bağımlısı olma düzeyleri arttığında siber mağduriyet yaşama ve aynı zamanda yaşam doyumlarının düşmesi nedeniyle de siber zorbalık yapma eğilimlerinin arttığı bulunmuştur (Çetin, Peker ve Eroğlu, 2010). Görüldüğü üzere, internet bağımlılığı ile siber zorbalık eylemleri ve maruziyeti arasında bir ilişki vardır. Siber zorbalıkla internet bağımlılığı arasındaki ilişkide, internete erişimin artık telefon, tablet, bilgisayar, televizyon vb. gibi birçok farklı ekran vasıtasıyla gerçekleştiği düşünüldüğünde ekran bağımlılığına işaret eden bir tablo da görülmektedir.

Hem Türkiye'de hem dünyada ekran bağımlılığı alanyazına son yıllarda dâhil olmuş bir konudur. Daha önce internet bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı gibi konularda çalışmalar yapılmıştır ancak ekran bağımlılığına dair yapılan çalışmalar son on yılda yoğunlaşmaktadır. Çocuklar özelinde ekran bağımlılığı; çocuk ya da ergenin günde bir saatten fazla eğlenmek amacıyla ekran kullanması ve ekranla uğraşmak dışındaki diğer şeylerle çok az ilgilenmesi kast edilmektedir ve ekran bağımlılığının derecesi çocuğun evdeki ve okuldaki yaşamsal faaliyetlerinde yaşadığı zorluklar ve sosyal, duygusal ve zihinsel alanlardaki gerilemeyle ölçülmektedir (Lynn ve Johnson, 2018). Ekran bağımlılığı da internet bağımlılığı ve oyun bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılıklar içerisinde değerlendirilmektedir. Ekran bağımlılığının hafif şiddetli (iki saat) halinde, çocuklar ekranlarda mesajlaşmak gibi gündelik eylemleri yerine getirir ve diğer ilgi alanlarına da yönelirken; şiddetli ekran bağımlılığında çocuklar ebeveynlerini günlük 11 saatten fazla eğlence amaçlı ekran kullanımı isteği ile zorlar ki bu durumda çocuklarda fiziksel gelişim duraklamalarını, şiddetli DEHB'yi, kaygı bozukluklarını ve kronik pediatrik bipolar bozuklukları işaret eden bir tablo oluşabilmektedir (Lynn ve Johnson, 2018).

Ekran bağımlılığının (internet, oyun, sosyal medya vd.) ve siber zorbalığın yol açtığı olumsuz sonuçlar ve risk faktörleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Ancak bu kadar olumsuz sonucun tespit edilmesinin ardından, çocukları bu olumsuz sonuçlara dair koruyacak koruyucu faktörlerin tespiti konusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Ekran kullanımı ve bağımlılığa giden durumlardan ve siber zorbalık durumundan çocukları koruyacak etkili bir koruyucu faktör de ebeveynlerdir (Yay, 2019). Çocuklara her konuda rol model ve rehber olan ebeveynlerin dijital çağın olumsuzlukları konusunda da olumlu davranışlarla çocuklarını koruyabilmeleri gerekmektedir. Özellikle ekranların ve diğer dijital araçların güvenli ve verimli kullanımı konusunda bilinçlenmeleri, teknolojinin faydalı yanlarını etkili kullanabilme ve zararlı yanlarının da farkında olarak çocuklarına rehberlik edebilmeleri ve gerekli önlemleri almaları, sağlıklı çocuk ve genç gelişimi için önemli bir husustur (Yay, 2019). Çocukları ekranlardan uzak tutmak için salt kısıtlama tedbirlerinin artık işe yaramadığı göz önüne alındığında kaçınılmaz görünen sanal dünyanın olumlu kullanımı ve pozitif yönlerine odaklanarak çocuklara rehber olmanın, çocukları ve ebeveynleri "sanal yasak" ikileminden kurtaracağı düşünülebilir. Fakat bu noktada önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır: ebeveynler dijital dünyanın, teknolojik bilgilerin ve gelişmelerin ne kadar farkındadır ve bu farkındalık çocuklara rehber olabilecek düzeyde midir?

Öğrenen çocuk-öğreten ebeveyn rolleri dijital çağda değişmeye başlamıştır. Teknolojinin içine doğan, doğdukları andan itibaren tabletlerle, akıllı telefonlarla büyüyen çocukların; teknolojiyi sonradan öğrenen, yeniliklere açık olmayan, dijital gelişmeleri takip edemeyen ebeveynlerden daha çok şey bildikleri ve dijital dünyaya daha aşina oldukları söylenebilir. Bu konuda Prensky (2001), dijital yerli ve dijital göçmen kavramlarını ortaya atmıştır. Ona göre dijital çağa gözlerini açan çocuklar "dijital yerli" iken, dijital dünyayla sonradan tanışan ebeveynler ise "dijital göçmenlerdir". Bu ayrım oldukça önemlidir. Zira bir yerli, bir göçmene göre var olduğu yer hakkında daha fazla bilgiye sahiptir ve o yere çok daha önce adapte olmuştur. Bu durumda dijital göçmen olan ebeveynlerin dijital dünyada rehber olabilmeleri için dijital yerli olan çocukları kadar bilgi ve donanıma sahip olmaları ve bir yerli gibi dijital dünyaya adapte olmaları gerekmektedir. Bu gereklilik de "dijital ebeveynlik" kavramını doğurmuştur (Manap ve Durmuş, 2020).

Yurdakul ve diğerleri (2013) dijital ebeveynliği, *"dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, imkânların farkında olan, çocuklarını bu ortamlardaki risklere karşı koruyabilen, gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da kişi haklarına saygılı olmayı çocuklarına aşılayan, hızla değişen ve gelişen teknolojik yeniliklere açık olan bireydir"* şeklinde tanımlamıştır. Dijital ebeveynlik modelinin her türlü elektronik araç ve ekranın aşırı ve işlevsiz kullanımına karşı koruyucu olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yine bu tanımda dikkat çeken diğer bir nokta ise *"gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da kişi haklarına saygılı olmayı çocuklarına aşılayan"* şeklinde de tanımlanan (Yurdakul vd., 2013) dijital ebeveyn modelinin, siber zorbalığa ve mağduriyete karşı da koruyucu olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Sunulan kuramsal yaklaşımlar ve araştırma sonuçları, bu çalışmanın dayanak noktalarıdır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, önleme, krize müdahale etme, gelişim odaklı olma ve çözüm bulma olmak üzere dört temel yaklaşıma sahiptir (Myrick, 1993). Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önleme yaklaşımında risk faktörleri kadar koruyucu faktörler de ön plana çıkmaktadır. Dijital ebeveynlik farkındalığının, çocuklardaki ekran bağımlılığı ve siber zorbalık üzerinde koruyucu faktör olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan ekran bağımlılığı ve siber zorbalık durumlarında psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri olarak krize müdahale ederken işbirliği yapmamız gereken kişiler arasında ebeveynler de yer almaktadır. Ebeveynlerin nasıl müdahale edebilecekleri noktasında dijital ebeveynlik farkındalığının tespiti ve bu farkındalığın ebeveynlere kazandırılması önem taşımaktadır. Belirtilen bu nedenler

doğrultusunda bu çalışmada dijital ebeveynlik farkındalığının çocuklarda ekran bağımlılığının ve siber zorbalığın üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmektedir.

Amaç

Bu araştırmada, ebeveynlerin sahip oldukları dijital ebeveynlik farkındalığının alt boyutları ile çocuklarının ekran bağımlılıkları, siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları arasında ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Belirtilen genel amaç doğrultusunda araştırmada şu alt sorulara yanıt aranacaktır:

1. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığını sergileme düzeyleri farklılık göstermekte midir?
2. Ebeveynlerde görülen dijital ebeveynlik farkındalık toplam puanı çocuklardaki siber zorbalık yapma ve maruz kalma puanlarını ne derece yordamaktadır?
3. Ebeveynlerde görülen dijital ebeveynlik farkındalık alt boyutları (olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma) puanları çocuklardaki siber zorbalık yapma ve maruz kalma puanlarını ne derece yordamaktadır?
4. Ebeveynlerde görülen dijital ebeveynlik farkındalık toplam puanı çocuklardaki ekran bağımlılığı puanlarını ne derece yordamaktadır?
5. Ebeveynlerde görülen dijital ebeveynlik farkındalık alt boyutları (olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma) puanları çocuklardaki ekran bağımlılığı puanlarını ne derece yordamaktadır?

Önem

Alanyazında Türkiye'de internet bağımlılığının çocuklarda diğer yaş guruplarına göre daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Çetinkaya, 2019). Ayrıca çocukların her geçen gün interneti daha küçük yaşlarda kullanmaya başladığı da raporlanmıştır (Livingstone, Haddon, Goerzig ve Ólafsson, 2011). Çocuklar, küçük yaşlarda internetle ve diğer ekranlarla tanışmalarıyla birlikte dijital içeriklerin kullanımı konusunda yeteri kadar yetkin olamamaları ve ayrıca, bilişsel/sosyal yeteneklerinin tam olarak olgunlaşmamasından dolayı sanal ortamların risklerine ve tehlikelerine savunmasız kalabilmektedirler (Yay, 2019). Diğer ortamlarda ve durumlarda çocuklarını risklerden ve tehlikelerden korumak ve onlara rehber olmak zorunda olan ebeveynler, dijital ortamlarda da çocuklarını var olan risklerden korumak ve onların doğru ekran

kullanımına rehber olmak durumundadırlar. Bu bağlamda geliştirilen dijital ebeveynlik kavramı, var olan ebeveynlik rollerine çevrimiçi güvenlik sağlama ve risklerden koruma gibi yeni davranışlar ve sorumluluklar getirmektedir (Rode, 2009).

Kavramın önemine dayanarak çocukların ve ebeveynlerin sanal ortamlarda karşılaştıkları sorunları gidermeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan birisinde ebeveynlerin bu konuda farkındalık geliştirmelerini sağlamak ve onları bilgilendirmek amacıyla eğitimler ve saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir (LSE, 2018). Bu çalışmanın içeriğinde ve başlığında da yer aldığı gibi dijital bir gelecek, çocukları ve ebeveynleri tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle beklemektedir. Dijital geleceğe hem ebeveynlerin hem de çocukların hazır olması ve dijital ebeveynlik kavramının dijital geleceğe aktarılması oldukça önemlidir. Yurtdışında yapılan bir meta-analiz çalışmasında; dijital temelli ebeveyn eğitiminin çocukların yıkıcı davranışları üzerinde ümit verici ve etkili bir müdahale aracı olduğuna dair bilimsel kanıtlara ulaşılmıştır (Baumel, vd., 2016). Fakat dijital ebeveynlik kavramı alanyazında yeni bir kavram olduğu için yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Huang ve diğerleri (2018) dijital ebeveynlik rollerine, çocuklara dijital kullanım konusunda rehber olmanın önemli olduğuna ve dijital ebeveynliğin niteliğine dair yeterli sayıda araştırma olmadığını vurgulamaktadır.

Türkiye'de dijital ebeveynlikle ilişkili olarak günümüze dek yapılan tüm araştırmaların içerik analizi ile incelendiği bir araştırmada (Kaya, 2021), bu konu ile ilgili araştırmaların 2014 yılından itibaren arttığı, en çok bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) kullanımı, ebeveyn tutumları, dijital ebeveynlik ve dijital oyun değişkenleri üzerine çalışıldığı ve yaş gurubu olarak en çok okul öncesi ve ergenlik döneminde çocuğu olan ebeveynlerin araştırmalara dâhil edildiği bulunmuştur. Bu bağlamda, dijital ebeveynlik kavramı ile ilgili çalışılması gereken daha birçok değişken ve durum söz konusudur. Özellikle yapılmış çalışmaların çoğunda dijital ebeveynlik tutumlarının, algılarının ve özyeterliklerinin değerlendirilmesi (Kaya, 2021) ebeveynlerin bu tutumları ve algıları ne kadar davranışa dökebildikleri, ne kadar dijital ebeveyn gibi davrandıkları sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya yönelik olarak Fidan, Güneş ve Yılmaz (2021) çocukların bilgisayar oyunu oynama davranışlarıyla ilgili ebeveynlerin arabuluculuk rolleri incelemiştir. Bu çalışmada, çocukların davranışlarının ebeveynlerin perspektifinden incelendiği ve dijital yaşamda ebeveyn çocuk etkileşiminin ele alındığı görülmektedir (Fidan, Güneş ve Yılmaz, 2021). Bu çalışmada da belirtildiği gibi çocukla ebeveyni arasındaki etkileşim de sanal kullanımlarda önemli görülmektedir. Çocuğu ile olumlu bir

ilişkiye sahip olmayan ebeveynin, çocuğunun dijital ortamlarda karşılaştığı risklerden ve tehlikelerden yeterince haberdar olamayacağı, kendisini dijital ebeveynlik konusunda yeterli görse de, çocuğunun dijital risklere ne kadar maruz kaldığını bilemeyeceği düşünülmektedir. Nitekim Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi, (EU Kids Online, 2011), 25 Avrupa ülkesinde 9–16 yaş arası 25.142 çocuk ve onların ebeveynleri ile yaptığı çalışmanın sonuçları, çocukların internet kullanım içeriklerine dair ebeveynler algıları ile çocukların ifadeleri ve arasında farklılık olduğunu göstermektedir (Manap, 2020). Özellikle siber zorbalığa maruz kalan çocukların, bu durumu açıkladıklarında, kendilerinin de sanal ortamda ebeveynlerinin hoş görmeyecekleri davranışlarının açığa çıkmasından ve ebeveynlerinin bu davranışları cezalandırmasından korktukları için bu maruziyeti ebeveynleriyle paylaşmaktan kaçındıkları belirtilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Ortaokul düzeyindeki öğrencilerle yapılan bir çalışmada, ebeveynleriyle yakın iletişimde olan öğrencilerin siber mağdur olma durumlarının diğerlerine göre daha az sıklıkta görüldüğü bulunmuştur (Accordino ve Accordino, 2011). Bu anlamda, dijital ebeveynlik ile ilgili davranışlar incelenirken, tek taraflı bakış açısının incelenmesinden ziyade, çocukların dijital ortamlarda karşılaştıkları sorunların çocukların bakış açısıyla değerlendirilmesi, dijital ebeveynlik davranışlarının ise o çocukların ebeveynleri tarafından ifade edilmesinin yapılacak bu çalışmanın daha gerçekçi sonuçlar vermesi anlamında önemli olduğu görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, dijital ebeveynliğe dair Türkiye'de yapılan çalışmaların en çok 0-6 yaş ve ergen çocuklara sahip olan ebeveynler örnekleminde yoğunlaştığı görülmektedir (Kaya, 2021). Bu açıdan, ortaokul dönemi çocukları ve ebeveynlerini kapayan bir dijital ebeveynlik çalışması yapılması gerekli görülmektedir. Ortaokul kademesindeki öğrencileri ön ergenlik dönemi gelişim özelliklerini göstermektedir. Ekranlara ve ekranlardaki uyaran bombardımanına aşırı derecede maruz kalmanın daha önce de bahsedildiği gibi psikolojik, fiziksel ve sosyal açıdan neden olduğu sorunlar ön ergenlik döneminin gelişim sancılarını çeken çocuklar için bu dönemi daha da zorlaştırmaktadır (Schmidt, 2020). Öte yandan yapılan çalışmalarda ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık davranışlarının giderek yaygınlaştığı (Kowalski ve Limber, 2008) ortaya konmuştur. Ön ergenlik döneminde aile ile çatışmalar yaşanmaya başlansa da ergenlik dönemi kadar aileden kopuş gerçekleşmemektedir. Çünkü bu dönemdeki çocuklar bir yandan ebeveynlerinden ayrılmaya çalışırken, diğer yandan da onlara bağlı kalmayı isterler (Çiçek, 2019). Bu dönemde özerklik adımları duyulmaya başlasa da, ebeveynlerin kontrol etme davranışlarının ön ergenlerde bir karşılığı vardır. Ön ergenlik

döneminde çocuğa sahip ebeveynlerin, dijital ebeveynlik farkındalığını incelemek, ergenlik döneminde sanal ortamlarda karşılaşılabilecek sorunları önlemek açısından katkı sağlayacaktır (Manap, 2020). Bu nedenle bu çalışmada araştırılan ekran bağımlılığı ve siber zorbalık risklerine karşı ön ergenlik dönemindeki çocukların üzerinde dijital ebeveynlik davranışlarının koruyucu faktör olarak incelenmesi, bu çalışmanın özgün bir tarafını ortaya koyacaktır.

Dijital göçmen olarak nitelendirilen ebeveynlerin, sanal ortamlar konusunda eğitilmesi ve bilgilendirilmesi gerekmektedir. Dijital ebeveynlik kavramı, çocuklar kadar ebeveynlere de yol göstermekte ve dijital çağın risklerine karşı neler yapılabileceği konusunda ebeveynlerin kaygılarını da gidermektedir. Ebeveynlerin bu risklere karşı sadece çocuklarının ekran sürelerini kısıtlamaya çabalamak yerine teknoloji ile ilişkilerinde onlara rehber olmak ve yol göstermek (Sayar, 2020) anlamında farkındalık sağlamaları, hem ebeveynler hem de çocuklar için önemlidir. Bu anlamda bu çalışmanın sonuçlarının dijital ebeveynlik konusunda ebeveynlerin farkındalıklarının artırılması ve önleyici çalışmalar kapsamında ebeveynlere bu konuda bilgilendirici eğitimler ve destekleyici psikoeğitimlerin hazırlanması konusunda okul psikolojik danışmanlarına, aile danışmanlarına, diğer ruh sağlığı çalışanlarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Tüm bu gereksinimlerle ve Türkiye'de bu konudaki alanyazın boşluğundan hareketle, bu çalışmada dijital ebeveynlik farkındalığının çocuklardaki siber zorbalık ve ekran bağımlılığı ile ne derece ilişkili olduğu araştırılmaktadır. Bu değişkenler ile yapılan çalışmanın özgün nitelik taşıdığı ve araştırma sonucunun alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sayıltılar

Araştırmaya dâhil edilen ebeveynlerin uygulanan Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeğine; öğrencilerin ise Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Ölçeğine ve Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeğine içtenlikle yanıt verdikleri varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmada birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışmada elde edilen verilerin kesitsel olması, sonuçlardan nedensel çıkarımlar yapmayı mümkün kılmamaktadır. Araştırmada, katılımcılar ortaokul kademesinde öğrenim gören öğrenciler

ve öğrencilerin ebeveynleridir. Çalışmada 5. sınıf öğrencilerine henüz ortaokul kademesine yeni geçtikleri ve uyum sürecinde oldukları için ölçek uygulaması yapılmamıştır. Elde edilen bulguların genellenebilirliği çalışma kapsamındaki katılımcılar ve bu katılımcılarla benzer özellikler sergileyen kişilerle sınırlı olacaktır. Çalışma verileri devam eden pandemi koşulları ve sürecinin araştırma değişkenlerine yönelik etkisiyle ilgili bir kontrol değişken olmadığı için, elde edilen bulgular bu sınırlılıklar içerisinde değerlendirilmelidir.

Tanımlar

Dijital Ebeveynlik: Dijital ebeveynlik, dijital çağın ihtiyaçlarına göre hareket etme, temel seviyede dijital araçları bilme, olanakları fark etme, çocuklarını sanal ortamlardaki risklere karşı koruyabilme, gerçek hayattaki gibi sanal mecralarda da kişi haklarını gözetmeyi çocuklarına aşılama, teknolojik gelişmelere ve yeniliklere açık olma halidir (Yurdakul vd., 2013).

Siber Zorbalık: Bilgisayar, cep telefonu ve diğer teknolojik araçların sürekli ve ısrarlı bir şekilde başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılması siber zorbalığı ifade etmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009).

Siber Mağduriyet: birey ya da grubun, kişi ya da kişilerce maddi ve manevi zarara uğraması amacıyla sanal ortamlarda ısrarlı ve sürekli bir şekilde rahatsız edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012)

Ekran Bağımlılığı: Çocuk ve ergenler için ekran bağımlılığı; günde bir saatten fazla eğlence amaçlı ekran kullanımı ve ekranla uğraşmak dışındaki her şeyle çok az ilgilenme olarak tanımlanmaktadır (Lynn ve Johnson, 2018).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde; öncelikle dijital ebeveynlik, ekran bağımlılığı ve siber zorbalık ile ilgili kuramsal çerçeve sunulmuş, ardından dijital ebeveynlik farkındalığının ekran bağımlılığı ve siber zorbalık ile ilişkilerine yer verilmiştir.

Dijital Ebeveynlik

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızla gelişen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle "Bilgi Çağı" ve "Dijital Çağ" başlamıştır. Bu başlangıç çok keskin bir dönüm noktasını içermese de, gelişen her teknolojik cihaz ve iletişim ağı dijital çağın varlığını belirgin bir hale getirmektedir. Özellikle internet, dijital çağın en temel özelliği olarak ifade edilmektedir (Gül ve Okçu, 2018). Öyle ki, internetin bireylerde ve toplumlarda oluşturduğu değişim vatandaşlık kavramını sanal ortamlara da taşıyarak dijital vatandaşlık kavramını doğurmuştur. Dijital vatandaşlık, *"internet ortamında etik ve evrensel kurallar çerçevesinde her türlü tehlikenin bilincinde hareket etmek"* olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2015). Bu tanımda görüldüğü üzere, dijital çağın olumlu yanlarından ziyade riskleri üzerinden bir vatandaşlık tanımı yapılmaktadır. Dijital ortamlarda olmak ama her türlü tehlikenin de bilincinde olmak dijital vatandaşlığı ifade etmektedir. Daha önce bilmedikleri ve tanımadıkları bir yerde olan insanların temkinli bir şekilde yürümesi gibi dijital vatandaşlar da sanal ortamlarda temkinli yürümelidir gibi bir anlam çıkarılabilmektedir. Bir başka tanımda dijital vatandaşlık, teknoloji kullanımında temel değerleri dikkate alarak hareket etmek olarak ele alınmıştır (Ribble ve Bailey, 2007). Fingal (2017), iyi bir dijital vatandaşlığın şu özellikleri içerdiğini ifade etmiştir:

- Herkes için eşit dijital erişim hakkını savunma,
- Bütün bakış açılarını anlamaya çalışma,
- Dijital mahremiyete, diğer bireylerin çevrimiçi haklarına ve fikri mülkiyet haklarına saygılı olma,
- Dijital iletişim kanallarında empatik bir yaklaşımla iletişim kurma,

- Çevrimiçi medya kaynaklarına eleştirel bakma, güvenilir olmayan kaynaklara itibar etmeme ve bu kaynakları paylaşmama,
- Dijital ortamları ve araçları kullanırken fiziksel, duygusal ve zihinsel sağlık konusunda dikkatli olma,
- Diğer insanlarla ortak iş birliği için dijital araçları kullanma,
- Dijital dünyanın kalıcı olduğunu anlayarak dijital kimliği aktif bir şekilde yönetme.

Dijital vatandaşın niteliği bu sayılan özelliklere göre belirlenmektedir. Bu özelliklere bakıldığında dijital vatandaşlığın; *Dijital İyi Oluş, Dijital Etkileşim, Fikri Dijital Hazırlık* olmak üzere Education (2012) tarafından sınıflandırılan üç ana boyutunu yansıttığı söylenebilir. Dijital vatandaş aynı zamanda bir ebeveyn ise çocuğuna karşı da bazı dijital sorumluluklara sahiptir. İşte buradan doğan "Bir dijital vatandaş nasıl bir ebeveyn olmalıdır?" sorusunun cevabı dijital ebeveynlik kavramını doğurmuştur.

Dijital çağın sunduğu fırsatlar, yetişkinlere olduğu kadar çocuklara da oldukça cazip görünmektedir. Ancak hızlı iletişim kurma ve bilgiye kolay erişmeden çeşitli çevrimiçi ve çevrimdışı oyunlara kadar birçok fırsat sunan dijital ortamların çocukları biyopsikososyal anlamda birçok alanda etkileyebilecek riskleri de barındırması söz konusudur (İskender, Koç, Arıcı ve Güven, 2018). Elbette ki risklerin olması fırsatların da olmasını göz ardı ettirmemelidir (Goodwin, 2018). Ne yazık ki, dijital çağda göçmen olan ebeveynlerin dijital olanakların farkında olmayarak sadece risklere odaklanmış olmaları, çocukları yanlış yönlendirmelerine sebebiyet vermektedir. Teknolojiden tamamen uzak durarak ya da yasaklayarak uzun vadede bir fayda sağlanmayacağı bilinmektedir (Goodwin, 2018). Bunun yerine bir dijital vatandaş olarak bir terazi gibi fırsatları ve riskleri ölçmek ve fırsatları değerlendirip risklerden korunmak gerekmektedir. Bir birey bu değerlendirmeyi hem kendisi hem de çocuğu için yaptığında, dijital vatandaşlık ve aynı zamanda dijital ebeveynlik yapmış olacaktır. Nitekim dijital ebeveynlik; *"dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, imkânların farkında olan, çocuklarını bu ortamlardaki risklere karşı koruyabilen, gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da kişi haklarına saygılı olmayı çocuklarına aşılayan, hızla değişen ve gelişen teknolojik yeniliklere açık olan birey"* olarak tanımlanmaktadır (Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013). Huang, Li, Chen ve Straubhaar (2008) ise dijital ebeveynliği; dijital ortamlarda koruma sağlama, çocuğun internette neler yaptığını kontrol etme, ihtiyaçları konusunda bilgi ve kaynak bulma ve iletişim kurma olarak tanımlamıştır.

Dijital Ebevynlik Rolleri

Dijital ebeveynlik, genel amacı doğrultusunda dijital çağda çocuklarını tehditlere karşı korumak (Kavitha ve Sikandar, 2021) ve çocuklarına dijital ortamlarda rol model olarak neler yapmaları gerektiği hususunda rehber olmak (Zeybekoğlu ve Dursun, 2020) olarak ifade edilebilir. Dijital ebeveynlik rolleri; dijital okuryazarlık, etik, kontrol, yenilikçilik ve farkında olmadır (Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013). Bu roller sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

Dijital Okuryazarlık. Dijital çağ ile birlikte birçok kavram yeniden tanımlanmış ve 'dijital' sıfatı ile nitelendirilmiştir. Bu kavramlardan bir tanesi de okuryazarlıktır. Geleneksel okuryazarlık *"toplum tarafından anlam verilen iletişimsel simgelerin etkili bir biçimde kullanılabilmesi yeteneği"* olarak tanımlanmıştır (Kellner, 2001; Kress, 2003). Bu tanımda yer alan *"iletişimsel simgelerin etkili bir biçimde kullanılması"* kısmını dijital çağ için düşündüğümüzde, şu an teknolojik iletişim simgelerinin daha fazla kullanılmaya başlanması, kitapların dahi e-kitap olarak dijital ortamlarda okunabilmesi ve daha birçok şeyin dijitalleşmesi "dijital okuryazarlık" kavramını doğurmuştur. Öyle ki, dijital çağda hayatta kalabilmenin dijital okuryazarlık becerisi ile ilişkilendirilmesi bile söz konusudur (Eshet-Alkalai, 2004). Bu perspektiften bakıldığında, dijital okuryazarlığın oldukça önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Ribble'e (2015) göre, dijital okuryazarlık, teknolojinin ve nasıl kullanılacağının öğrenilmesi ve öğretilmesi sürecidir. Bu süreçte dijital okuryazarlık, dijital ortamlara dair temel bilgilerin öğrenilmesi, çevrimiçi kaynakların ve eğitim olanaklarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesini de kapsamaktadır (Ribble ve Bailey, 2004).

Hobbs (2010), bireylerin güvenilir bilgi ve kaynaklara internet ortamında doğru yöntem ve işlemlerle ulaşabilmesini "dijital okuryazarlık" olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan, dijital okuryazarlık ile temel düzeyde internet ve teknoloji kullanım yetisi ve gizlilik politikası bilgisinin olması kastedilmektedir (Yay, 2019). Başka bir tanıma göre; teknolojik cihazları kullanabilme, internetteki kaynaklara ulaşabilme, dijital ortamlardaki bilgileri değerlendirebilme, sentezleme ve yeni kaynaklar oluşturma, internetteki iletişim yollarını kullanarak sosyalleşebilme becerisi "dijital okuryazarlık" olarak ifade edilmektedir (Martin, 2008). Smith'e (2002) göre, gerçek dünyada yer alan çok çeşitli bilgilerin dijital ortamlar ile elde edilerek kullanılması yeteneği "dijital okuryazarlığı" ifade eder. Ayrıca, dijital ortamlardan elde edilen bilginin gündelik yaşama aktarılması

da dijital okuryazarlığın kapsamına girmektedir (Karacabacak, 2019). Eshet (2002) ise, dijital okuryazar bireylerin özelliklerini; birçok farklı kaynaktan gelen bilgileri dijital bir araç ile elde etme, bu bilgileri duyularla ve psikomotor becerilerle algılama, bilgisayar programlarını bilişsel beceri gerektiren problemleri çözmek için de kullanma, birden fazla ortamdan gelen mesajları didaktik ve analitik bir biçimde değerlendirme olarak belirlemiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak dijital okuryazarlık; dijital yeterlilik, dijital kullanım ve dijital dönüşümü içeren bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Kuralbayeva ve Özerbaş, 2018).

Dijital okuryazarlığın üç faktörü olduğu belirtilmiştir. Bunlar; *İnternet'in teknik olarak bilinirliği, yaygın kurumsal uygulamaların farkındalığı ve mevcut gizlilik politikalarının bilinirliğidir* (Park, 2013). Livingstone (2008) ise, dijital okuryazarlığı üç öğeye ayırmıştır. Birinci öğede, dijital metnin bilinmesi yer alırken; ikinci öğede okuryazarlığın dijital bilginin bireysel ve toplumsal pratiklere yansıması, kişide yerleşmesi ifade edilmekte; üçüncü ögede ise, okuryazarlığın kültürel olanla olmayan ve onaylanmayan bilgileri ayırt edebilme yetkinliğini ifade etmektedir. Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı'na (2013) göre dijital okuryazar bireyler;

- Temel seviyede teknoloji kullanımına,
- Teknolojik sorunlara karşı toleranslı olma,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gizlilik politikalarını bilme,
- Teknolojik yenilikleri takip etme gibi özelliklere sahip olmalıdır

Türkiye'de çocuklar ve ebeveynleri arasında dijital araçları kullanma becerisi açısından çok büyük farklılıklar bulunmaktadır (Yay, 2019). Bu konuda yapılan bir araştırma, Türkiye'de çocukların %78 oranında ebeveynlerinden daha fazla teknolojik bilgisinin olduğunu raporlamaktadır (EU Kids Online, 2010). Bu çalışmanın sonucu göstermektedir ki, geleneksel okuryazarlıktaki öğreten ebeveyn-öğrenen çocuk rollerinin aksine dijital okuryazarlıkta çocukların ebeveynlerinden daha fazla bilgiye sahip olarak öğreten çocuk-öğrenen ebeveyn değişimi söz konusudur. Bu değişimin meydana getirdiği olumsuzlukların başında, çocukların dijital ortamlarda karşılaştıkları risk ve tehlikeleri ebeveynleriyle paylaşmayarak, bu tehlikeli durumlara maruz kalmaları ve bu durumdan ebeveynlerin haberdar olamaması gösterilebilir. Bunun yanı sıra, dijital araçlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan ebeveynlerin, çocukların dijital ortamlarda ne yaptığına dair fikir sahibi olamaması ve çocuklarını sağlıklı kullanıma yönlendirememeleri söz konusudur (Yay, 2019). Bu bağlamda ebeveynlerin dijital okuryazarlık rolünü detaylı bir şekilde öğrenmeleri ve dijital okuryazarlıkta çocuklarından daha fazla bilgiye sahip

olarak çocuklarını yönlendirebilmeleri gerekmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada, dijital okuryazarlık seviyeleri daha yüksek olan ebeveynlerin, dijital okuryazarlık seviyeleri düşük olan ebeveynlere göre çocuklarını dijital araçların kullanımları konusunda daha iyi yönlendirebildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Nikken, 2018). Bu sonuca göre, dijital okuryazarlığa sahip olmak ile dijital ebeveynlik arasında bir ilişki olduğu görülmektedir.

Dijital Etik. *"Çeşitli meslek kollarında tarafların uyması ve kaçınması gereken davranışların bütünü"* (TDK, 2018) olarak tanımlanan etik kavramı da dijital çağa adapte edilmiştir. Gerçek hayatta olduğu gibi dijital ortamlarda da etikten söz edilmektedir (Bayrak, 2017). Dijital etik, çevrimiçi ortamlarda olması gereken davranışları belirleyen standartlardır (Ribble, 2009; Yaman, 2018). Başka bir tanımla dijital etik, internet ortamındaki iletişimin niteliği, başkalarına nasıl davranılması gerektiği ve karşılaşılan etik sorunlardan nasıl korunmak gerektiğini belirlemektedir (Sari, Rejekiningsih ve Muchtarom, 2020). Paksoy'un (2015) tanımına göre dijital etik; bilişim teknolojileri kullanılırken nelere dikkat edileceğini, doğru ve yanlış davranışların neler olduğunu belirten kurallardır ve fikri mülkiyet, gizlilik, erişim ve doğruluk olmak üzere dört temel boyut içermektedir. Fikri mülkiyet ile fikri ürünlerin (resim, video, kitap, dergi, makale, yazılım vb.) kullanımında uyulması gereken kurallar kast edilmektedir. Erişim boyutunda ise, dijital ortamlarda bilgi edinme yollarına işaret edilmektedir. Gizlilik boyutunda bireylerin dijital ortamlarda sakladıkları bilgilerin güvenliği ve kendileri ile ilgili hangi bilgilerin paylaşılmaması gerektiği ile ilgili davranışlar açıklanmaktadır. Doğruluk boyutuyla ise, dijital ortamlarda karşılaşılan bilgilerin doğruluğunun eleştirel bir şekilde incelenmesi ve araştırılması gerekliliği açıklanmaktadır. Çubukçu ve Bayzan (2013), dijital etik konusunda doğru üslup kullanımını ele alarak, çevrimiçi içerik oluşturmada doğru üslup kullanımı ile başkalarının oluşturduğu içeriklere saygı duyma davranışlarını vurgulamıştır. Gerçek hayatta başkaları ile olan iletişimimizde doğru üslup kullanımı ne kadar elzem ise dijital ortamlarda da aynı durum söz konusudur. Nitekim Uluslararası İletişim Danışmalığı Birliği (ICCO) tarafından önerilen ve Avusturya PR Etik Kurulu'nun (2017) geliştirdiği kılavuzda dijital iletişimde uyulması gereken çevrimiçi etik kuralları *adalet, saygı, sorumluluk, denetleme, netlik, şeffaflık, nezaket ve gizlilik* olmak üzere sekiz temel ile şekillendirilmiştir.

Çocuklar diğer becerilerinde olduğu gibi sosyal becerilerini öğrenirken de ilk kaynak olarak ebeveynlerin söz ve davranışlarını kullanırlar. Ebeveynlerin diğer bireylerle olan ilişkisi ve onlara olan tavrı, çocuklar tarafından gözlemlenir ve örnek alınır. Çocukların gözlemleri bir yana, ebeveynlerin sosyal kurallar konusunda çocuklarına rehber olma davranışları da çocuklar tarafından benimsenir. Bu nedenle, tıpkı gerçek hayattaki sosyal ilişkiler gibi dijital ortamların etik bir biçimde kullanımı ve orada kurulan sosyal ilişkilerde de ebeveynlerin çocuklarına rol model olması ve yol göstermesi gerekmektedir. Lee (2019), çocukların dijital etik bilincinin gelişmesinde ebeveynlerin tutumlarının etkisini belirtmektedir. Dijital etik kavramının ebeveynler tarafından benimsenmesi ve çocuklara aktarılması oldukça önemlidir. Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı (2013), ebeveynlerin sahip olması gereken dijital etik rollerini; *fikri mülkiyete saygılı olma (Bilginin kaynağını bilme ve belirtme), erişilen bilginin doğruluğu (Bilginin doğruluğu/ güvenilirliği/ gerçekliğini araştırma), erişilen bilginin kaynağına uygun davranma (Bilginin hak sahibi kişi ya da kuruluşların isteği)* olarak ifade etmektedir.

Kontrol. Dış dünyanın risklerine karşı henüz kendilerini yeterince koruyamayan çocuklar, dijital ortamlarda da benzer risklerle karşılaşabilmekte ve yine kendilerini bu risklerden nasıl koruyacaklarını bilememektedir. Bu durumda gerçek hayatta olduğu gibi ebeveynlerin desteklerine ve kontrollerine ihtiyaçları vardır. Ebeveynler çoğu zaman yalnızca dijital cihazları yasaklayarak ya da kısıtlayarak çocuklarını bu risklerden koruyabileceklerini düşünmektedir. Ebeveynler, çevrimiçi ortamlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için (Aytaş ve Kaplan, 2017) bu şekilde salt kısıtlayıcı tutum sergilemektedir. Ancak, dijital ortamlar ne sadece risktir ne de sadece faydalı içeriklere sahiptir. Bu nedenle, çocukların çevrimiçi risklere maruz kalmasını önlemek için onların çevrimiçi olanakları kullanmasının engellenmemesi önerilmektedir (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Ebeveynler çocuklarını çevrimiçi risklerden korurken kontrol ve disiplin rollerini dengede tutmalıdır (Manap, 2020). Nitekim yapılan çalışmalarda ebeveynlerin disiplin uygulamadan çocukların çevrimiçi kullanımlarına karşı ilgisiz olması ile ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum sergileyerek çocukların dijital cihazları kullanmasını engelleme, çocuklarda problemli dijital kullanım sonucunu doğurmaktadır (Çevik ve Çelikkaleli, 2010; Çalışkan ve Özbay, 2015). Kaya, Bayraktar ve Yılmaz'ın (2018) çalışmasında ebeveynlerin dijital risklere dair önlem almak noktasında yeterlilik algılarının ve çocuklarının dijital kullanımları konusunda arabuluculuk boyutlarında daha

fazla bilgi edinme isteklerinin ne düzeyde olduğunu incelemek amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre ebeveynler, dijital riskler ve tedbirler konusunda bilgili olduklarını ve dijital ebeveynlik stratejilerine dair hangi konularda bilgi almak istediklerini ifade etmektedir (Kaya, Bayraktar ve Yılmaz, 2018). Marsh'ın (2018) doktora çalışmasında; teknik olmayan izleme dijital ebeveynlik davranışının çocukların yaşı arttıkça hem çocuklar hem de ebeveynler açısından daha kabul edilebilir bulunmuştur. Teknik izlemenin ise küçük çocuklarda daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yay (2019), dijital ebeveynlerin kontrol rolünün gerektirdiği özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Çocukları dijital ve çevrimiçi ortamlarda yalnız bırakmama,
- Çocuklar için zararlı içeriklere erişimi kısıtlama, bunun nedenlerini çocuklara mantıklı şekilde açıklama ve gerekirse filtre programları kullanma,
- Dijital ortamların kullanımının problemli düzeyde olmaması için, ne kadar ve ne zaman kullanılabileceğine dair sınırlamaları içeren bir kılavuz hazırlama ve kılavuza hep beraber uyma,
- Dijital ortamları ve özellikle sosyal medyayı çocuğu ile birlikte kullanma (birlikte hesap açma, çocuğu arkadaş olarak ekleme, birlikte kaliteli ve faydalı vakit geçirme).

Yenilikçilik. Dinamik bir yapıya sahip olan Dijital Çağ, her geçen gün bir yenilikle daha insanları tanıştırmaktadır. İnsanların hayatını kolaylaştıran yeni icatlar ya da var olan icatların yeni teknolojilerle geliştirmesi ile bu çağı aynı zamanda 'Yenilikler Çağı' olarak da adlandırılabilmektedir. Sürekli yenilenen bu çağda, bireylerin durağan ve yeniliklere kapalı kalması mümkün görünmemektedir. Bireylerin yeniliklere açık olması gerekmektedir. Bu bağlamda, bireylerin yeni düşünceleri kabullenmeye ve deneyimlemeye açık olması, yeniliğe uyum sağlaması ve yeniliğe karşı risk alması, bireysel yenilikçiliği ifade etmektedir (Rogers, 2003).

Bireysel yenilikçiliğe sahip olmak gibi ebeveynlerin de çocuklarına dijital çağda rehber olabilmeleri için yeniliklere açık olmaları ve yenilikçi olmaları gerekmektedir. Ebeveynlerin dijital göçmen olmaktan sıyrılıp, teknolojiyi bilen, teknolojik yenilikleri kabul eden ve bu yeniliklere uyum sağlayan birer ebeveyn olmaları, dijital ebeveynlikte önemli bir roldür. Dijital ebeveynlikteki yenilikçilik rolü, ebeveynlerin yeniliklere karşı

ilgili olması ve yenilikleri güncel olarak takip etmesi ve öğrenme çabasında olması, bu yeniliklerin de artı ve eksi yönlerinin farkında olması olarak ifade edilmektedir (Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013).

Farkındalık. Dijital ortamlardaki risk ve olanak dengesini sağlamak, dijital farkındalığı gerektirmektedir. Bireyler dijital ortamlardan faydalanırken, nelerin olumsuz nelerin olumlu olduğu hakkında genel bir farkındalığa sahiptir. Dijital ebeveynler de, dijital okuryazarlık, etik, yenilikçilik, kontrol gibi rollerinin yanı sıra, dijital ebeveynlik farkındalığına da sahip olmalıdır. İnternet gibi uçsuz bucaksız mecralarda çoğu zaman yetişkin bir birey bile kendini kaybedebilmektedir. Böyle bir ortamda çocukların neler yaptığının farkında olmamak, onların orada nelerle karşılaşabileceğinin bilincinde olmamak çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığını tehlikeye düşürmektedir. Bu nedenle, dijital ebeveynlik farkındalığı ebeveynlerin dijital çağda üstlenmesi gereken oldukça önemli bir roldür. Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı (2013), dijital ebeveynlik farkındalığına sahip olmak için aşağıdaki özelliklerin ebeveynlerde olması gerektiğine dikkat çekmiştir:

- Dijital ortamlardaki tehlikelerin ve risklerin farkında olma,
- Çocuğun dijital bağımlılığının farkında olma,
- Dijital ortamlardaki tehlikeli durumlarını çocuklardan önce fark etme,
- Çocuğunun dijital ortamlarda neler yaptığından haberdar olma.

Manap (2020) tarafından yapılan "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği" geliştirme çalışmasında ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığının; cinsiyet, eğitim seviyesi ve aile içi rollere bağlı olarak değişip değişmediği, yaş ve akıllı telefon kullanım süresi ile ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda; cinsiyet, eğitim düzeyi ve aile içi rollerin dijital ebeveynlik farkındalığının bazı alt boyutlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı; yaş, akıllı telefon kullanım süresi ve çocukta algılanan internet bağımlılığı düzeyi arttıkça dijital ebeveynlik farkındalık düzeyinin düşük olduğu raporlanmıştır.

Dijital ebeveynlik rollerine bakıldığında her rolün birbiriyle ilişkili olduğunu görülmektedir. Sözgelimi, dijital okuryazar olan bir ebeveynin aynı zamanda dijital yeniliklerden de haberdar olarak yenilikleri takip edebildiği söylenebilir. Nitekim Park (2011), yenilikçilik rolünün, dijital okuryazarlığın alt boyutu olduğunu ileri sürmektedir. Diğer yandan, dijital okuryazar olan bir ebeveyn, dijital risklerin ve olanakların da

farkında olan bir birey olduğu için, bir bakıma çocuğuna da bu yönde rehber olarak dijital farkındalık sahibi olabilir. Aynı şekilde kontrol rolünü üstlenen ebeveynden yine risklerin ve olanakların farkında olası aynı zamanda çocuğunu dijital etik kurallarına göre yönlendirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, dijital ebeveynlik rolleri tek tek ele alınabileceği gibi bütüncül olarak da değerlendirilmektedir. Nitekim tüm bu rollerin birleşimi dijital ebeveyn kavramını oluşturmaktadır.

Siber Zorbalık

Dijital çağ, birçok alanda olduğu gibi bireylere bilgiye erişim ve iletişim alanlarında da kolaylık ve özgürlük sağlamıştır. Öyle ki, sanal dünyada iletişim kurmak ve sosyalleşmek gerçek dünyaya göre daha da kolay hale gelmektedir. Yeni arkadaşlar edinme ve bu arkadaşlıkları sürdürme, toplumsal ilişkileri ve normları oluşturma teknolojik cihazlar kullanılarak yaygınlaşmaktadır. Bu yaygınlıkla birlikte, bireylerin gerçek dünyada olduğu kadar sanal dünyada kurdukları iletişimin şekli ve niteliği de önem kazanmaktadır. Dijital ortamlarda kurulan iletişimlerin, kendini ifade etme ve sosyalleşme gibi olumlu etkileri olduğu kadar bu iletişimlerin nasıl kurulduğu ve toplumsal nezaket kurallarına ne kadar uyulduğu da önemli bir noktadır. Dolayısıyla dijital etik kurallarına ve toplumsal nezaket normlarına uyulmadığı takdirde dijital dünyanın getirdiği yeni bir kavram olan "sanal zorbalık/siber zorbalık" kavramı karşımıza çıkmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Siber zorbalık, teknolojik iletişim araçları ile yapılan zorbalık olarak sosyal saldırganlığın bir türü olarak nitelendirilmektedir (Lacey, 2007). Daha geniş tanımıyla "*siber zorbalık, e-posta, cep telefonu, çevrimiçi mesajlaşma, web sitelerinde kişilerin aleyhinde anket düzenleme gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin bir kişi ya da grup tarafından başkalarına zarar vermek niyetiyle kasten, tekrarlanabilir bir şekilde, düşmanca davranışlar göstermek"* olarak tanımlanmaktadır (Li, 2006). Sharrif ve Gouin (2005) ise siber zorbalığı, elektronik araçlarla yapılan psikolojik bir zorbalık biçimi olarak görmektedir.

Siber zorbalık çalışmalarının önemli isimlerinden olan Hinduja ve Patchin (2009) siber zorbalığı; başkalarına zarar vermek için bilgisayar ve cep telefonu gibi dijital araçların sürekli ve ısrarla kullanılması olarak belirtmektedir. Bu tanımdan hareketle siber zorbalığın ölçütlerinin *ısrar edicilik, tekrarlılık, zarar verme ve elektronik araçları kullanma* olduğu belirtilebilir. Zarar verme ve ısrar edicilik davranışları düşünüldüğünde

benzer noktaları olsa da, geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında bazı farklar bulunmaktadır. Buna göre, geleneksel zorbalıkta fiziksel üstünlük bir ölçüt olarak görülmekte iken, siber zorbalıkta fiziksel bir üstünlük söz konusu değildir. Siber zorbalıkta fiziksel üstünlükten ziyade kimliğin belli olmaması (anonimlik, takma ad vb.) önemli bir fark oluşturmaktadır. Zira kişi kimliğini gizli tutarak gerçek hayatta yapamayacağı) zarar verici eylemleri elektronik ortamlarda rahatlıkla yapabilmektedir. Ayrıca geleneksel zorbalıkta fiziksel üstünlük olduğu kadar, fiziksel zarar görme de söz konusudur. Ancak siber zorbalıkta vurma, darp etme gibi fiziksel zarar görme olmayıp, kişilerle ilgili olumsuz yorumlar yapma, kişisel bilgileri paylaşma ve başkalarının çevrimiçi hesaplarını ele geçirme ve kötüye kullanma gibi (Arıcak vd. 2008; Patchin ve Hinduja, 2006) psikolojik sonuçlar doğuran eylemler vardır. Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık arasındaki diğer önemli bir fark ise zorbalığın gerçekleştiği an ile sınırlı kalıp kalmamasıdır. Geleneksel zorbalıkta, kurban daha sonra etkisi devam etse de yapılan zorbalık ile o an karşı karşıya kalmakta ve seyirciler de o an içinde buna tanık olmaktadır. Ancak siber zorbalıkta yapılan eylem sanal mecralarda ve çevrimiçi ortamlarda, her an görülebilen yerlerde gerçekleştiği için kurban siber zorbalığa maruz kaldığında bu uzun süre devam eder ve tahmin edilemeyecek kadar çok seyirci bu zorbalığa tanık olur. Nitekim siber zorbalık eylemlerinin, sanal ortamlarda farklı kişilere ve farklı zamanlarda tekrarlı bir şekilde görülebileceği ve etkisinin devamlı olabileceği belirtilmiştir (Willard, 2007). Dolayısıyla, siber zorbalıkta, kurbanların uğradığı saldırı, yaşamlarında süreklilik kazanabilmektedir (Tokunaga, 2010).

Yaman, Eroğlu ve Peker (2011), siber zorbalığın türlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. *Çevrimiçi Kavga:* İki ya da daha fazla kişinin sohbet odalarında, sosyal medyada ya da oyun oynarken saldırganca bir tutum sergilemesi, kaba bir üslup kullanması, hakaret ve tehdit edici şekilde konuşması ve tartışmasıdır.
2. *Zarar verme:* Zorbanın başka kişilere ısrarlı ve devamlı bir surette elektronik cihazlar kullanarak kötü üsluplarla aşağılayıcı ve tehditkar mesajlar göndermesidir.
3. *İftira:* Sanal ortamlarda kişilerin başkalarına zarar vermek amacıyla acımasız şekilde doğru olmayan sözler söylemesidir.
4. *Başka Bir Kimliğe Bürünme:* Zorbalık yapan kişinin herhangi bir elektronik iletişim aracıyla, başkası adına web sayfası ya da sosyal medya hesabı açması ve bunu kötü amaçlı kullanmasıdır.

5. *Başkalarının Bilgilerini İnternet Ortamında İzinsiz Kullanma*: Siber Zorbanın, kendisine ait olmayan bilgileri, başkalarına ait olan gizli ya da utanç duyulacak bilgileri, resimleri ve videoları internet ortamında yayımlamasıdır.
6. *Dışlama:* Anlık mesajlaşma uygulamalarında, çevrimiçi oyun guruplarında, bir blog ya da iletişim sayfalarında, bir kimseyi gruba dahil etmeme veya gruptan atma, mesajlarına cevap vermeme davranışlarıdır.
7. *Siber Taciz:* Kimliğini gizleyen siber zorbanın, kişileri iftira, hakaret, şantaj gibi eylemlerle sürekli ve tekrar edici bir şekilde rahatsız etmesidir.
8. *Siber Tehdit Etme:* İnternet ortamında bireyleri dolaylı veya doğrudan, zarar verici davranışlarla tehdit etme davranışıdır.

Siber Zorbalık Araçları

Siber zorbalık tanımında da belirtildiği üzere elektronik araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Dijital çağda her geçen gün teknolojik gelişmeler yaşanmakta ve elektronik araçlar çeşitlenmektedir. Dolayısıyla siber zorbalıkta kullanılan elektronik araçlar da oldukça çeşitli ve fazladır. Konu ile ilgili yapılan bir araştırmada, 11–16 yaş aralığında olan öğrencilerin siber zorbalıkta kullandıkları araçlar telefon, chat, anlık mesajlaşma, mesaj, video/resim gönderme ve web sitesi zorbalığı olarak yedi kategoride ele alınmıştır (Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, 2006). Li (2007), siber zorbaların %33'ünün farklı teknolojik araçları, %33'ünün chat odalarını, %20'sinin e-posta yöntemini ve %13'ünün cep telefonlarını kullandığını tespit etmiştir. Ancak başka bir araştırmada, e-posta ve cep telefonu yoluyla kimliği gizlemenin mümkün olması nedeniyle siber zorbaların bu araçları daha çok kullandıkları raporlanmıştır (Slonje ve Smith, 2008). Bu sonuca benzer şekilde, siber mağduriyetin %32'sinin cep telefonundan mesaj atma, %16'sının chat odalarında ve %10'unun özel resim ve video kliplerin izinsiz bir şekilde internette paylaşılması yoluyla meydana geldiği da tespit edilmiştir (Hinduja ve Patchin, 2008; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Smith vd., 2008). Yapılan çalışmalara göre tespit edilen siber zorbalık araçları aşağıda sıralanarak açıklanmıştır:

Anlık Mesajlaşma. Eş zamanlı iletişim kurma (Willard, 2007) olarak tanımlanan anlık mesajlaşma, internet kullanılarak aynı anda iki ya da daha çok insan arasında iletişim kurulmasıdır. Yüz yüze görüşmeye en yakın yöntem olarak görülen anlık

mesajlaşma yoluyla, iki ya da daha çok kişinin interaktif ortamda görsel ve işitsel olarak bir araya gelmesi mümkün olmaktadır. Siber zorbalıkta anlık mesajlaşma araçları çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bunlar; kimliği gizli tutmak amacıyla sahte kişisel hesaplar gönderme, arkadaş grubunu engelleme, anlık görüşme şifrelerini kırma, başkalarının kişisel bilgilerine ulaşarak kişileri utandırma, küçük düşürme, aşağılama gibi zorba davranışlardır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Telefon. Konuşmak ve iletişim kurmak amacıyla icat edilen telefonlar ve cep telefonları da siber zorbalıkta kullanılan yaygın araçlardan birisidir. Siber zorbalıkta telefon; başkalarına tehdit içeren ve aşağılayıcı mesajlar gönderme, kişinin rızası olmadan resim ve videolarını yayınlama (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011), kişileri rahatsız edici şekilde aramalar yapma ve sözlü tacizde bulunma davranışları amacıyla kullanılabilmektedir.

Sohbet(Chat) Odaları. Bir konuyu konuşmak ya da bilgi paylaşımında bulunmak amacıyla geliştirilen sanal ortamlar, bireylere gerçek dünyadan kaçma imkânı sağlamaktadır (Sayar, 2006). Gerçek hayatta psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan, kendini ifade etmekte yetersiz olan kişiler, psikososyal ihtiyaçlarını bu sohbet odalarında karşılamaya çalışmakta ve gitgide bağımlılık oluşturan bir tabloda bu kişilerin gerçek hayat ile bağları zayıflamaktadır. Sohbet odaları, bireyler için ilk anlamda sosyalleşmeyi sağlayan ortamlar olarak görülse de, bu ortamlarda kimliği gizleyerek iletişimde bulunmanın ve bu gizlilik yolu ile diğer bireyleri taciz etme ve onlara zorbalık yapmanın da oldukça kolay olduğu ortamlardır.

E-posta. Bir ya da daha çok kişiye eş zamanlı olmayan bir şekilde mesaj göndererek iletişim kurmanın bir yolu (Willard, 2007) olan e-posta aracılığıyla sözel, görsel ve işitsel mesajlar iletilebilmektedir. Bir anda birden fazla kişiye ulaşabilmenin mümkün olduğu e-posta yolu, kimliği gizli ya da açık olan siber zorbaların başkalarını aşağılama, taciz etme, tehdit etme gibi eylemlerini kullandıkları bir başka elektronik araçtır.

Sosyal Ağ Siteleri. *Myspace, Facebook, Twitter, İnstagram* gibi sosyal medya siteleri, kullanıcıların fotoğraf, video gibi içeriklerini interaktif ortamlarda paylaştıkları

sanal ortamlardır. Siber zorbalar diğer elektronik araçlarda olduğu gibi sosyal medya sitelerinde de kimliklerini gizli tutarak başkalarını rahatsız edebilmekte, başkalarının adını kullanarak kendilerine sahte hesaplar açabilmekte ve bu hesaplarda kişilerin özel bilgilerini kullanarak siber zorbalık eylemleri yapabilmektedir.

Bloglar ve Forumlar. Bireylerin çevrimiçi kişisel günlükleri olarak tanımlanan bloglar, web siteleri ile forumların birleşmesinden oluşmaktadır. Web günlüğü olarak da adlandırılan bloglarda, bireyler kendi istedikleri konularda istedikleri gibi yazı yazmaktadır. Siber zorbalıkta bloglar, bireyleri utandırmak, onları alaya almak ya da onlara saldırmak amacıyla kullanılmaktadır (Bhat, 2008). Siber zorbalık yapan öğrenci, sınıf arkadaşları hakkındaki olumsuz görüşlerini, onların fiziksel görünümü, zekâsı ve sağlığı gibi konulardaki acımasız yorumlarını bloglar aracılığıyla geniş bir kitle ile paylaşmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Forumlar ise, bir konu üzerinde birçok kişinin fikrini paylaşabildiği, bir üyelik ile girilebilen sitelerdir. Siber zorbalıkta forumlar, bahsedilen konu ile ilgili diğer kişilerin yorumlarıyla alay etmek, kişileri aşağılamak, onlara hakaret etmek suretiyle kullanılabilmektedir.

Web Siteleri. Kullanım alanı oldukça geniş olan elektronik araçlardan birisi de web siteleridir. Siber zorbalar, çeşitli web sitelerinde hatta kendi kurdukları sitelerde başkalarının izni olmadan onları küçük düşürecek fotoğraflar ve videolar paylaşabilir, kişileri karalamak adına iftira ve hakaretlerde bulunabilir.

Çevrimiçi Oyunlar. Yetişkinleri ve çocukları ekranlara bağlayan, sunduğu eğlence ve aksiyon ortamları nedeniyle birçok kişiyi cezbeden çevrimiçi oyunlar, birden fazla kişinin eş zamanlı olarak aynı oyunu oynadıkları ve oyun oynarken aynı zamanda birbirleriyle iletişim kurabildikleri sanal ortamlardır. Siber zorbalıkta çevrimiçi oyunlar, gerçek hayattaki zorbalığa benzemektedir. Oyun esnasında diğer oyuncuları oyundan dışlamaya çalışmak, yanlış hamlelerde kişileri aşağılamak ve onlara hakaret etmek gibi eylemlerle çevrimiçi oyunlarda siber zorbalık davranışları görülebilmektedir. Bireyler farklı kimliklerle oynadıkları çevrimiçi oyunlar esnasında, oyundaki diğer kişileri gerçek bireyler olarak görmeyerek daha saldırgan davranabilmektedir (Kowalski, Limber ve Agatstan, 2008; Willard, 2007). Özellikle oyunların savaş oyunları ve aksiyon içerikli

oyunlar olması da, bireylerin oyun içerisindeki davranışlarının daha sert ve saldırgan olmasına neden olabilmektedir.

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Dijital çağda internet kullanımının gün geçtikçe artması ve sanal ortamların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin siber mağduriyet oranları da giderek artmaktadır. Siber zorbalık, küreselleşen dünyanın ortak sorunlarından birisi haline gelmektedir. Bu nedenle, birçok ülkede siber zorbalıkla ilgili çalışmalar yapılmakta ve siber zorbalığın yaygınlığını belirten sonuçlar ortaya konmaktadır. ABD'de yapılan bir araştırmaya katılan 10–17 yaş aralığında düzenli internet kullanan çocukların ve ergenlerin %20'sinin siber zorbalık ile en az bir kere karşılaştıkları; çocukların %12'sinin siber zorba, %4'ünün siber mağdur, %3'ünün zorba/mağdur oldukları raporlanmıştır (Ybarra ve Mitchell, 2004). Kowalski ve Limber'in (2007) yaptığı ve 3767 ortaokul öğrencisinin katıldığı bir araştırmada, katılımcıların %11'i son birkaç ay içinde en az bir kez siber mağduriyet yaşamış; %4'ü siber zorbalık yapmış, %7'si ise hem zorbalık yapmış hem de siber mağdur olmuştur. Hinduja ve Patchin'in (2006) internet üzerinden yürüttüğü, siber zorbalığın yaygınlığını araştırdıkları bir çalışmada 18 yaşın altındaki 384 katılımcıdan elde ettikleri verilere göre; katılımcıların %11'inin siber zorba olduğu; %30'unun siber mağdur olduğu ve %47'sinin siber zorbalığa tanıklık ettiği bulunmuştur. Siber zorbalık araştırmalarının öncülerinden olan Hinduja ve Patchin'in 2007 ve 2014 yılları arasında özellikle ortaokul öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmaların sonuçları dikkate alındığında, öğrencilerin %25'inin hayatlarında en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığı, %20'sinin ise siber zorba olduğu görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2015).

Kanada'da siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmaların birinde, ortaokul ve lise öğrencisi 2186 katılımcının yaklaşık yarısı siber mağduriyet deneyimi yaşadığını; üçte birinin ise siber zorbalık davranışında bulunduğunu belirtmiştir (Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk ve Solomon, 2010). Bu araştırmanın sonucuna bakıldığında, katılımcıların yarısının siber mağdur olması çok ciddi bir sonuçtur ve siber zorbalığın ve mağduriyetinin Kanada'da ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Siber zorbalıkla ile ilgili İngiltere, Amerika, Kanada ve Avusturya'da yapılan araştırmaların sonuçlarını özetleyen bir araştırmasında Kraft (2006), siber mağduriyet oran ortalamasının %10 ile %42 arasında değiştiğini raporlamıştır. Tayvan'da yapılan başka bir araştırmada ise ortaokul öğrencisi

olan katılımcıların yarısının siber zorbalığa tanıklık ettiği, %35'inin siber mağdur olduğu ve %20'sinin ise siber zorba olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Huang ve Chou, 2010). Benzer bir araştırma da Çin'de yapılmış ve ortaöğretim gören öğrencilerin %35'i siber zorbalık eylemleri yaptığını ve yarısından fazlası ise son altı ay içerisinde siber mağduriyet yaşadığını, %25'i ise zorba/mağdur olduğunu ifade etmiştir (Zhou vd., 2013). Bu sonuçlara bakıldığında siber zorbalığın Çin'de de yaygın bir problem olduğu görülmektedir.

Erdur-Baker ve Kavşut'un (2007) siber zorbalığın yaygınlığı ve internet kullanımının sıklığı ile ilişkisini araştırdıkları bir çalışmada, 14–9 yaş aralığında 227 katılımcının %30'u siber mağduriyet yaşadığını bildirmiştir. Erdur-Baker'in (2010) yaptığı diğer bir çalışmada ise, yine 14–19 yaş aralığındaki 276 katılımcının %12.6'sının siber zorbalık yaptığı; yaklaşık %20'sinin siber mağduriyet yaşadığı ve %21.1'inin zorba/kurban olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arıcak vd. (2008), siber zorbalığın yaygınlığına dair yaptıkları çalışmalarında ortaokul öğrencisi olan 269 katılımcıdan %35.7'sinin siber zorbalık yaptığı; %23.8''inin zorba/mağdur olduğu; %5.9'unun siber mağdur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki ilişkiyi araştıran başka bir araştırmada, ortaöğretim gören 608 öğrencinin %10'unun siber mağdur olduğu, %5.8'inin ise siber zorba olduğu bulunmuştur (Burnukara, 2009). Yılmaz (2011) ise 7. sınıf öğrencisi olan 756 katılımcının %16.9'unun siber zorba mağduru olduğunu, %6'sının ise siber zorba olduğunu raporlamıştır.

Lise öğrencilerinin siber zorbalık yaşantılarını incelemek için yapılan bir araştırmada, 336 lise öğrencisinin %14'ünün son bir ayda siber mağduriyet yaşadığı, %10'unun ise siber zorbalık eylemlerinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir ve Akar, 2011). Ortaokul öğrencilerin siber zorbalık deneyimlerini inceleyen Ayaş ve Horzum (2012) ise araştırmalarında 413 katılımcının yaklaşık %20'sinin siber mağdur olduğunu, %11.6'sının siber zorba olduğunu raporlamıştır. Serin (2012) ise ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet deneyimleri ile okul öğretmenlerinin ve yöneticilerin bu deneyimlerle ilgili farkındalığını araştırdığı çalışmasında, 4291 ortaokul öğrencisinden %11.7'sinin siber mağdur olduğu; yaklaşık %10'unun ise siber zorba olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yapılan daha güncel bir araştırmaya göre, 7. ve 8. sınıf öğrencisi olan 200 öğrenciden yaklaşık %10'unun siber mağduriyet yaşadığı; %7'sinin siber zorbalık yaptığı ve %7.5'inin zorba/mağdur olduğu raporlanmıştır (Baştürk- Akça, Sayımer ve Ergül, 2015). Türkiye'de siber zorbalığa ilişkin oranlara bakıldığında %10 ila %20 oranları

arasında değişmekte olan bir yaygınlık söz konusudur ve bu oran %50'lere varmayan ama yine de endişe verici bir yaygınlık olarak yorumlanabilir.

Alanyazın incelendiğinde, siber zorbalık ile ilgili yaş, cinsiyet, internet kullanımı, siber mağduriyet ve zorbalık durumları arasındaki ilişkilere dair yapılan çalışmaların sonuçları farklılık göstermektedir (Gelibolu, Bayır, Demiralay ve Akdenizli, 2016). Siber zorbalığa ilişkin cinsiyet değişkenine bakılan bir araştırmada, kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmamasına karşın, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdiği ancak siber mağduriyette cinsiyetler arasında bir farkın olmadığı bulunmuştur (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012). Peker, Eroğlu ve Çitemel'in (2012) yaptığı bir araştırmada ise benzer bir sonuca ulaşılarak, siber zorbalıkta erkeklerin kızlardan daha fazla zorba davranışta bulunduğu ancak siber mağduriyette cinsiyetin fark oluşturan bir etken olmadığı bulunmuştur. Ancak siber zorbalık ve mağduriyette cinsiyet farklılığı olduğunu belirten araştırmalar da kendi aralarında farklı sonuçlara ulaşmıştır. Söz gelimi Peker (2015), siber zorbalık ve mağduriyet konusunda erkeklerin kızlara göre daha çok risk altında olduğunu belirtirken; Korkmaz (2016) ise kızların erkeklere göre daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Başka bir çalışmada ise, erkeklerin kızlara oranla daha çok siber zorbalık ve mağduriyet deneyimledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Polat ve Bayraktar, 2016).

Bilişim araçlarını etik kullanmanın cinsiyet ile ilişkisine bakıldığında, kızların erkeklere göre etik kurallara daha çok uyduğu bulunmuştur (Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol 2014). Dönmez ve Akbulut (2016), siber zorbalık davranışlarını uygun bulma ve siber zorbalık yapma durumlarının, kızlarda erkeklere nazaran daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Erkeklerin denetimsiz ortamlarda (internet kafe vb.) internet kullanmaları (Yaman, Karakülah ve Dilmaç, 2013) gibi sebeplerle kızlara oranla riskli internet kullanımlarının oldukça yüksek olduğu bulunmuştur (Gökçearslan ve Seferoğlu, 2016). Nitekim kızlar interneti sosyal amaçlar ile sohbet etmek için kullanırken, erkeklerin interneti, çevrimiçi oyun oynama, kumar oynama, müstehcen sitelerde vakit geçirme gibi eylemler için tercih ettiği raporlanmıştır (Ögel, 2014). Dolayısıyla siber zorbalık eylemleri de internetin kullanımına göre değişmektedir. Kızlar sanal ortamlarda başkalarının sırrına açığa vererek, kişiler hakkında dedikodu yaparak, bireylerin kişisel özelliklerine ve cinsel kimliklerine saldırarak siber zorbalıkta bulunurken (Ponsford, 2007), erkekler çevrimiçi oyun esnasında saldırgan sözler ve davranışlarda bulunmak, bireyleri tehdit etmek, sanal mecralarda kişilerin uygunsuz görüntülerini izinsiz paylaşmak gibi davranışlarla siber zorbalık yapmaktadır. Alan yazının genelinde siber

zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkide birbiriyle tutarsız sonuçlara ulaşılsa da, erkeklerin ve kızların interneti kullanım tercihleri farklılık göstermektedir ve erkeklerin tercih ettiği sanal ortamlar siber zorbalık yapma ve mağdur olma açısından daha fazla risk içermektedir.

Cinsiyet değişkeninde olduğu gibi siber zorbalık çalışmalarında yaş değişkeni ile ilgili sonuçlar da farklılık arz etmektedir. Alan yazında yapılan çalışmalarda ergenler arasında yaş arttıkça, siber zorbalık riskinin arttığını (Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004) ileri süren çalışmalar olduğu gibi, ilköğretim ve lise yaş gurubu öğrenciler arasında yaş küçüldükçe siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının arttığını (Dehue, Bolman ve Vollink, 2008) raporlayan çalışmalar da mevcuttur. Ancak özellikle ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık ve mağduriyet durumları oldukça yaygındır (Mirsky ve Omar, 2015; Odacı ve Berber-Çelik, 2018). Willard (2007), siber zorbalığa maruz kalanların, bu durumu yetişkinlere açtıklarında alacakları aşırı tepkiden, zorbanın intikam güdüsüyle daha da saldırganlaşması ve internete girmelerinin engellenmesi korkusu yaşadıklarını belirtmiştir. Öte yandan sanal ortamlarda uygunsuz davranışlar gösteren çocukların, bu zorbaca davranışlardan ebeveynlerinin hoşlanmayacağı ve cezalandırılacaklarından korkmaları nedeniyle durumu ebeveynleriyle paylaşmak istememektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Siber zorbalığa uğramanın paylaşıldığı durumlarda ise Patchin ve Hinduja (2006) olayın en çok aileyle paylaşıldığını; Slonje ve Smith (2008) ise en çok arkadaşlarla paylaşıldığını daha sonra aile ve öğretmenlerle paylaşıldığını belirtmektedir.

Siber Zorba ve Siber Mağdurların Kişisel Özellikleri

Kişilik, bireylerin farklı durumlarda gösterdikleri davranışları içeren sürekli, kişilerarası, duyguları ve belli bir motivasyonu olan, deneyimle şekillenen bir yapı olarak tanımlanmaktadır (McCrae ve Costa, 1989). Bireylerin sahip olduğu kişilik özellikleri gerçek hayatta olan davranışlarını etkilediği gibi sanal ortamlarda nasıl davranacaklarını belirler ve bir bakıma hangi motivasyonlarla eylemlerde bulunacaklarını şekillendirir. Siber zorbalık yapan, siber mağduriyet yaşayan ve siber zorba/kurban olan kişilerin de birtakım ayırt edici kişilik özellikleri bulunmaktadır. Aşağıda sırasıyla bu kişilik özelliklerinden bahsedilecektir.

Siber Zorbaların Kişilik Özellikleri. Siber zorbalık yapmaya iten faktörler; başkalarının üzerinde kontrol kurma isteği, saldırgan davranışlardan zevk duyma, saygınlık kazanma, gerçek ortamda gösteremediği saldırganca davranışları sanal ortamda açığa çıkarma arzusu, kendine kötülük yapan kimselerden sanal ortamda intikam alma dürtüsü, siber zorbalıkta kimlik gizlemenin daha mümkün olması ve yakalanma riskinin daha düşük olması, siber zorba ve mağdurun yüz yüze gelmesinin zorunlu olmaması olarak özetlenebilir (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008). Willard'a (2007) göre, internetin gerçek yaşam gibi olmadığı düşüncesi, sanal ortamda bireylerin gerçek kişiler olarak görülmemesi, karşıdaki bireye karşı empati duyulamaması ve bu nedenle her istenilen şeyin söylenebileceğinin zannedilmesi, diğer bireylerin de internette uygunsuz davrandığına dair motivasyonu, siber zorbalığa yol açmaktadır. Okul zorbalığı yapanlarda olduğu gibi, güç, kontrol isteği, düşünmeden davranma ve baskın hissetme gibi özellikler siber zorbalığın da karakteristik özelliklerindendir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Özellikle güç ve kontrol isteği, siber zorbaların kendinden zayıf olarak algıladıkları kişiler üzerinde zorbaca eylemlerde bulunmalarına neden olmaktadır (Belsey, 2008). Nitekim siber zorbalık yapanların mağdurlar üzerinde baskı ve kontrol kurdukları düşüncesiyle özsaygıları yükselirken, siber mağdurların öz saygıları düşmektedir (Campfield, 2008).

Sanal ortamlarda kurulan ilişkilerin yüz yüze iletişimdeki kadar şeffaf olmaması, birbirleriyle iletişim kuran kimselerin çoğu zaman birbirini görmemesi, birbirlerinin jest ve mimiklerine tanık olmaması gibi nedenlerle iletişim kuran iki kişinin birbiriyle empati kurması da zorlaşmaktadır. Antisosyal kişilik özelliklerinden biri olan empati yoksunluğu, siber zorbalarda da sanal ortamın getirdiği olumsuzlukların da etkisiyle görülmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada, empati düzeyi yüksek olan kızların, empati düzeyi düşük erkeklere göre daha az siber zorbalık yaptığı bulunmuştur (Topçu, 2008). Ayrıca siber zorbaların, siber mağdurlara ve siber zorbalıkta bulunmayanlarla karşılaştırıldığında sosyal destek gereksinimlerinin daha çok olduğu, işledikleri suçların neticesinde daha çok mahkûmiyet yaşadıkları, antisosyal kişilik davranışları göstermeye daha meyilli oldukları ve ruh sağlığı merkezlerine daha çok başvurdukları bulunmuştur (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Buna ek olarak, siber zorbaların, madde kullanma, başkalarına zarar verme, silah kullanma, okul devamsızlığı yapma, düşük akademik başarı gibi durumlar konusunda, siber mağdurlardan daha çok risk altında olduğu ifade edilmektedir (Srabstein ve Piazza, 2008).

Siber zorbaların, ön yargı ve öfke ile hareket ettikleri (Willard, 2007) ve ebeveynleriyle iletişim kurmada zorluk yaşadıkları ifade edilmektedir. Öte yandan, sosyoekonomik düzeyle ilişkili olarak günlük internete erişimin fazla olması da, siber zorba olma durumunda risk faktörü olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, sosyoekonomik düzeyin yüksek olması ile siber zorbalık arasında ilişki bulunmuştur (Topçu ve Erdur-Baker, 2008).

Siber Mağdurların Kişilik Özellikleri. Campfield'a (2008) göre, psikososyal problemler yaşayan, arkadaşlık ilişkilerinde iyi olmayan, yalnız ve öz saygısı düşük kişilerin, siber zorbalığa maruz kalma ihtimalleri yüksektir. Depresyon gibi psikolojik problemi olanların, daha çok siber mağduriyet yaşadığı, hatta majör depresyon yaşayanların hafif şiddetli depresyon yaşayanlara göre, üç kat daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmektedir (Ybarra, 2004). Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor (2006) başka bir araştırmada, borderline kişilik bozukluğu ve patolojik boyutta olan sosyal problemlerin, siber mağduriyet ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca siber mağdurların, okul problemleri, saldırganlık, aile problemleri, madde kullanımı gibi sosyal çevreyle ilgili sorunları olduğu da gözlemlenmiştir (Hinduja ve Patchin, 2008).

Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalığın bireyler üzerinde psikososyal açıdan birçok olumsuz etkisi vardır. Özellikle siber mağdur üzerinde kalıcı etkiler bırakan siber zorbalığın, çocuk ve ergenler üzerindeki olumsuz etkisi uzun vadede daha çok soruna yol açabilecek niteliktedir. Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayrılan bir yönü de fiziksel gücün olmayışıdır. Bu bağlamda alan yazında siber zorbalık ile ilgili daha çok psikolojik etkilerden bahsedilmektedir. Siber mağdurlar ile depresif semptomlar arasında önemli bir ilişki olduğu (Ybarra, 2004), siber mağdurların %58'inin umutsuzluk ve üzüntü gibi yoğun duygular yaşadığı (Ybarra ve Mitchell, 2007) raporlanmıştır. Bu sonuca benzer şekilde Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) de araştırmalarında, siber mağdur olan lise öğrencilerinde yoğun bir öfke ve üzüntü duygularının hâkim olduğunu tespit etmiştir. Hinduja ve Patchin (2006) da siber zorbalığın etkilerini inceleyen çalışmalarında, siber mağdurların, hayal kırıklığı, üzüntü ve kızgınlık hissettiklerini gözlemlemiştir. Ayrıca, siber zorbalık ve mağduriyet deneyimi olmayanların olanlara göre daha az psikiyatrik belirti sahibi

oldukları bulunmuştur (Arıcak, 2009). Beran ve Li'nin (2005) yaptığı çalışmada, siber zorbalığın depresif belirtilere ve kaygıya neden olan etkilerinin yanında akademik başarının düşmesine, okul devamsızlığının artmasına ve öğrencinin okul ile ilişkisinin bozulmasına yol açabildiği tespit edilmiştir. Siber zorbalığın patolojik boyutlara varabilen etkileri ciddiye alınmazsa ve bir müdahale yapılmazsa diğer zorlayıcı yaşantılar da eşlik ettiğinde, intihara doğru giden bir tablo görülebilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009).

Sayar (2006), sanal ortamlarda gerçek kimlik ve kişiliklerin tam zıddı kimliklerin oluşturularak, erkeklerin kadın, kadınların erkek kişilikler olarak, içe kapanık bir kişinin tam tersi şekilde davrandığı sahte hesaplar kullanarak oluşturulan sanal dünyada kişilerin kişilik bunalımı dahi yaşayabileceğini öne sürmektedir. Öte yandan, internet ortamında siber zorbanın kimliğini gizli tutabilmesi, yaptığı zorbaca eylemlerden dolayı ceza alamamasına, yaptıklarının sorumluluğunu üstlenememesine neden olmakta, bu da siber zorbanın eylemlerini pekiştirmekte, siber zorbalığa devam etmesine neden olmaktadır. Siber zorbalıkta kimlik gizlemenin siber zorbaların üzerinde kimlik bunalımı oluşturmasının yanında, siber mağdurların bu sahte kimliklere olan güvensizliği diğer sosyal çevrelerine de yansımakta ve siber mağdurlar paranoyak bir şekilde herkese karşı güvensizlik duyabilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Nitekim başka bir araştırmada, siber mağduriyet yaşayanların yaşamayanlara göre dostluk, affedicilik, hoşgörü vb. insani değerlere daha az sahip oldukları bulunmuştur (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015).

Siber Zorbalık ve Ebeveyn İlişkisi

Alanyazın dikkate alındığında, siber zorbalığa maruz kalan çocukların bu maruziyeti öğretmenlerinden çok aileleriyle paylaştığı (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011) ancak ebeveynlerin yalnızca %50'sinin çocuklarının siber mağdur olduğunu bildikleri (Morita, Soeda, Soeda ve Taki, 1999) görülmektedir. Diğer sorunlu alanlarda olduğu gibi siber zorbalıkta da çocuklar için en önemli mercii ailedir. Ailenin internet kullanımına yönelik davranışları ve tutumları, çocukların siber zorba ve mağdur olma durumlarını birinci derecede etkilemektedir. Dijital göçmen (Prensky, 2001) olarak adlandırılan ebeveynlerin, çocukları kadar dijital okuryazarlığa sahip olmaması, sanal ortamlardaki riskleri yeterince bilmemesi ve çocuklarını bu risklerden bertaraf edememesi sonucu, çocuklarda siber zorbalık davranışları ya da siber mağduriyetler görülebilmektedir. Yapılan bir araştırmada ebeveynlere ergenlerin internet ve sosyal medya üzerindeki riskli

kullanımları konusunda bir stratejiye sahip olup olmadıkları sorulduğunda, ebeveynlerin %25'i çocuklarının sanal ortamlardaki riskli davranışlarını takip edecek herhangi bir eylemde bulunmadıklarını ifade etmiştir (Aher, Kemppainen ve Thacker, 2016). Bu sonuçlara göre, her dört ebeveynden birisi çocuğunun internet ortamında ne yaptığını bilmemekte ve takip etmemektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının sanal ortamlardaki etkinliklerini denetlemelerinin yanı sıra, bizzat kendileri internet kullanımında olumsuz örnek olmamalıdır. Ergenlik döneminde biraz örtülü de olsa aslında gelişimin her döneminde çocukların rol model aldığı kişiler ilk olarak ebeveynleridir. Onların sosyal çevrelerde nasıl davrandıkları ve artık sanal ortamlarda neler yaptıkları da çocuklar tarafından gözlemlenmekte, benzer davranışlar çocuklar tarafından sergilenmektedir. Söz gelimi, günlük yaşantısında hakaret içerikli konuşmalar yapan, sosyal hesaplardan diğer bireyleri aşağılayıcı, küçük düşürücü içerikler yayınlayan ve bir nevi siber zorbalık yapan bir ebeveynin çocuğu tarafından model alınması olağan bir sonuçtur.

Çocukların ebeveynleriyle olan ilişkisi, bu ilişkideki iletişimin niteliği, ailelerden alınan sosyal destek gibi değişkenler, siber zorbalık için oldukça önemli bulunmuştur. Martinez-Herves, Kramer ve Hickey'in (2014) ortaokul öğrencileriyle yaptıkları araştırmada siber zorbalık ile aile içi iletişimin anlamlı derecede ilişkili olduğu bulunmuştur. Siber mağduriyet deneyimi daha fazla olan öğrencilerin daha az olanlara göre daha fazla aile içi iletişim sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir (Larrañaga, Yubero, Ovejero ve Navarro 2016). Aile içi iletişimin yanı sıra algılanan aile desteği de siber zorbalık ve mağduriyet deneyimleri ile ilişkili bulunan koruyucu (Fanti, Demetriou ve Hawa 2012) ve önleyici etkisi olduğu düşünülen bir değişkendir (Yiğit, Keskin ve Yurdugül, 2018). Ayrıca siber mağdur olan öğrencilerin, bu mağduriyeti aşmaları için algılanan aile desteğinin de önemli olduğu belirtilmektedir (Accordino ve Accordino, 2011).

Siber Zorbalık ve İnternet Kullanımı

İnternet kullanım sıklığı ve internette geçirilen süre, siber zorbalığın en önemli yordayıcıları olarak ifade edilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). İnternetin günde üç saatten fazla kullanılması, siber zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırmaktadır (Ybarra, 2004). Yaman, Karakülah ve Dilmaç'ın (2013) yaptıkları araştırmada internette fazla zaman geçiren öğrencilerin, diğerlerine göre siber zorbalık eylemleriyle daha çok

ilgili olduğu bulunmuştur. 14–17 yaş aralığında 895 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada ise katılımcıların %80.1'inin her gün internet kullandığı, %59.4'ünün siber zorbalık davranışları gösterdiği, %63.4'ünün siber mağdur olduğu tespit edilmiştir (Taştekin ve Bayhan, 2018). Benzer bir araştırma da Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından yapılmış, 14–19 yaş aralığındaki öğrencilerin dijital araçları ve interneti daha sık kullananların kullanmayanlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı rapor edilmiştir. Hinduja ve Patchin (2008) ise, siber mağduriyet ve internet kullanım durumuna odaklanarak, siber mağdurların siber zorbalığa hiç karışmayanlara göre interneti daha sık kullandığını ortaya koymuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi, internete erişebilmenin ve kullanım sıklığının fazla olması sosyo-ekonomik düzeyle de ilişkilendirilmiş, dolaylı olarak sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasıyla siber zorbalık arasında ilişki olduğu düşünülmüştür. Nitekim Topçu, Erdur-Baker, Çapa ve Aydın'ın (2008) yaptıkları araştırmada, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma olanaklarının daha fazla olması sebebiyle özel okulda öğrenim gören öğrencilerin devlet okullarında okuyan öğrencilere göre, daha çok siber zorbalık ve mağduriyet gösterebildikleri tespit edilmiştir. Başka bir araştırmada, kız öğrencilerin internet bağımlılığının artması ve yaşam doyumunun düşmesi ile siber zorba olma; internet bağımlılığının da siber mağdur olma ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çetin, Peker ve Eroğlu, 2010). Özetle; alanyazındaki araştırmalarda da görüldüğü üzere, internet kullanımının fazla olduğu hatta internet bağımlılığına giden bir tabloda, siber zorbalık ve mağduriyet vakalarının da daha fazla görüldüğü sonucuna ulaşılabilir.

Ekran Bağımlılığı

Dijital çağda bireylerin vazgeçilmezi olan ekranlar, ilk olarak siyah beyaz televizyonlar ile ortaya çıkmıştır. İnsanlar bir ekran üzerinde hareket eden canlılar görmeye ve ekranlardan sesler duymaya yeni alışmışken ekranlar, hızlı bir şekilde önce renklenmiş ardından çeşitli şekillerle insan hayatının merkezine yerleşmiştir. Televizyon ile başlayan ekran serüveni, telefon, bilgisayar, tablet ve projektör gibi cihazlar olarak teknolojinin hızı ile birlikte gelişmeye devam etmiştir. Sanal görüntülerin etkileşim içinde olduğu ekranlar, tek yönlü ve çift yönlü iletişime elverişli olmasıyla ve bireylere dijital çağın gerektirdiği birçok hizmeti (eğlence, eğitim, alışveriş vb.) sağlamasıyla, giderek daha da önem kazanmaktadır. Çalışmalar ilk aşamada ekranların olumlu yanlarını ortaya koyarken (Essig, 2012), gün geçtikçe insanların ekran ile olan birlikteliğinin zarar verici

boyuta ulaşmaya başladığı gözlemlenmiş ve araştırmalar bu yöne doğru kaymaya başlamıştır. Ekranlarla ilk aşamada görme duyusu etkileşime girdiği için, ekranların gözler üzerindeki olumsuz etkisi incelenmiş ve ekranların "bilgisayar görme sendromuna (*computer vision syndrome)"* sebep olabileceği (Portello, 2013) belirtilmiştir. Bireylerin ekranlardan gelen mavi ışığa karşı hassasiyet geliştirmelerini ifade eden bu sendrom, sadece bir görme hassasiyeti oluşturmakla kalmayıp bireylerin biyolojik ritimlerini, uykularını ve bilişsel performans düzeylerini (Cajochen vd., 2011) etkilemekte ve insülin direncini ve metabolizma hızını da etkileyerek obeziteye sebebiyet vermektedir (Cheung vd., 2016). Özellikle ekranlar aracılığıyla uyaran bombardımanına maruz kalan çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal işlevlerinde bozulmalar olduğu; dil gelişimlerinin yavaşladığı, bilişsel gelişimlerinin gerilediği ve çocuklarda dikkat eksikliği ve hiperaktivite görülme olasılığının arttığı, akademik başarılarının düştüğü, sosyal iletişimlerinde bozulmaların görüldüğü, fiziksel duruşlarının değişerek kamburlaşmanın görüldüğü, göz sağlıklarının ve uyku düzenlerinin bozulduğu bilinmektedir (Schmidt, 2020).

İçinde birçok faydalı aktiviteyi de barındıran ekranlar, ne zaman zarar verici olmaya başlar, bu zarar önlenebilir mi, ekranları yasaklamak fayda sağlar mı, ekranlar ne kadar kısıtlanabilir ya da hangi ekranlar kısıtlanmalıdır gibi sorular tartışılırken ekran kullanımları konusunda da 'bağımlılık' kavramı ortaya atılmıştır. Kişilerin biyopsikososyal bütünlüklerini ve işlevselliklerini bozmasına rağmen, bir nesneyi kullanmayı yahut bir davranışı yapmayı takıntılı bir şekilde yinelemeleri ve bu nesneye ve davranışa dair engellenemeyen meyillerini sürdürmeleri olarak açıklanan bağımlılık kavramı, ilk olarak Melvin, DeFluer ve Sandra BallRokeach (1976) tarafından yapılan bir çalışmayla alan yazında yer almıştır. Daha çok alkol ve madde kullanımı ile anılan bağımlılık kavramı, kumar oynama, alışveriş yapma, oyun oynama gibi davranışlar için de kullanılmaktadır (Griffiths, 1996).

Bireyler bir davranışı tekrarlı bir şekilde yaptıklarında, bedenlerinde bağımlılığa sebep olabilecek ve ödül etkisi oluşturabilecek potansiyeldeki biyokimyasal süreçler tetiklenmektedir (Alavi vd., 2012). Bireylerin ekran kullanım davranışları da aşırı bir hale geldiğinde benzer bir şekilde bedende bağımlılık oluşturabilecek ve ödül etkisi yaratacak süreçler aktive olmaktadır. Dijital bağımlılıklar konusunda yapılan çalışmalar ilk olarak internet bağımlılığı (Young, 1998) ve oyun bağımlılığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak ekran bağımlılığı; televizyon, akıllı telefon, tablet ve ekranı olan herhangi bir teknolojik cihazı da kapsayan daha geniş bir davranış bağımlılığını ifade etmektedir. Bu nedenle

alan yazında ekran bağımlılığı *internet bağımlılığı, medya bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı* olarak üç kategoride ele alınmaktadır (Bölükbaşı-Macit ve Kavafoğlu, 2019).

İnternet Bağımlılığı

İnternet teknolojisinin 1960'lı yıllarda ortaya çıkması tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmış ve çok kısa bir sürede yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki, henüz keşfinin üzerinden 50 yıl bile geçmeden internet kullanımının bir problem oluşturabilecek şekilde kullanılması tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim problemli internet kullanımına yönelik ilk tanım Goldberg (1996) tarafından, DSM-IV'teki madde bağımlılığı tanı ölçütleri esas alınarak 'patolojik internet kullanımı' olarak yapılmıştır. İnternet bağımlılığı; "patolojik internet kullanımı" (Goldberg, 1996; Gönül, 2002; Young, 2004) kavramı dışında "problemli internet kullanımı" (Cao, Sun, Wan, Hao ve Tao, 2011; Köroğlu, vd., 2006) ve "internet bağımlılığı" (Gökçearslan ve Günbatar, 2012; Nalwa ve Anand, 2003) gibi farklı kavramlar ile de ifade edilmektedir. Davis (2001), internet bağımlılığının birçok farklı isimle anılmasını, internet kullanma davranışına duyuşsal, bilişsel ve davranışsal özelliklerine göre farklı yaklaşımlarda bulunulmasına bağlamaktadır. Ayrıca internet bağımlılığına yönelik kavram farklılığının, internetin kullanım şekli ve süresinin ele alınışına da bağlı olduğu düşünülmektedir. Ancak tüm bu kavram karmaşasının ötesinde sağlıklı ve sağlıksız internet kullanımı ayrımı yapmak daha doğru olacaktır. Nitekim internet kullanımında önemli olan nokta, biyopsikososyal sağlığı olumsuz etkileyip etkilemediği ve olumsuz sonuçlara yol açıp açmadığıdır (Dinç, 2010).

İnternet bağımlılığının birçok farklı tanımı yapılmıştır. Davis (2001), kontrol edilemeyen bir şekilde internet kullanımının bireylerde biyopsikososyal sorunlar oluşturmasını internet bağımlılığı olarak tanımlamıştır. Young (2004) ise, patolojik internet bağımlılığını, interneti gereğinden fazla kullanma isteğinin önüne geçilememesi, internet kullanılmadığı sürede geçirilen zamanın kayıp olarak görülmesi, internete erişim sağlanamadığında öfkelenme ve saldırgan davranma, bireyin bu nedenlerle gündelik hayatına dair işlevselliğin bozulması, iş ve aile hayatında sorunlar yaşaması olarak tanımlamıştır. Özsoy (2009), internet kullanımını kısıtlayamamanın yanı sıra bu aşırı kullanımın verdiği psikososyal zararları bilerek interneti kullanmaya devam etme ve internete erişimin kesilmesi durumunda yoğun kaygı yaşama durumlarını da internet bağımlılığı olarak tanımlamıştır. Bazı tanımlarda ise, internetin olması gerekenden daha

uzun süre kullanılmasına (Suler, 2004) ve bireyin zaman kavramını kaybedecek ve gündelik işlerini, sosyal ilişkilerini ve görevlerini ihmal edecek denli internet kullanımına (Ceyhan, 2008; Günüç, 2009) dikkat çekilmektedir. Tüm bu tanımlarda, internet kullanımının patolojik boyuta gelmesinde, diğer bağımlılıklarda olduğu gibi kişinin kullanmaktan kendini alıkoyamaması, aşırı kullanımdan kaynaklı fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşaması, gündelik işlevselliğini yitirmesi gibi ortak noktaları vurgulanmaktadır.

Young (1996) ve Goldberg'in (1996) tanılama girişimine benzer şekilde, internet bağımlılığını DSM-IV'teki kumar bağımlılığı tanı ölçütlerini dikkate alarak tanılamıştır. Young'ın bakış açısına göre, internet de kumar oynama davranışı gibi bağımlılık oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir ve internet bağımlısı olan kişiler, diğer bağımlılıklarda olduğu gibi dürtülerini kontrol etmede zorluk yaşamaktadır (Greenfield, 1999). Kimyasal bir madde kullanılmamasına rağmen oluşan bu dürtü bozukluğunu, kumar oynama bozukluğunda görülen dürtü kontrol bozukluğuna benzettiği için Young, internet bağımlılığı konusunda en uygun tanı ölçütlerinin DSM-IV'teki kumar oynama bozukluğu tanı ölçütlerine göre uyarlamıştır (Greenfield, 1999). Aşağıda verilen Young'ın (1996) oluşturduğu tanı ölçütlerinden beş ya da daha fazlasının karşılanması durumunda, kişi internet bağımlısı olarak değerlendirilmektedir:

1. İnternet konusunda zihinsel ilgi (devamlı interneti düşünme, internette yapılan etkinlikleri hayal etme vb.),
2. Keyf almak için her seferinde daha fazla internet kullanım ihtiyacı,
3. İnterneti kullanımını azaltma ya da bitirme noktasında kontrolün başarısız olması,
4. İnternet kullanımı azaldığında ya da kesildiğinde huzursuzluk ve öfke hissedilmesi,
5. Planladığından daha fazla süre internette vakit harcama,
6. Aşırı internet kullanımı sebebiyle kişisel hayatta psikossoyal sorunlar yaşama ve eğitim veya kariyer konusunda öne gelen fırsatları kaçırma,
7. İnternet kullanım süresi ile ilgili başkalarına yalan söyleme,
8. Sorunlardan uzaklaşmak ve olumsuz duygularla başa çıkmak için interneti kullanma.

Young dışında internetin aşırı kullanımını ve olumsuz sonuçlarını elen farklı araştırmacılar ve modeller de vardır. Pratarelli, Browne ve Johnson (1999), internet bağımlılığını kişilik özellikleri perspektifinden ele almıştır. Onlara göre patolojik internet

kullanımının dört faktörü bulunmaktadır ve her faktör interneti kullanan bireylerin farklı kişilik özelliklerini değerlendirmektedir. İlk faktörde, interneti aşırı kullanan kişiler, kendilerini yanlızlaştırmaktadır ve depresif bir hale bürünürler ancak bu kişiler zaten sosyal ilişkilerde yeterli becerilere sahip değillerdir ve yalnızlığa meyillidir, bunun sonucunda ise interneti aşırı kullanım bir yalnızlık döngüsü haline gelmekte, kişiler yalnızlaştıkça internette kendileri daha rahat hissetmekte ve interneti aşırı kullandıkça da daha çok yalnızlaşmaktadır (Pratarelli, Browne ve Johnson, 1999). İkinci faktörde, interneti alışveriş yapma, bilgi edinme gibi uygun amaçlar doğrultusunda bağımlılık oluşturmayacak şekilde kullanan kişilerin özellikleri yer alırken; üçüncü faktörde, interneti sosyalleşmek amacıyla işlevsel olarak kullanan utangaç ve içedönük kişilerin özellikleri yer almaktadır (Pratarelli, Browne ve Johnson, 1999). Son faktörde ise, internet kullanmayı tercih etmeyen ve bu nedenle internet kullanımından dolayı sorun yaşamayan, internetten ziyade yüzyüze iletişimi tercih eden kişilerin özellikleri belirtilmektedir (Pratarelli, Browne ve Johnson, 1999). Görüldüğü üzere, dört faktör içinden yalnızca ilk faktör patolojik internet kullanımını tarif etmektedir ve bu bağımlı kullanım ise yalnızlaşma ve depresif belirtiler ile ilişkilendirilmiştir.

İnternet kullanımını inceleyen bir diğer model ise, Davis'in (2011) patolojik internet kullanımı modelidir. Davis (2001), patolojik internet kullanımını bilişsel-davranışçı bir yaklaşımla ele alarak, internet kullanımını *"özel patolojik internet kullanımı"* ve *"genel patolojik internet kullanımı"* olarak iki kategoride incelemiştir. Özel patolojik kullanımda, kişinin interneti hâlihazırda sahip olduğu kumar oynama, çevrimiçi alışveriş yapma gibi bağımlılıklarında bir araç olarak kullanması söz konusudur. Bu kategoride internetin aşırı kullanımı, diğer bağımlılıklara meyilden kaynaklanmaktadır. Genel patolojik internet kullanımı ise, internetin sosyal ihtiyaçları karşılayan tarafına odaklanılarak e-posta ve sohbet odalarında aşırı vakit geçirilerek kullanılması söz konusudur. Davis (2001) internet kullanımına yönelik algılara ve bilişlere odaklanmıştır ve patolojik internet kullanımını; internet ile ilgili takıntılı düşünceler, interneti kullanmaya yönelik dürtü kontrol zorluğu, internet dışında hiçbir yerde kendisini iyi hissetmeme algısı, internete erişemediğinde tekrar ne zaman erişeceği hakkında kaygı duyma, maddi manevi tüm kaynaklarını internet için harcama gibi semptomlarla açıklamıştır.

Caplan'ın (2002) internet kullanımına yönelik modeli, Davis'in bilişsel-davranışçı yaklaşımını temel alan bir modeldir. Davis'in tanımına ek olarak Caplan (2002), problemli internet kullanımının kişinin iş, aile, okul gibi sosyal çevrelerinde

sorunlar oluşturmasına değinerek, internet kullanımını psiko-sosyal açıdan değerlendirmiştir. Caplan'a (2002) göre; depresif, içe dönük, utangaç ve sosyal becerileri düşük olan bireyler, internet ortamında kendilerini daha rahat hissetmekte ve bu rahatlık hissini sürekli yaşamak adına interneti aşırı ve problemli kullanmaya başlamaktadır. Bu durumda psiko-sosyal durum ile internet kullanımı çift yönlü olarak birbirini etkilemektedir yargısına varılabilir.

İnternet bağımlılığının yaygınlık araştırmalarına baktığımızda; 1990'lı yılların sonunda internet bağımlılığının toplumdaki yaygınlık oranının %6–14 olduğu raporlanmıştır (Black, Belsare ve Schlosser, 1999; Scherer, 1999). Bozkurt, Şahin ve Zoroğlu (2016), ABD, Çin, Kore, İngiltere, Norveç, Hollanda'da bu oranın % 0.3–38 arasında değiştiğini, erkeklerde internet bağımlılığının kızlara nazaran iki üç kat daha fazla görüldüğünü ve genç bireylerde problemli internet kullanımının daha yaygın olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de farklı yaş guruplarıyla yapılan çalışmalarda internet bağımlılığı yaygınlığının %2 ila %23 arasında değiştiği görülmektedir (Balcı ve Gülnar, 2009; Canan vd., 2010; Cömert ve Ögel, 2009; Doğan, 2013; Gökçearslan ve Batar, 2012; Kayri ve Gününç, 2010; Topal, Hasan ve Topal, 2018).

Aşırı internet kullanımının ve bağımlılığa evrilen bir tablonun çocuklar üzerinde birçok açıdan olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir. İnternet bağımlısı olan çocuklar ve ergenlerde; yeme problemleri, obezite (Zhou, Tang, Peng, 2009), fiziksel duruş bozukluğu, kas-iskelet sisteminde bozulmalardan kaynaklanan sinir sisteminin zarar görmesi (Shields, Behrman, 2000), göz hastalıkları, uyku bozuklukları gibi fiziksel sorunlar görülmektedir. İnternet bağımlılığının etkilerini inceleyen araştırmalarda, aşırı internet kullanımının çocuk ve ergenlerde dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, sosyal kaygı, depresyon, ailede var olan bağımlılık tablosu (Gönül, 2002), içe kapanıklık ve kaygı (Chak ve Leung, 2004) ile problemli internet kullanımı arasında ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca çocuklarda internet aşırı kullanımın düşüncelerini ifade etmede zorluk yaşama, problem çözme becerilerinin yetersiz kalma (Gündoğdu, 2006), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (Yoo vd., 2004) ve akademik başarının düşmesi (Ceyhan ve Ceyhan, 2007) gibi bilişsel zorluklarla da ilişkili olduğu görülmektedir.

Medya Bağımlılığı

Medya; bireylerin basılı, görsel ya da işitsel yayın organları yoluyla iletişimini sağlayan kitle iletişim araçları olarak tanımlanmaktadır (Dicle, 2021). Medya sistemi;

bireylerin ulaşmak istedikleri bilgi kaynaklarının bilgi toplama ve yaratma, bilgi işleme ve işlenen bilgiyi yayma türlerini kontrolünde tutan ve bağımlılığa yol açan bir sistem olarak görülmektedir (DeFleur ve Ball-Rokeach, 1989). Medya bağımlılığı, televizyon, sosyal medya gibi tek yönlü ya da çift yönlü etkileşimin ve bilgi paylaşımının olduğu dijital ortamların problemli kullanımını ve bağımlılığını ifade etmektedir. Ayrıca medya bağımlılığı teorisi, toplumun ve bireyin kitle iletişim araçlarına olan ihtiyacını ortaya koyarken; algı, duygu ve davranış değişiklikleri ile sosyal medya gibi aktif ya da televizyon gibi pasif etkileşim araçlarına bağımlılık oluşumunu da ortaya koymaktadır (Bölükbaşı-Macit ve Kavafoğlu, 2019). Medya bağımlılığı ve kötüye kullanımını araştıran çalışmalar, televizyon medyasının ve diğer dijital medya türlerinin zararlı etkilerinin özellikle kimlik gelişimi içinde olan ergenleri daha çok etkilediğini göstermektedir (Görmez ve Örengül, 2017; Michikyan ve Suarez-Orozco, 2016; Reid Chassiakos, 2016;).

Televizyon Bağımlılığı. Görsel ve işitsel bir medya aracı olan televizyonla, ilk olarak 1936'da İngiltere'de düzenli bir şekilde yayın yapılmıştır. Türkiye'de ise 1970'li yıllarda giderek yaygınlaşan bir şekilde yayınlar yapılmaya başlanmıştır (Şahin-Tutuk, 2019). Televizyon, her gün yeni bir teknolojinin de eklenmesiyle hızlı bir şekilde dijital yolculuğuna devam etmektedir. Yirmibirinci yüzyılda televizyonun yerini internetin ve sosyal medyanın aldığı iddia edilse de bu görüşün aksine televizyon toplumun büyük bir kesiminde hala sosyalleşme ve haber alma konusunda önemli bir medya aracı olarak kullanılmaktadır (Dicle, 2021). Yaygın bir kullanıcı kitlesi olan televizyon medyasının, kullanıcı yaş aralığı, diğer medya türlerinden daha geniştir. Sözgelimi, sosyal medyayı ve diğer medya türlerini yeni doğan bir bebek ya da oldukça yaşlı bireyler kullanamazken, televizyon yediden yetmişe herkesin kullanabildiği ve deyim yerindeyse kolaylıkla maruz kalabildiği bir teknolojik araçtır. Bu nedenle, zararlı etkilerinin ve bağımlılık oluşturduğunda doğabilecek zararın, toplumun bütün kesimini kapsadığı söylenebilir.

Amerikan Psikiyatri Birliği [American Psychiatric Association] tarafından televizyon bağımlılığını "*…insanlar tarafından öznel olarak deneyimlenen, bir dereceye kadar isteksizce yapılan, daha üretken faaliyetlerin yerini alan ve durdurulması ya da kısıtlanması zor olan bir davranış"* olarak tanımlanmaktadır. Alan yazında televizyon bağımlılığı konusunda aşırı izleme, normal izleme ve bağımlılık tanımlarında kavram karmaşası olsa da en azından şu kesindir ki, televizyon bağımlılığı izlenen içeriğe karşı

oluşan bir bağımlılıktan ziyade salt televizyon izleme eylemine yönelik bir bağımlılıktır (Dicle, 2021). Bu bağımlılık televizyonu hipnoz olmuşçasına izlemekten de öteye geçer ve televizyonsuzluğa dair yoksunluk belirtileri göstermeyi, televizyonsuz yapamamayı kapsar (McIlwraith, Jacobvitz, Kubey ve Alexander, 1991). Mcllwraith, Jacobvitz, Kubey ve Alexander'a (1991) göre, televizyon bağımlısı tanısının konulabilmesi için aşağıdaki beş belirtinin görülmesi gerekmektedir:

- Niyet edilenden daha fazla televizyon izlemek, televizyon izlemeyi bırakamama,
- Çok fazla televizyon izlendiğinin fark edilmesine karşın televizyona ulaşılabilindiği sürece izlemeyi azaltamama ya da bırakama,
- Televizyon izleme eylemini önemli sosyal etkinlere, işlere ya da eğlence faaliyetlerine tercih etme,
- Aşırı ve uzun süre televizyon izlemeden kaynaklı kullanımında psikolojik, sosyolojik ve fiziki sorunların görülmesi,
- Televizyon izleme davranışı bırakıldığında yoksunluk belirtileri görülmesi.

Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre, günde ortalama televizyon izleme süresinin 4.5 saat olduğu, 556 katılımcının %9.5'inin televizyon bağımlılık kriterlerini karşıladığı, %10.8'nin ise kendisini televizyon bağımlısı olarak nitelendirdikleri ve günde 14 saat televizyon izleyen katılımcıların da olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çakır ve Çakır, 2010). Ayrıca 2014 yılında 12 bin aile ile gerçekleştirilen bir araştırmada, 11–15 yaş grubu çocukların %65.1'inin televizyon izlediği ve çocukların ergenlik dönemi itibariyle teknolojik cihaz kullanımlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Bu çok ciddi bir orandır ve çocukların televizyon izleme alışkanlıklarının yanında önemli olan bir diğer husus da ne izledikleridir. Günde üç ila beş saat televizyon izleyen bir çocuk, hem kendi gündelik aktivite saatlerinin çoğunu televizyon başında geçirmekte hem de bu saatlerin önemli bir kısmında yetişkinlerin izledikleri zararlı içeriklere maruz kalmaktadır (Yazıcı, 2011).

Televizyona salt kötü bir medya aracıymış gibi bakmak da yanlış bir algıdır. Televizyon, bazı kaynaklarda bireylerin toplumsallaşmasında faydalı olan, çocukların bilgi ve sözcük dağarcığını geliştiren, ebeveynlerden sonraki en önemli araç olarak görülmektedir (Güler, 1989). Çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak dozunda kullanılan televizyon, çocukların dil gelişimlerini olumlu etkileme, görselleri anlamlandırma becerilerini geliştirme, toplumsal davranış edinebilmeleri gibi yönlerden

fayda sağlamaktadır (İpek ve Bilgin, 2007). Televizyon izleme eylemi kontrollü ilerlemediğinde ve bir alışkanlık haline geldiğinde tehlikeli bir boyuta ulaşmaktadır. Evra (2009), aşırı televizyon izlemenin çocuklardaki yaratıcılığı ve hayal gücünü olumsuz etkilediğini, dikkat eksikliğine, akademik başarısızlığa ve okula karşı ilgisizliğe, televizyondaki uyaran bombardımanına ve görsel hareketliliğe alışmalarından dolayı okul kitaplarını sıkıcı bulmalarına ve derslerde pasif tutumlar sergilemelerine neden olduğunu ortaya koymuştur. Çocuklar, televizyondaki hareketliliğe ve hızlılığa alışmaları nedeniyle gerçek hayatta sabırsız, sıkılgan, haz ertelemede zorluk yaşayan ve bu nedenlerle de okul eğitimine karşı uzak bireyler haline gelmektedir (Lemish, 2007). Doğan ve Göker (2012) aşırı televizyon izleme davranışının çocuklar üzerindeki etkilerini; çocuklardaki sorgulama ve eleştirme yetisini zayıflatması, çocuğun dil gelişimini olumsuz etkilemesi, kitap okuma, müzik dinleme, spor yapma gibi aktivitelerden alıkoyması, sosyal çevreyle olan etkileşimi olumsuz etkilemesi, uyku ve yeme bozukluklarına sebebiyet vermesi, çocukları tüketim kültürüne alıştırması olarak özetlemiştir.

Sosyal Medya Bağımlılığı. İnternet bağımlılığı içerisinde de değerlendirilebilen ancak görsel ve işitsel medya kullanımının daha ön planda olduğu sosyal medya bağımlılığı, dijital çağın büyük bir problemi haline gelmektedir. Çocuktan yaşlıya etki kapasitesi gün geçtikçe artmakta ve oluşturduğu psikososyal etkiler de ciddi boyutlara ulaşmaktadır. TÜİK (2016) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, internet kullanımının %82.4'ünü sosyal medya kullanımı oluşturmaktadır (TÜİK, 2016). Bu orandan da anlaşılacağı üzere, sosyal medya kullanımı bireylerin internet kullanımında büyük bir paya sahiptir. Kimileri için sadece izleme amacıyla kullanılan kimileri içinse sosyalleşme alanı, takdir görme ve takip edilme ortamı (Kwon ve Wen, 2010) olan sosyal medya *"insanların fikirlerini, görüşlerini, deneyimlerini, perspektiflerini çeşitli mesaj ya da görüntüler ile paylaşmak ve birbirleriyle iletişim halinde bulunmak için kullandıkları çevrimiçi platformlar"* olarak tanımlanmaktadır (Eraslan, 2018). Kullanıcılar sosyal medyayı profiller oluşturarak, tanıdığı veya tanımadığı kişilerle etkileşime girerek kullanmanın (Kuss ve Griffiths, 2011) yanı sıra eğlenme ve bilgilenme amaçlı içerikler üretme ve diğerleriyle paylaşma ve diğerlerinin de benzer içeriklerini takip etme amacıyla da kullanmaktadır (Lewis, 2010).

Sosyalleşmenin ve başkalarıyla etkileşimin en çok önemli olduğu ergenlik dönemindeki çocukların %95'inin sosyal medya hesaplarının olduğu (Dikme, 2013) ve

ergenlerin %71'inin günde bir ila beş saatini sosyal medya ortamlarında geçirdikleri (Armağan, 2013) raporlanmıştır. Ergenler sanal ortamları, sosyal etkileşim amacıyla yetişkinlere göre daha fazla kullanmaktadır (Valkenburg ve Peter, 2009). Sosyal medyada paylaşım yaparak popüler olma arzusu ile interneti daha fazla kullanan (Kaygusuz, 2013) ergenlerin bu durumu sosyal etkileşim ve iletişim kurma ihtiyacı dolayısıyla gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Subrahmanyam ve Greenfield, 2008). Sosyal medya kullanımını olumsuz yapan durum sosyal etkileşim ihtiyacı değildir fakat bu ihtiyaç kullanılarak sosyal medyayı işlevsel olmayan bir şekilde aşırı kullanmak, sosyal medyayı bağımlılık haline getirmektedir. Diğer davranış bağımlılıklarında olduğu gibi sosyal medya bağımlılığını tespit etmek de zordur. Bu nedenle Yeşilay (2017), sosyal medya bağımlılığını tanılamaya yarayacak şu ölçütleri belirlemiştir: sosyal medya kullanımının gerçek hayatın yerine geçmesi, can sıkıntısında akla ilk sosyal medya kullanımının gelmesi, gündelik hayata dair yapılacak işlerin aksaması ve işlevselliğin bozulması, sosyal medyada aşırı zaman harcama ve sosyal medyaya erişilemediğinde kaygı ve huzursuzluk yaşaması, kişilerin gerçek yaşamları yerine sosyal medyadaki yaşamlarını daha çok önemsemesi, sosyal medyadaki takipçilerin ve sanal arkadaşlıkların gerçek ilişkilerin yerini alması ve sosyal medyada sürekli paylaşım yapma arzusunun olması. Bu ölçütlerin varlığında sosyal medya bağımlılığından söz edilebilmektedir.

Sosyal medyanın bireyler üzerinde psikolojik ve sosyal birçok olumsuz etkilerinin olduğu bilinmektedir (Çalışır, 2015; Doğan ve Tosun, 2016). Bu etkilerden bahseden teorilerden bir tanesi Kaçırma Korkusu *(Fear of Missing Out)* teorisidir. Kaçırma Korkusu *(Fear of Missing Out)* teorisi dijital etkileşimin git gide iletişim ihtiyacını arttırdığını ve sosyal ağlardaki etkileşimin ödül etkisi oluşturması sonucunda insanların başkalarının ne yaptığına dair merakının artarak, kaygı ve yoksunluk belirtileri göstermesini ifade etmektedir (Gökler, Aydın, Unal ve Metinta, 2015; Przybylski, Murayama, DeHaan ve Gladwell 2013). Bireyler üzerinde başkalarının ne yaptığını kaçırma korkusu yaşatacak kadar güçlü etkisi olan sosyal medya, insanların kendilerini sürekli başkalarıyla kıyaslamalarına ve sosyal kıyaslama yapmalarına da sebep olmaktadır (Appel, Gerlach ve Crusius, 2016). Sosyal medya kullanımı aracılığıyla kendisini başkalarıyla kıyaslaması durumu kişilerin psikolojik iyilik hallerini olumsuz etkilemekte ve bu duruma depresyon ve imrenme duyguları da eşlik edebilmektedir (Park ve Baek, 2017). Yapılan araştırmalara göre, günlük sosyal medya kullanım süresi fazla olan ergenlerde sosyal medya bağımlılığı düzeyinin (Bilgin, 2018) ve depresyon düzeyinin (Mason, Schmidt, Abraham, Walker ve Tercyak, 2009; Pantic vd., 2012)

yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında, günlük kullanım süresinin sosyal medya bağımlılığında önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Ancak Bilgin (2018) yaptığı araştırmada günlük kullanım süresini temel almadan elde ettiği sonuçlara göre, sosyal medya bağımlılığı ile öfke-düşmanlık, fobik anksiyete, psikotizm ve paranoid düşünceler arasında güçlü bir ilişki olduğunu bulmuştur. Allen, Ryan, Gray, Mclnerney ve Waters'ın (2014) yaptığı araştırmaya göre ise sosyal medya içeriklerinin ergenlerde yanlış sosyal kimlik oluşumuna, siber zorbalığa ve mağduriyete sebebiyet verebileceği raporlanmıştır.

Dijital Oyun Bağımlılığı. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olan oyun, çocuklar ve yetişkinler için oldukça önemlidir. Oyun çocuğun yaşamının merkezinde yer alır. Yetişkinler oyunu boş zamanı değerlendirme etkinliği olarak görse de çocuklar için oyun vazgeçilmezdir. Oyunun eğlence dışında eğitim yönü de vardır. Çocuklar oyunlarla öğrenirler ve gerçek hayata dair gözlemlerini oyunlarda deneyimlerler. Oyun çocuk gelişiminin hem bir parçası hem de bir göstergesidir (Halmatov, 2019). Oyun oynayan, oynayabilen çocuklar fiziksel, zihinsel, sosyal ve kişilik gelişimlerine dair önemli bir ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Çocuklar oyunu çeşitli şekillerde oynar. Bazı oyunlar fiziksel, bazı oyunlar sözel ve bazı oyunlar her iki becerinin de hâkim olduğu türdedir. Dijital çağa gelmeden önce oyun oynama ile bebekler, arabalar gibi oyuncaklarla oynama, ya da fiziksel oyunlar kast edilmekteydi. Ancak artık dijitalleşen çağ ile birlikte oyun kavramının da önüne 'dijital' sıfatı eklenerek yeni bir oyun oynama şekli türemiştir. Oyunların dijitalleşmesi de belirli evrelerden geçmiştir. Atari ile başlayan ekran ve oyun birleşimi, oyun konsolları ile televizyona aktarılmış ardından bilgisayarların yaygınlaşması ile birlikte bilgisayar oyunları, çevrimiçi veya çevrimdışı olarak oynanmaya başlamıştır. Fakat oyunun dijital serüveni burada bitmemiştir. Tabletlerin ve akıllı telefonların da dijital çağda yerini alması ile oyunlar bu mecralara da taşınmıştır. Bu nedenle alan yazında bilgisayar oyunu ve video oyununa ilaveten bir de dijital oyun terimi kullanılmaktadır (Keskin ve Aral, 2021). Dijital oyunlar, herhangi bir ekran yoluyla oynanan oyunlar olarak tanımlanmaktadır. Prensky (2001), dijital oyunun öğelerini "*kural, amaç, geri bildirim, zorluk, yarışma, zıtlık, meydan okuma, iletişim, etkileşim, sunum ve hikâye*" olarak ayırmaktadır. Oyunlar; bireysel ya da gurupla oynanan dövüş, nişan/atış oyunları, strateji,

yarış ve spor oyunları, çok sayıda kişiyle kurulan takımlarla rol yapma oyunları, diğer oyunlar olarak kategorilere ayrılmıştır (Bayrak, 2017).

Çocukların oyun oynaması psikososyal gelişimleri açısından önerilmektedir ancak işin içine dijital oyun kavramı girince oyun oynamanın önerilmesinin yanında kontrollü bir şekilde oynanması da önerilmektedir. Prot ve diğerleri (2014) sağlıklı yaşam tarzının bir parçası olarak kontrollü bir şekilde dijital oyunları oynamayı normal olarak kabul etmekte hatta bu oyunların duyguları dışavurma ve rahatlama gibi pozitif etkilerinin de olduğunu kabul etmektedir. Ancak, kişi oyun oynama dürtüsünü kontrol edemiyor ve kişinin psikososyal yaşamında olumsuz değişimler meydana geliyorsa bu oyun oynama davranışında bir sorundan ve bağımlılıktan bahsedilmektedir (Griffiths ve Davies 2005; Ögel 2012; Young 2009). Oyun kadar masum ve eğlence içeren bir kavram ile bağımlılık gibi patolojik bir kavramın yan yana gelmesi son yıllarda oldukça üzerinde durulan bir durumdur. Nitekim oyun bağımlılığını tanımlarken karşılaşılan bir problem de oyun oynamadaki aşırılık ile patolojiyi birbirine karıştırmaktır (Moge ve Romano, 2020). Oyun bağımlılığı, sıklıkla oyun oynamayı düşünme ve bu düşünce ile sürekli meşgul olma, gün içinde yapması gereken işleri oyun oynamaya ayırdığı vakit nedeniyle aksatma, eğitim ve aile hayatında sorunlar yaşamasına rağmen oyun oynamayı bırakakamama, oyun oynama imkanı engellendiğinde yoksunluk tepkileri verme olarak tanımlanmaktadır (Griffits, 2008). Araştırmacılar oyun bağımlılığı [game addiction] kavramı için farklı terminoloji kullanmaktadır. Bu durum yayınlarda "oyunların aşırı kullanımı" (Charlton ve Danforth 2007), "obsesif-kompulsif oyun oynama" (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2007), "oyun bağımlılığı" (Ng ve Wiemer-Hastings 2005), "patolojik oyun oynama davranışları" (Gentile 2009) olarak tanımlanmıştır. Young (2009), oyun oynama bağımlılığına dair diğer belirtileri şu şekilde sıralamıştır;

1. Oyunu hayatında öncelik haline getirme,
2. Oyun oynama zamanı ile ilgili yalan söyleme,
3. Çevresindeki kişilerden oyun oynadığını gizleme,
4. Oyun oynama süresi kısıtlandığınıda karşıt tepki gösterme,
5. Oyundan başka etkinliklere ilgi göstermeme,
6. Sosyal çevreden uzaklaşma,
7. Oyunu oynama eylemini bitirmeye çalışırken zorluk yaşama,
8. Oyunu sorunlardan kaçmak amacıyla kullanma,
9. Oyun oynamasından dolayı yaşadığı olumsuzluklara rağmen oyun oynamayı sürdürme.

Diğer bağımlılık türlerinde olduğu gibi oyun bağımlılığında da bireysel farklılıklar söz konusudur. Bu nedenle, çocukların ve ergenlerin bağımlılık tablosunu belirlemek oldukça güçtür. "Oyun oynayan her çocuk bağımlı mıdır?" sorusu sık sık düşünülen ve cevabı aranan bir sorudur. Ancak oyun bağımlılığını yordamada oyun oynama sıklığı ve süresi iki önemli değişken olarak bulunmuştur (Doğan-Keskin, 2019). Bireyler oyunda geçirdikleri süreyi her defasında arttırdığında, oyuna karşı tolerans geliştirdiğinde ve oyundan uzak kaldıklarında yoksunluk belirtileri gösterdiklerinde belirgin bir bağımlılıktan söz edilmektedir (Doğan-Keskin ve Aral, 2021). Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından geliştirilen ve Mayıs 2013′te yayımlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-5'in (DSM-5) üçüncü araştırma ekinde dijital oyun bağımlılığı, *internette oyun oynama bozukluğu (Internet gaming disorder)* olarak yer almıştır. DSM-5'te internet oyun oynama bozukluğu için tanı kriterleri:

1. İnternet oyunlarıyla zihinsel olarak meşgul olmak,
2. İnternet oyunları olmadığında yoksunluk semptomları göstermek,
3. İnternet oyunlarına zaman geçtikçe daha fazla süre harcamak ve oyunlara karşı tolerans geliştirmek,
4. Oyun oynamayı kontrol etmede başarısızlıklar yaşamak,
5. Oynadığı oyun süresi ile ilgili etrafındakilere doğruyu söylememek,
6. Daha önce ilgi duyduğu alanlara olan ilgisini kaybetmek,
7. Oyundan dolayı hayatında sorunlar yaşamasına rağmen oyuna devam etmek.
8. Oyunu kaçış ve rahatlama amacıyla kullanmak,
9. Oyun oynadığı için akademik hayatını, işini veya kariyerini tehlikeye atmak,

İnternette oyun oynama bozukluğu tanısı koyabilmek için bireylerin bu belirtileri 12 aylık sürede, beş ya da daha fazlasını göstermiş olması ve tekrarlayıcı, sürekli kullanımının olması belirtilmiştir (DSM-5). DSM-5'te bu açıklamalara ek olarak, tüm bu kriterler verilmiş olmasına rağmen, "internet oyun oynama bozukluğu" için "tam bir geçerlik kazanması için daha fazla araştırmaya gerek duyulmaktadır" açıklaması da bulunmaktadır (Şengül ve Büber, 2016). DSM-5'te belirtilen kriterler, internette oyun bozukluğunu tespit etmeye yönelik kriterlerdir. Bu nedenle aslında tam olarak 'Oyun Bağımlılığı' kriterlerini karşılamamaktadır, yalnızca çevrimiçi oyun bağımlılığı konusunda kriterleri sağlamaktadır. Oyun bağımlılığı çevrimiçi ve çevrimdışı türlere ayrılarak, daha kapsamlı bir bağımlılık türünü ifade edebilmektedir. Bu ayrımla birlikte bahsedilen kriterlerin çevrimdışı oyun bağımlılığı için de uyarlanabilir olduğu

düşünüldüğünde, çocuk ve ergenlerin oyun bağımlılığını değerlendirmede DSM-5, genel bir tanı çerçevesi sağlamaktadır.

Oyun bağımlılığına dair risk faktörlerine bakıldığında, çevresel ve bireysel faktörlerden söz edilebilir. Çevresel faktörler, dışsal risklerdir. Örneğin, internete ulaşım ve çeşitli oyunlara erişim gibi daha fazla oyun oynamaya sevk eden faktörlerdir diyebiliriz. Bireysel faktörler ise bireyin kişilik özellikleri, kişinin oyuna aşırı anlam yüklemesi, oyunla ilgili olumsuz bilişlere sahip olması, depresyon ve kaygı bozukluğu belirtilerine sahip olması (King, Adair, Saunders ve Delfabbro, 2018), DEHB gibi çeşitli mental bozukluklar (Adanır, Özatalay ve Doğru, 2016) göstermesi olarak sayılabilir. Özellikle DEHB ile oyun ve internet bağımlılığı arasında güçlü ilişki söz konusudur. Yapılan araştırmalar da bu ilişkiye dikkat çekmektedir. Dikkat eksikliği olan çocukların, daha fazla uyarana ihtiyaç duyması ve uyaran yönünden zengin olan internet ve oyun ortamlarının da bu çocukların ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılaması neticesinde, DEHB'li çocukların oyun ve internet bağımlılığına yönelimleri de diğer çocuklara nazaran daha fazla olmaktadır. Nitekim yapılan bir çalışmada, oyun bağımlılığının, DEHB tanısı alan çocuklarda, daha yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bioulac, Arfi ve Bouvard, 2008).

Oyun bağımlılığı ile ilgili yaygınlık çalışmalarında, ülkelerarası ve kültürlerarası farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Bu farklılığın kullanılan metodolojiden, ölçme araçlarından ve kültürel farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir (Kuss, Griffts ve Karila, 2014). Oyun bağımlılığının Dünya çapındaki yaygınlığı %0.6 ve %15 arasında değişmektedir (Yalçın-Irmak ve Erdoğan, 2016). Avrupa'da İnternet bağımlılığı yaygınlığı %4.2 iken, oyun bağımlılığının en yaygın olduğu bölge Doğu Asya'dır ve bu bölgede oyun bağımlılığı halk sağlığı sorunu olarak belirlenmiştir (Kaess vd. 2014; Kuss, Griffts ve Karila, 2014). Amerikan Tıp Birliği'ne göre, Amerikalı gençlerin % 90'ı dijital oyun oynamakta ve bunların %15'inin oyun bağımlısı olduğu tahmin edilmektedir (Tanner 2007).

Oyun bağımlılığı Çin, Japonya, Kore, Tayvan ve Amerika gibi ülkelerde, Avrupa'nın bazı ülkelerine ve Afrika'ya göre daha yaygındır (Kaess vd. 2014; UNICEF, 2017). Oyun bağımlılığının yaygınlık oranı, değişen koşullarda ve durumlarda belirgin bir artış göstermektedir. Özellikle son yıllarda içinde bulunduğumuz pandemi dönemi koşulları, insanların evlerinde daha fazla vakit geçirmelerine ve bu vaktin çoğunu da internet üzerinde ya da dijital oyun oynayarak geçirmelerine neden olmuştur. Nitekim yapılan çalışmalarda çocuk ve ergenlerin internet kullanımı pandemi sürecinde geçen yıllara göre %500 artış göstermiştir (Yeşilay, 2020).

Oyun oynamanın kontrol edilemediği ve bağımlılık haline geldiği bir tabloda, özellikle çocukların biyopsikososyal bütünlüklerini olumsuz etkileyecek sonuçlar meydana gelebilmektedir. Biyolojik açıdan olumsuz etkilere baktığımızda, oyun oynamak uğruna ekran karşısında uzun süre kalma, kas-iskelet ve solunum problemleri yaşanmasına yol açabilmektedir (Mustafaoğlu vd. 2017). Bu fiziksel etkilerin yanında, uzun süre oyunda kalabilmek adına yeme düzenin bozulması, hızlı ve kolay yenebilen abur cuburların tercih edilmesi de fiziksel sağlığı etkileyebilecek olumsuz etkilerden bir tanesidir. Yeme düzeninin yanı sıra uyku düzeninin bozulması da oyun bağımlılığında görülen bir etkidir. Ergenler daha fazla oyun oynamak adına uykularından feragat edebilmektedir. Çok uzun süre uykudan yoksun kalmak DEHB sempromlarına benzer benzer belirtilere neden olurken, oyun oynamak için uzun süre uyumayan ergen çocukların bir kısmının da DEHB olduğu düşünülmektedir (Zimbardo ve Coulombe, 2017).

Oyun bağımlılığında psikososyal ve davranışsal problemler de kendini gösterebilmektedir. Bu problemleri oluşturmada oyunların içeriklerinin de payı büyüktür. Alanyazında bu problemlere ilişkin yapılan çalışmalarda; özellikle şiddet içerikli dijital oyunların yalnızlık, düşük yaşam doyumu, depresyon, saldırganlık, anksiyete, şiddet eğilimi, olumlu sosyal davranışlarda azalma, dikkat sorunları, düşmanca duygularda artış ve şiddete karşı duyarsızlaşma gibi psikososyal problemler ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Yalçın-Irmak ve Erdoğan, 2016). Bu problemlerin yanısıra çevrimiçi oyun oynayan çocukların bir kısmı kendilerini oyuna kaptırarak okullarını bırakabilmekte, işlerinden çıkabilmekte, arkadaş ve aile ilişkilerini ihmal ederek onlardan uzaklaşabilmektedir (Young, 2009).

Fidan, Güneş ve Yılmaz (2021) çalışmalarında çocukların bilgisayar oyunu oynamalarına karşın ebeveynlerin tutum, izleme ve arabuluculuk davranışlarını incelemektedir. Çalışmada, ebeveynler eğitsel oyunların çocukların zihinsel gelişimleri desteklediğini ve eleştirel düşünme yetilerini ve hayal gücünü geliştirdiğini düşündükleri raporlanmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin eğitsel oyunlara yönelik bu olumlu tutumlarını diğer oyunlara karşı seçici olma ve çocuklarının oyun oynama sürelerini kısıtlama tutumları izlemektedir. Bu çalışma, çocukların dijital oyun oynama tecrübelerine ebeveynlerin penceresinden bir bakış sağlamış ve ebeveyn çocuk dijital etkileşimine dikkat çekmiştir (Fidan, Güneş ve Yılmaz, 2021).

Ekran Bağımlılığı ve Ebeveynlik İlişkisi

Çocukların ekran kullanımları ve ebeveynlerin tutum ve davranışlarına yönelik yapılan bir çalışmada; ebeveynlerin ekran süresini kontrol etmesi, çocuklarının aşırı ekran kullanımının önlenmesi, ebeveynin öz-yeterlik algısının artmasına katkısı olacağı sonucuna varılmış ve davranış temelli müdahalelerin aşırı ekran kullanımını azaltması bakımından yararlı olacağı önerilmiştir (Lampard vd., 2013). Buna göre ebeveynlerin, çocuklarının ekran kullanımında üstlendikleri rol, son derece önemlidir. Ebeveynlerin bu rolü sadece tutum olarak benimsemesinin yanısıra, davranış temelli müdahalelerin kullanılmasının da üzerinde durularak ekran bağımlılığına giden bir tablonun önüne geçilebileceği belirtilmektedir.

Ebeveynlerin, ekranları çocuklarının gelişim süreçlerinde nasıl kullandıkları da önemli bir noktadır. Lev ve Elias (2020) 10 ailenin çocuklarını üç aylıktan iki yaşına kadar izledikleri boylamsal çalışmalarında, bebeklik ve erken çocukluk döneminde olan çocuklarına medya uygulamalarını ve bu uygulamaların çocukların ilk iki yılında aşırı medyaya maruz kalmasına nasıl etkide bulunduğunu incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ebeveynlerin günlük ebeveynlik rutinlerinde çocuklarını yoğun bir şekilde ekran cihazlarına maruz bıraktıklarını ve çalışmaya katılan tüm ebeveynlerin ekranları "arka plan", "bebek bakıcısı", "emzik" ve "çocuk bakımı" olarak kullandığı tespit edilmiştir. Buna göre, ebeveynler ekranları kendi gündelik işlerini yapabilmek için çocuklarını oyalayan bir araç olarak görmekte ve bu durumda çocukların ekran kullanımları ebeveynlerin de etkisiyle artmaktadır. Konok, Bunford ve Miklosi (2020), çalışmalarında dokunmatik ekranlı telefonların yaygınlaşmasının çocuklar üzerindeki olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiş ve ebeveynlerin özellikleri, çocukların mobil telefon bağımlılıkları ve ebeveynlik stillerinin ilişkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, daha serbest, daha otoriter ya da daha az otoriter olan, eğitim seviyeleri düşük, erken mobil telefon kullanımına karşı olumlu görüşlere sahip olan ebeveynlerin, çocuklarının mobil ekran bağımlılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma da diğer araştırma sonucuna benzer bir şekilde ebeveynlerin, çocuklarının ekran kullanımları konusunda yeterli farkındalığa sahip olmaması, ekran kullanımını arttırmakta ve çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığına sahip olması olumsuz ekran kullanımlarının önüne geçebilmekte ve çocukların ekranları daha işlevsel kullanmalarını sağlayabilmektedir. Nitekim dijital ebeveynlik farkındalığı ile akıllı telefon kullanım süresi ve çocukta

algılanan internet bağımlılığı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Manap, 2020).

Dijital çağda, adeta sanal ortamların içine doğarak sudan çıkmış balığa dönen çocuklara sanal ortamların risklerinden nasıl korunacakları ve bu ortamları işlevsel olarak nasıl kullanacakları konusunda rehber olabilecek ilk mercii ebeveynlerdir. Bu nedenle ebeveynlerin, dijital farkındalığa ve dijital ebeveynlik özelliklerine sahip olarak çocuklarını özellikle siber zorbalık ve ekran bağımlılığı olmak üzere sanal risklerden korumaları ve gelişim özelliklerine uygun bir şekilde ekranları kullanmaları konusunda çocuklarına rehber olmaları oldukça önemlidir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeline, katılımcı grubuna, kullanılan veri toplama araçlarına ve istatistiksel veri analizi sürecine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık alt boyutları (olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım, risklerden koruma) ile çocuklarının siber zorbalık ve ekran bağımlılığı değişkenleri arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan nicel bir çalışmadır. Bu nedenle araştırmanın modeli, nicel araştırma desenlerinden biri olan ilişkisel tarama modelidir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve birlikte değişimin söz konusu olup olmadığını ya da derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu 2021–2022 Eğitim ve Öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle ve Mamak ilçelerinde yer alan üç devlet okulunda öğrenim gören ortaokul öğrencileri ve onların ebeveynleri oluşturmaktadır. Katılımcılara uygun örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemden verilerin elde edilmesidir (Büyüköztürk vd., 2011). Bu yöntem *''ulaşılabilir olması, erişiminin kolay olması, araştırmaya nitelik, hız ve pratiklik kazandırması''* nedeniyle kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcı grupların özelliklerine ilişkin detaylar Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcı Öğrencilerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken ve Kategorileri	*n*	%
Cinsiyet		
Kız	147	51.4
Erkek	139	48.6
Sınıf		
6. Sınıf	107	37.4
7. Sınıf	92	32.2
8. Sınıf	87	30.4
Kendisi hariç kardeş sayısı		
Yok	88	30.8
1 kardeş	73	25.5
2-3 kardeş	102	35.6
4+ kardeş	23	7.9
Toplam	286	100

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan öğrencilerin %51.4'ü (n = 147) kız, %48.6'sı (n = 139) erkektir. Sınıf dağılımlarına bakıldığında öğrencilerin %37.4'ü (n = 107) 6. sınıf, %32.2'si (n = 92) 7. sınıf ve %30.4'ü (n = 87) 8. sınıfta öğrenim görmektedir. Kardeş sayılarına göre katılımcıların %30.8'inin (n = 88) kardeşi bulunmamaktadır. %25.5'i (n = 73) 1 kardeşe, %35.6'sı (n = 102) 2 ya da 3 kardeşe, %7.9'u (n = 23) ise 4 ya da daha fazla kardeşe sahiptir.

Tablo 2

Katılımcı Ebeveynlerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken ve Kategorileri	*n*	%
Cinsiyet		
Kadın	147	51.4
Erkek	139	48.6
Yaş		
25-35	37	12.9
36-45	188	65.7
46 ve üzeri	61	21.3
Eğitim		
İlkokul	60	21.0
Ortaokul	53	18.5
Lise	102	35.76
Lisans	19	6.6
Önlisans	48	16.8
Yüksek Lisans	3	1.0
Doktora	1	.3

(Devam ediyor)

Tablo 2 (Devam)

Katılımcı Ebeveynlerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Meslek		
Ev Hanımı	148	51.7
Serbest Meslek	35	12.2
Memur	13	4.5
İşçi	50	17.5
Öğretmen	20	7.0
Mühendis	4	1.4
Diğer	16	5.6
Toplam	286	100.0

Tablo 2'ye bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin %51.4'ünün (*n* = 147) kadın, %48.6'sının (*n* = 139) erkek olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %12.9'u (*n* = 37) 25 -35 yaş grubunda, %65.7'si (*n* = 188) 36–45 yaş grubunda ve %21.3'ü (*n* = 61) 46 ve üzeri yaş grubundadır. Katılımcı ebeveynlerin eğitim düzeylerine bakıldığında %21'inin (*n* = 60) ilkokul mezunu, %18.5'inin (*n* = 53) ortaokul mezunu, %35.7'sinin (*n* = 102) lise mezunu, %16.8'inin (*n* = 19) önlisans mezunu, %6.6'sının (*n* = 19) lisans mezunu, %1'inin (*n* = 3) yüksek lisans mezunu ve %0.3'ünün (*n* = 1) ise doktora derecesine sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan katılımcı ebeveynlerin %51.7'i (*n* = 148) ev hanımı, %12.2'si (*n* = 35) serbest meslekte, %4.5'i (*n* = 13) memur, %17.5'i (*n* = 50) işçi, %7'si (*n* = 20) öğretmen, %1.4'ü (*n* = 4) mühendis ve %5.6'sı (*n* = 16) diğer meslek grubundadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler, Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (Manap ve Durmuş, 2020), Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (Hinduja ve Patchin, 2009) ve Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği (Sarıtepeci, 2021) kullanılarak toplanmıştır. Ölçekler için ölçeği hazırlayan ya da Türkçeye uyarlayan araştırmacılar ile e-posta yoluyla iletişime geçilerek kullanım izinleri alınmıştır. Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurularak izin alındıktan sonra MEB'in de bu ölçekleri ortaokul öğrencilerine uygulama noktasındaki izni alınmıştır. Bilgilendirilmiş onam formu ile katılımcıların gönüllü katılım onayı alınarak araştırma hakkında bilgi verilmesinden sonra veriler toplanmıştır. Veri toplamak için uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ortaokullara gidilerek okulun yetkililerinin belirlediği sınıflarda ölçek uygulamaları

yapılmıştır. Okul yetkilileri 5. sınıfların henüz ortaokul kademesine uyum sürecinde olduğu ve bu araştırmaya katılmalarının uygun olmadığı konusunda görüş bildirmiştir. Bu görüş doğrultusunda belirlenen 6., 7. ve 8. sınıflardan veri toplanmıştır. İlk olarak çocuklara siber zorbalık ve mağdur olma durumlarını ölçmek için "Siber Zorbalık ve Internet Saldırganlığını Tarama Ölçeği" (Hinduja ve Patchin, 2009) ve ekran bağımlılıklarını ölçmek için "Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği" (Sarıtepeci, 2021) uygulanmıştır. Ölçek içindeki kavramlara dair standart bir tanım yapılmış, çocukların soruları araştırmacı tarafından yanıtlanmıştır. Çocuklara verilen ölçekler numaralandırılmıştır. Çocuklara ebeveynlerine verilmek üzere kendi ölçeği ile aynı sayı ile numaralanmış aydınlatılmış onam formları, kişisel bilgi formu ve ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarını ölçmek için "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği"(Manap ve Durmuş, 2020) ölçeği verilmiştir. Çocuklara yapılan uygulamanın ertesi günü ebeveynlere gönderilen formları toplamak üzere tekrar okula gidilmiştir. Çalışmaya, çocuklarının araştırmaya katılmasına rıza gösteren ve kendileri de araştırmaya katılmaya gönüllü olan ebeveynlerin doldurduğu ölçekler dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, ortaokul öğrencilerine ve onların ebeveynlerine ilişkin kişisel bilgiler elde etmek için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Çocukların siber zorbalık ve mağdur olma durumlarını ölçmek için "Siber Zorbalık ve Internet Saldırganlığını Tarama Ölçeği" (Hinduja ve Patchin, 2009) ve ekran bağımlılıklarını ölçmek için "Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği" (Sarıtepeci, 2021) kullanılmıştır. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarını ölçmek için "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği"(Manap ve Durmuş, 2020) kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırma amacı doğrultusunda katılımcı grubu tanımlamak için oluşturulan form ile katılımcı olan ebeveynlerden kendilerinin ve çocuklarının demografik özelliklerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Formda yer alan maddeler ile ebeveynlerin yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyleri, meslekleri, çocuk sayısı, araştırmaya katılan çocuklarının cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine ilişkin bilgiler elde edilmiştir.

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (DEFÖ)

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği, Manap ve Durmuş (2020) tarafından geliştirilmiştir. Toplamda 16 maddeden oluşan ölçme aracının her biri dörder maddeden oluşan dört alt boyutu vardır. Bunlar; risklerden koruma, verimli kullanım, olumsuz model olma ve dijital ihmaldir. Ölçeğin maddeleri beşli Likert tipli derecelendirme (1 = *Hiçbir Zaman*, 2 = *Nadiren*, 3 = *Bazen*, 4 = *Sıklıkla*, 5 = *Her Zaman*) üzerinden yanıtlanmaktadır. DEFÖ'nün alt boyutlarından alınabilecek puanlar 4 ila 20 puan arasında değişmektedir ve alt boyutlar birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Dijital ebeveynlik farkındalığının yüksek olduğu risklerden koruma ve verimli kullanım alt boyutlarından alınan puanların yüksek olması ile; dijital ebeveynlik farkındalığının düşük olduğu ise olumsuz model olma ve dijital ihmal alt boyutlarından alınan puanların yüksek olması ile gösterilmektedir.

Ölçeğin AFA(Açımlayıcı Faktör Analizi) ile belirlenen faktör yapısı DFA(Doğrulayıcı faktör Analizi) ile test edilmiş ve faktör yapısının uygun olduğu, ölçeğin geçerli olduğu tespit edilmiştir (Manap ve Durmuş, 2020). Doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri ölçeğin dört faktörlü yapı ile uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin faktör yük değerleri .456 ile .675 arasındadır ve açıkladığı varyans %57.56'dir (Manap ve Durmuş, 2020). DEFÖ'nün Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayıları, risklerden koruma alt boyutu için .63, verimli kullanım alt boyutu için .72, olumsuz model olma alt boyutu için .80 ve dijital ihmal alt boyutu için .79 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmadaki iç tutarlık güvenirlik analizlerinde Cronbach alfa katsayısı risklerden koruma alt boyutu için .80, verimli kullanım alt boyutu için .87, dijital ihmal alt boyutu için .79 ve olumsuz model olma alt boyutu için de .79 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmadaki analizlerde, dijital ebeveynlik farkındalığına ilişkin alt boyut puanları kullanılmıştır.

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (SZISTÖ)

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği, Hinduja ve Patchin (2009) tarafından geliştirilmiş, Türkçeye uyarlaması Özdemir ve Akar (2011) tarafından yapılmıştır. SZISTÖ, siber zorba kurbanı olma (9 madde) ve siber zorba olma (9 madde) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler beşli Likert dereceleme *(1 = Hiç, 2 = Bir defa, 3 = Bir iki defa, 4 = Çok kez, 5 = Her gün)* üzerinden yanıtlanmaktadır.

Ölçekten alınan puanın artması siber zorba kurbanı/mağduru olma ve siber zorba olma durumunun da arttığını ifade etmektedir. Alt ölçeklerin yapı geçerliği ise faktör analizinde (temel bileşenler analizi) her iki alt ölçeğin de 1 faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Siber Zorba Kurbanı Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .504 ile .599 arasında bulunmuştur, ölçeğin öz-değeri= 2.92'dir ve açıkladığı varyans %68'dir. Siber Zorba Olma alt-ölçeğinin faktör yük değerleri .615 ile .800 arasındadır, öz-değeri= 2.62'dir ve açıkladığı varyans %81'dir (Özdemir ve Akar, 2011). Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayıları; siber zorba kurbanı olma alt ölçeği için .79, siber zorba olma alt ölçeği için .94 bulunmuştur (Özdemir ve Akar, 2011). Bu çalışmadaki Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayıları ise siber mağduriyet alt ölçeği için .87, siber zorba olma alt ölçeği için .94 olarak hesaplanmıştır.

Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği

Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği, DSM-5'teki İnternet Oyun Oynama Bozukluğu kriterleri ve internet bağımlılığı, mobil oyun bağımlılığı ve problemli sosyal medya kullanımı çalışmalarında kullanılan ölçeklerden yola çıkılarak Sarıtepeci (2021) tarafından geliştirilmiştir. Aşırı ekran süresi (4 madde), zorlayıcı davranış (8 madde) ve kontrol kaybı (3 madde) olmak üzere üç alt boyuttan oluşan ölçek 16 madde içermektedir. Ölçek maddeleri (1 = *Hiç,* 2 = *Bir defa,* 3 = *Bir iki defa,* 4 = *Çok kez,* 5 = *Her gün*) şeklinde derecelenen beşli Likert tipte yanıtlanmaktadır. Maddelere verilen üç ve üzeri puanlı yanıtlar bağımlılığın olabileceğini ifade etmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri ölçeğin üç faktörlü yapı ile uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin faktör yük değerleri. 48 ve .86 arasındadır ve açıkladığı varyans %64'tür. (Sarıtepeci, 2021). İç-tutarlık güvenirlik katsayılarına bakıldığında, ölçeğin geneli ve alt boyutları için bu katsayılar .71 ila .92 arasında değişmektedir (Sarıtepeci, 2021). Bu çalışmadaki iç-tutarlılık güvenirlik katsayılarına bakıldığında ölçek genelinde Cronbach alfa katsayısı .89 iken, aşırı ekran süresi alt boyutunda .77, zorlayıcı davranış alt boyutunda .82 ve kontrol kaybı alt boyutunda .50 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesi yapılmadan önce, istatistik analizlerin gerektirdiği bazı varsayım testleri (uç değer analizi, normallik testi, çoklu bağlantılılık vb.) yapılmıştır. 300 katılımcıdan elde edilen verilerden öncelikle veri temizleme işlemi yapılmış ölçek maddelerini uygun şekilde yanıtlamayan üç katılımcının verileri analiz işlemine alınmamıştır. Kalan verilerin çok yönlü uç değer analizi için Mahalanobis uzaklık değeri hesaplanarak, bu değerin üzerinde olan 11 katılımcının verisi analizden çıkarılmış ve elde edilen 286 veriyle analize devam edilmiştir. Regresyon analizi gibi parametrik testlerin kullanımında belirlenen ön koşullardan biri olan normal dağılım koşulu için ölçek puanlarının çarpıklık basıklık değerlerine bakılması uygun görülmüştür. Dijital ebeveynlik farkındalığı değişkenine ait çarpıklık değeri .108 ve basıklık değeri .521 olarak hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±1.00 aralığında olması, verilerin normal dağılım göstermesi için yeterli olmaktadır (Büyüköztürk vd., 2011). Katılımcılara ait demografik özelliklere ve ebeveynlerde dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda da siber zorbalık ve ekran bağımlılığına ilişkin betimleyici istatistiklerin hesaplanmasında frekans ve yüzde analizleri ile ortalama ve standart sapma gibi betimleyici düzeyde istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Dijital ebeveynlik, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı değişkenleri arasındaki ikili ilişkileri tespit etmek amacıyla Pearson çarpım-moment korelasyon katsayıları kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Dijital ebeveynlik farkındalığının çocuklardaki siber zorbalığı ve ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordayıp yordamadığını tespit etmek için basit ve çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Çoklu regresyon analizinin ön koşullarından biri olan bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılık probleminin olmaması şartının sağlanıp sağlanmadığı incelenmiştir. Çoklu bağlantılılık probleminin olmadığına, bağımsız değişkenler arasında $r = .80$ değerinin üzerinde korelasyon olmaması ve varyans artış faktörü (VIF) değerlerinin 10'dan küçük olmasına (Büyüköztürk, 2011) bakılarak karar verilmiştir. Çalışmada bağımsız değişkenler için hesaplanan korelasyonların $-.57 < r < -.43$ değer aralığında olmasından anlaşılacağı üzere belirtilen şartlar sağlanmış ve çoklu bağlantılılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yapılacak analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$; güven aralığı ise %95 olarak kabul edilmektedir. Yordama hatalarının bağımsızlığı için ise Durbin-Watson (D-W) katsayı değerleri incelenmiş, değerler 1.60 olarak bulunmuştur. Bulunan D-W değerlerinin 1.5–2.5 aralığında olması nedeniyle

(Prusty, 2010) otokorelasyon olmadığı tespit edilmiştir. Regresyon analizleri için gereken varsayım testleri yapıldıktan sonra analizlere geçilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma kapsamında toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına İlişkin Betimsel İstatistikler

Tablo 3'te katılımcıların Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği, Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığı Tarama Ölçeği ve Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği maddelerinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler yer almaktadır.

Tablo 3

Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek/alt boyut Puanı	*n*	*Min.*	*Max.*	$\bar{x}$	*SS*
Dijital Ebeveynlik Farkındalığı	286	16	75	46.05	12.75
Olumsuz Model Olma	286	4	20	14.52	4.35
Dijital İhmal	286	4	20	14.75	3.87
Verimli Kullanım	286	4	20	14.23	4.76
Risklerden Koruma	286	4	20	13.09	4.87
Siber Mağduriyet	286	10	42	16.16	8.55
Siber Zorbalık	286	8	37	12.04	8.94
Çoklu Ekran Bağımlılığı	286	14	66	33.95	12.24
Aşırı Ekran Süresi	286	4	20	10.58	4.07
Zorlayıcı Davranış	286	8	40	19.87	7.27
Kontrol Kaybı	286	3	15	5.79	2.72

Tablo 3'te görüldüğü üzere, katılımcı ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı puan ortalaması 16–75 arasında değişmiş ve ortalama olarak 46.05 bulunmuştur. Alt boyut puan ortalamalarının ise tamamı 4–20 arasında değişmiştir ve puan ortalamaları olumsuz model olma alt boyutunda 14.52; dijital ihmal alt boyutunda 14.75; verimli kullanım alt boyutunda 14.23 ve risklerden koruma alt boyutunda 13.09 olarak tespit edilmiştir. Alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlara göre (4–20) değerlendirildiğinde

katılımcı ebeveynlerin orta düzeyde dijital ebeveynlik puanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca katılımcı ebeveynlerin daha çok dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutuna ait davranışlar gösterdikleri, bunu verimli kullanımın izlediği ve risklerden korumanını ise bunların gerisinde kaldığı söylenebilir.

Katılımcı öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalaması 10–42 arasında değişmiş ve ortalama olarak 16.16 bulunmuştur. Öte yandan siber zorbalık puan ortalaması ise 8–37 arasında değişmiş ve ortalama olarak 12.04 bulunmuştur. Siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin ortalamalar dikkate alındığında, öğrencilerin siber zorbalık davranışları sergilemeye göre siber zorbalık mağduru olma düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcı öğrencilerin çoklu ekran bağımlılığı puan ortalaması 14–66 arasında değişmiş ve ortalama olarak 33.95 bulunmuştur. Alt boyut puan ortalamalarına bakıldığında; aşırı ekran süresi altboyunda ortalama puanlar 4–20 arasında değişmiş, zorlayıcı davranış altboyunda 8–40 arasında değişmiş ve kontrol kaybı alt boyutunda ise 3–15 arasında değişmiştir. Aşırı ekran süresi puan ortalaması 10.58; zorlayıcı davranış puan ortalaması 19.87 ve kontrol kaybı puan ortalası 5.79 olarak bulunmuştur. Alt boyut puan ortalamaları dikkate alındığında, katılımcı öğrencilerin her boyutta orta düzeyde ekran bağımlılığı davranışı sergiledikleri söylenebilir. Katılımcıların ekran bağımlılığı davranışları olarak en çok zorlayıcı davranışlar sergiledikleri, bunu sırasıyla aşırı ekran süresinin ve kontrol kaybının takip ettiği görülmektedir.

Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Arasındaki İlişkiler

Dijital ebeveynlik farkındalığı, siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı puanları arasındaki ilişkileri tespit etmek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Tabloya bakıldığında, dijital ebeveynlik farkındalığı ile siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı puanları arasındaki ilişkiler negatif ve anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Yani dijital ebeveynlik farkındalığına ait puanlar arttığında diğerleri anlamlı olarak azalmaktadır. İkili ilişkilere bakıldığında; dijital ebeveynlik ve siber mağduriyet arasındaki ilişki orta düzeyde ve negatif yönde) ancak anlamlıdır ($r = -.48$, $p < .05$). Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %23'dür ($r^2 = .23$). Siber zorbalık ile dijital ebeveynlik farkındalığı arasında da orta düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.56$, $p < .05$).

Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %31'dir (r^2 = .31). Ekran bağımlılığı ile dijital ebeveynlik arasındaki ilişki ise orta düzeyde ve negatif yönde anlamlıdır (r = -.43 p < .05). Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans %18'dir (r^2 = .18).

Tablo 4

Dijital Ebeveynlik, Siber Mağduriyet, Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığına Arasındaki İlişkiler

Ölçek/alt boyut Puanı	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı	1	-.62*	.71*	.74*	.77*	-.49*	-.57*	-.43*
2. Olumsuz Model Olma[a]		1	.74*	-.04	-.10	-.01	.02	.05
3. Dijital İhmal[a]			1	-.18*	-.22*	.16*	.21*	.17*
4. Verimli Kullanım[a]				1	.76*	-.62*	-.67*	-.47*
5. Risklerden Koruma[a]					1	-.55*	-.63*	-.48*
6. Siber Mağduriyet						1	.93*	.74*
7. Siber Zorbalık							1	.71*
8. Ekran Bağımlılığı								1

[a]Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeğinin Alt Boyutları, n = 286, *p < .05.

Dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutlarının değişkenlerle ikili ilişkilerine bakıldığında; olumsuz model olma ile siber mağduriyet arasında düşük ve negatif ancak anlamlı olmayan ilişki söz konudur (r = -.01, p > .05). Olumsuz model olma alt boyutu ve siber zorbalık arasında ise yine düşük ancak pozitif (r = .02); ekran bağımlılığı ile de düşük ve pozitif (r = .05) ve anlamlı olmayan ilişki söz konusudur (p > .05). Yani değişkenlerin birisi arttığında diğerinde anlamlı bir artış yahut azalış söz konusu değildir. Diğer yandan dijital ihmal alt boyutu ile siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı ile düşük ve pozitif (r = .16; r = .21; r = .17) anlamlı bir ilişki vardır (p < .05). Yani dijital ihmal arttığında siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığında; siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı arttığında dijital ihmal puanlarında anlamlı bir artış meydana gelmektedir. Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %2.6 ile %4.5 arasında değişmektedir (.024 < r^2 < .045). Verimli kullanım alt boyutu ile siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı arasında ise, orta düzeyde negatif (r = -.61; r = -.67; r = -.47) ancak anlamlı ilişki vardır (p < .05). Dolayısıyla verimli kullanımda arttığında siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığında; siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı arttığında verimli kullanım puanlarında anlamlı bir azalma söz konusudur. Değişkenlerin birbiri üzerinde

açıkladıkları varyans ise %22 ile %45 arasında değişmektedir (.22 < r^2 < .45). Risklerden koruma alt boyutu ile siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı arasında da yine orta düzeyde negatif (r = -.55; r = -.63; r = -.48) ancak anlamlı ilişki vardır (p < .05). Risklerden koruma puanları arttığında siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığında; siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığı arttığında risklerden koruma puanlarında anlamlı bir azalma söz konusudur. Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %22 ile %39 arasında değişmektedir (.22 < r^2 < .39).

Siber mağduriyet ile siber zorbalık arasında güçlü, pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır (r = .93, p < .05). Yani değişkenlerden birisi arttığında diğeri de anlamlı bir şekilde artmaktadır. Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %85'dir (r^2 = .85). Diğer yandan siber mağduriyet ve ekran bağımlılığı arasında yine güçlü ve pozitif ancak anlamlı bir ilişki vardır (r =.74, p < .05). Yani siber mağduriyet ve ekran bağımlılığı değişkenlerinden biri arttığında diğeri de anlamlı bir şekilde artmaktadır. Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %54'dür (r^2 = .54). Siber zorbalık ile ekran bağımlılığı arasındaki ilişkiye bakıldığında yine güçlü ve pozitif ancak anlamlı bir ilişki söz konusudur (r =.71, p < .05). Siber zorbalık ve ekran bağımlılığı değişkenlerin biri arttığında diğer değişken de anlamlı bir şekilde artmaktadır. Değişkenlerin birbiri üzerinde açıkladıkları varyans ise %56'dır (r^2 = .56).

Siber Zorbalık ve Mağduriyetin ve Ekran Bağımlılığının Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığı

Dijital ebeveynlik farkındalığının siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordayıp yordamadığını tespit etmek amacıyla öncelikle basit doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır ardından dijital ebeveynlik alt boyutlarının siber mağduriyet, siber zorbalık ve ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordayıp yordamadığını tespit etmek amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 5

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Siber Mağduriyet Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	57,77	1.41	-.49	40.86	.00
Siber Mağduriyet	-.73	.077		-9.37	.00

Model: R = .486, R^2 = .236, F(1, 284) = 87.81; p < .05

Tablo 5'te dijital ebeveynlik farkındalığı puanının siber mağduriyet puanını yordama durumunu gösteren basit doğrusal regresyon analizi bulguları verilmiştir. Tablo 5'te görüldüğü üzere; dijital ebeveynlik farkındalığı, siber mağduriyeti anlamlı olarak yordamaktadır [F(1, 284) = 87.81; $p < .05$]. Açıklanan varyans %23.6 olarak bulunmuştur. Dijital ebeveynlik farkındalığı puanı ve siber mağduriyet puanı arasındaki regresyon eşitliği ŷ = 57.769-.725x olarak bulunmuştur. Buna göre, dijital ebeveynlik farkındalığı puanının 1 puan artması, siber mağduriyet puanını -.725 puan azaltmaktadır.

Tablo 6'da olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyut puanlarının siber mağduriyet üzerindeki etkisinin çoklu regresyon analizi verilmiştir. Yapılan analizde olumsuz model olma davranışının, siber mağduriyeti negatif yönde ve anlamlı şekilde yordadığı (b = -.01, t = -2.60, $p < .05$); dijital ihmal alt boyutunun siber mağduriyeti pozitif yönde ve anlamlı şekilde yordadığı (b = .16, t = 2.453, $p < .05$) görülmektedir. Verimli kullanım alt boyutu siber mağduriyeti negatif yönde ve anlamlı şekilde yordamakta (b = -.62, t = -6.26, $p < .05$) ve aynı şekilde risklerden koruma alt boyutunun da siber mağduriyeti negatif yönde anlamlı şekilde yordamaktadır (b = -.55, t = -2.61, $p < .05$). Açıklanan varyans %40.9 olarak hesaplanmıştır. Analize göre dijital ebeveynlik alt boyutlarının tümünün siber mağduriyeti yordamada anlamlı birer yordayıcı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Siber Mağduriyet Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	31.34	2.18		14.36	.000
Olumsuz Model Olma	-.35	.14	-.18	-2.6	.010
Dijital ihmal	.38	.16	.17	2.45	.015
Verimli Kullanım	-.80	.13	-.45	-6.26	.000
Risklerden Koruma	-.33	.13	-.18	-2.61	.010

Model: R = .636, R^2 = .409, Düzenlenmiş R^2 = .400; F(4, 281) = 48.524; $p < .05$

Tablo 7'de görüldüğü üzere; dijital ebeveynlik farkındalığı, siber zorbalığı anlamlı olarak yordamaktadır [F(1, 284) = 132.98; $p < .05$]. Değişkenlerin açıkladıkları varyans %32 olarak bulunmuştur. Dijital ebeveynlik farkındalığı puanı ve siber zorbalık puanı arasındaki regresyon eşitliği ŷ = 55.757-.806x olarak bulunmuştur. Buna göre,

dijital ebeveynlik farkındalığı puanının 1 puan artması, siber zorbalık puanını -.806 puan azaltmaktadır.

Tablo 7

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Siber Zorbalık Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	55.76	1.05		53.24	.000
Siber Zorbalık	-.81	.07	-.57	-11.53	.000

Model: $R = .57$, $R^2 = .32$, $F(1, 284) = 132.981$; $p < .05$

Tablo 8'de; olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyut puanlarının siber zorbalık üzerindeki etkisinin çoklu regresyon analizi verilmiştir. Tabloya bakıldığında olumsuz model olma davranışının, siber mağduriyeti pozitif yönde ve anlamlı şekilde yordadığı ($b = .02$, $t = -2.83$, $p < .05$); dijital ihmal alt boyutunun siber zorbalığı pozitif yönde ve anlamlı şekilde yordadığı ($b = .21$, $t = 3.23$, $p < .05$) görülmektedir. Verimli kullanım alt boyutu siber zorbalığı negatif yönde ve anlamlı şekilde yordamakta ($b = -.67$, $t = -6.73$, $p < .05$) ve aynı şekilde risklerden koruma alt boyutunun da siber zorbalığı negatif yönde anlamlı şekilde yordamaktadır ($b = -.63$, $t = -3.99$, $p < .05$). Açıklanan varyans %50.2'dir. Analize göre, dijital ebeveynlik alt boyutlarının tümünün siber zorbalığı yordamada anlamlı birer yordayıcı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Siber Zorbalık Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	28.32	2.09		13.54	.00
Olumsuz Model Olma	-.37	.13	-.18	2.83	.01
Dijital ihmal	.48	.15	.21	3.23	.00
Verimli Kullanım	-.82	.12	-.44	-6.73	.00
Risklerden Koruma	-.481	.121	-.26	-3.99	.00

Model: $R = .709$, $R^2 = .502$, Düzenlenmiş $R^2 = .50$; $F(4, 281) = 70.92$; $p < .05$

Tablo 9'da görüldüğü üzere; dijital ebeveynlik farkındalığı, ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordamaktadır [F(1, 284) = 64.44; $p < .05$]. Açıklanan varyans %18.52'tir. Dijital ebeveynlik farkındalığı puanı ve ekran bağımlılığı puanı arasındaki regresyon eşitliği ŷ = 61.272-.448x olarak bulunmuştur. Buna göre, dijital ebeveynlik farkındalığı puanının 1 puan artması, ekran bağımlılığı puanını -.448 puan azaltmaktadır.

Tablo 9

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Puanlarının Çoklu Ekran Bağımlılığı Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	61.27	2.0		30.41	.00
Siber Zorbalık	-.45	.06	-.43	-8.03	.00

Model: $R = .430$, $R^2 = .185$, F(1, 284) = 64.439; $p < .05$

Tablo 10'da olumsuz model olma, dijital ihmal, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyut puanlarının ekran bağımlılığı üzerindeki etkisinin çoklu regresyon analizi verilmiştir.

Tablo 10

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Alt Boyut Puanlarının Çoklu Ekran Bağımlılığı Puanını Yordama Durumu

Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar		
	B	Standart Hata	Beta	*t*	*p*
(Sabit)	31.34	2.18		14.36	.00
Olumsuz Model Olma	-.353	.14	-.18	-2.60	.39
Dijital ihmal	.38	.16	.17	2.45	.02
Verimli Kullanım	-.78	.13	-.45	-6.26	.00
Risklerden Koruma	-.33	.13	-.19	-2.61	.00

Model: $R = .513$, $R^2 = .263$, Düzenlenmiş $R^2 = .252$; F(4, 281) = 48.524; $p < .05$

Tabloya göre olumsuz model olma davranışının, ekran bağımlılığını pozitif yönde ancak anlamlı şekilde yordamadığı ($b = .05$, $t = -2.560$, $p > .05$); dijital ihmal alt boyutunun ekran bağımlılığını pozitif yönde ve anlamlı şekilde yordadığı ($b = .17$, $t = 2.45$, $p < .05$) görülmektedir. Verimli kullanım alt boyutu ekran bağımlılığını negatif yönde ve anlamlı şekilde yordamakta ($b = -.47$, $t = -6.26$, $p < .05$) ve aynı şekilde

risklerden koruma alt boyutunun da ekran bağımlılığını negatif yönde anlamlı şekilde yordamaktadır (b = -.48, t = -2.61, p < .05). Açıklanan varyans %26.3'tür. Analize göre olumsuz model olma alt boyutu dışında dijital ebeveynlik alt boyutlarının ekran bağımlılığını yordamada anlamlı birer yordayıcı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Dijital Ebeveynlik Farkındalığını Sergileme Düzeylerine İlişkin Yorumlar

Bu araştırmada öncelikle katılımcı ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutlarını sergileme düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcı ebeveynlerin daha çok dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutuna ait davranışlar gösterdikleri, bunu verimli kullanımın izlediği ve risklerden korumanın ise bunların gerisinde kaldığı görülmektedir. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeğini geliştiren Manap'a (2020) göre dijital ihmal; başkalarının yanında çocuğunun ekran kullanımını gözardı etme, çocuğun ekran kullanımı konusundaki ısrarlarına yenik düşme, başka bir işle meşgulken çocuğun ekran kullanım süresini ya da içeriğini takip etmeme olarak ifade edilmektedir. Nitekim aynı çalışmada katılımcı olan ebeveynler, çocuklarının dijital araç kullanımlarını takip etmediklerinde risk durumunun arttığını; çocuklarının telefon gibi dijital ekranların kullanımı konusunda kendilerini model aldığını; özellikle ebeveyn telefonla meşgulken reddetme davranışını da çocuğun model aldığını ve dijital ihmalin çocuğu olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Manap, 2020). Sonuç olarak, bu çalışmada da ebeveynler en çok dijital ihmal davranışını göstermişlerdir ve bu davranışların başka bir işle meşgul olma, dijital kullanım konusunda yeterince bilinçli olmama gibi nedenlerle sergilendiği düşünülmektedir.

Katılımcı ebeveynlerin dijital ihmal davranışlarını olumsuz model olma alt boyutu takip etmektedir. Olumsuz model olma alt boyutu; akıllı telefonu uzun süre kullanma, telefonla meşgulken çocuğunu hareketlerle öteleme, telefonla uğraşırken çocuğu dinliyormuş gibi yapma, çocuk kendisiyle iletişime geçmek istediğinde telefonu kapatmama gibi durumlarla nitelendirilmektedir (Manap, 2020). Yazıcı ve Özcan'ın (2021) yaptığı araştırmaya göre, ebeveynlerin teknoloji bağımlılık düzeyi ile dijital ebeveynlik tutumu arasında yüksek düzeyde negatif bir ilişki söz konusudur. Yani teknoloji bağımlılıkları yüksek olan ebeveynlerin olumsuz model olma durumlarının da yüksek olduğu ve buradan hareketle dijital ebeveynlik tutum düzeylerinin düşük olduğu

sonucuna ulaşılabilir. Bu araştırma da bu sonucu destekler niteliktedir. Bu çalışmada ebeveynlerin olumsuz model olma boyutunu sergilemelerinin nedeninin kendilerinin de ekranları olumsuz yönde kullanmalarından kaynaklandığı olarak yorumlanabilir.

Araştırmada, ebeveynler dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutlarından sonra verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutlarını sergilemektedir. Ölçeği geliştiren araştırmacılar, dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutlarının verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutlarına göre daha çok sergilenmesi, çalışmaya katılan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerinin düşük olduğu şeklinde sonuç çıkarılabileceğini belirtmektedir (Manap ve Durmuş, 2020). Prensky (2001) 1980 ve sonrasında doğan nesli dijital yerli olarak tanımlarken, 1980 öncesinde doğan ve dijital cihazlarla daha sonradan tanışan bireyleri dijital göçmen olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmaya katılan ebeveynlerin %65.7'si 36-45 yaş aralığında, %21.3'ü ise 45 yaş ve üzerindedir. Bu durumda ebeveynlerin %87'si 1980 ve öncesinde doğmuştur ve Prensky (2001)'in tabiriyle dijital göçmendir. Dijital cihazlarla ve teknoloji kullanımıyla sonradan tanışan dijital göçmenlerin bu cihazları ve sanal ortamları nasıl kullanacakları konusundaki yetersiz bilgi ve deneyimleri nedeniyle dijital ebeveynlik farkındalıklarının da düşük olması (Durmaz ve Ulukol, 2022) bu araştırmanın da sonuçlarını destekler niteliktedir.

Siber Mağduriyet ve Siber Zorbalığın Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığına İlişkin Yorumlar

Araştırmanın sonucunda dijital ebeveynlik farkındalığından alınan toplam puanın siber mağduriyet ve siber zorbalık değişkenlerini anlamlı şekilde yordadığı görülmektedir. Ayrıca dijital ebeveynlik farkındalığı ile siber mağduriyet ve siber zorbalık davranışlarını sergileme düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yani dijital ebeveynlik farkındalık düzeyi arttıkça çocukların siber mağduriyete uğrama ve siber zorbalık sergileme düzeyleri düşüş eğilimi göstermektedir. Bu sonuçlar dijital ebeveynlik farkındalığının çocukların siber mağdur olmaları ve siber zorbalık yapmaları konusunda koruyucu faktör olabileceğini göstermektedir. Nitekim dijital ebeveynlik farkındalığının tanımında yer alan "…*gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da kişi haklarına saygılı olmayı çocuklarına aşılayan…"* (Yurdakul vd., 2013) ibaresi dijital ebeveynliğin çocukların sanal ortamlarda

yaşayabilecekleri zorbalık deneyimlerine karşı koruyucu bir etkisinin olması gerektiğine işaret etmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi dijital ebeveynlik kavramı alanyazında yeni bir kavram olduğu için bu konuda yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Ancak siber zorbalık ve mağduriyete yönelik yapılan çalışmalarda bu sonuca benzer bulgulara rastlanılmaktadır. Dijital ebeveynlik çocukların sanal ortamlardaki varlıkları konusunda çocuklara destek olabilmek, onları bu ortamların risklerine karşı koruyabilmektir. Bu bağlamda, dijital ebeveynliği ebeveyn desteği ile ilişkilendirebiliriz. Yiğit, Keskin ve Yurdugül (2018), ortaokul öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında algılanan aile desteği ve siber zorbalık davranışları arasında negatif yönlü bir ilişki raporlamışlardır. Bu sonucu destekler bir şekilde Peker ve Eroğlu (2015), çocukların ailelerinden aldıkları sosyal desteğin az olmasıyla siber zorbalık davranışlarının arttığını raporlamıştır. Başka bir çalışma ise ebeveyn desteğinin yüksek olmasının çocukların siber zorbalık davranışlarını azaltma konusunda pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır (Heiman, Olenik-Shemesh ve Eden, 2015). Aynı şekilde Bingöl'ün (2013) araştırmasında da, siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ebeveyn desteği arasında negatif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Eroğlu ve Peker (2011) de çocukların algıladıkları ebeveyn sosyal desteğinin yüksek olmasının siber zorbalığı azaltacağı sonucuna varmıştır. Başka çalışmalarda da benzer şekilde siber zorbalık yapan bireylerin algılanan aile desteklerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Fanti vd., 2012; Heiman vd., 2015). Siber zorbalık yapma durumunun dışında siber zorbalığa maruz kalmanın da algılanan aile desteği ile ilişkili olduğu, siber mağdurların algılanan aile destek düzeylerinin düşük olduğu da belirtilmektedir (Fanti vd., 2012). Aile desteğinde en önemli unsurlardan biri olan iletişim faktörünün siber zorbalık ve mağduriyetle doğrudan ilişkili olduğu bulunmuştur (Ybarra ve Mitchell, 2004). Ayrıca ebeveyn sosyal desteğinin siber zorbalık konusunda çocuklara başa çıkmayı öğrenmeleri konusunda da yardımcı olacağı öngörülmüştür (Peker ve Akbaba, 2016). Bu sonuçlara göre, dijital ebeveynlik farkındalığının bir ebeveyn desteği olarak düşünüldüğünde siber zorbalık ve mağduriyet konusunda çocuklara koruyucu bir faktör olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Bu çalışmada dijital ihmal alt boyutu, siber zorbalık ve mağduriyeti anlamlı şekilde yordamaktadır. Ayrıca dijital ihmal alt boyutu ile siber mağduriyet ve zorbalık düzeyleri düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Yani ebeveynlerin çocuklarını dijital olarak ihmal etmeleri sonucunda çocuklarının siber mağdur olma ve siber zorbalık davranışlarında bulunma düzeyleri yükselme eğilimindenir. Bu durum

ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlardaki varlıkları konusunda kontrol etmemelerinden, dijital kullanımlar konusunda yeterli iletişim kuramamalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim ebeveynlerin dijital ortamlarda çocuklarının eylemlerini denetlemelerinin yetersiz olması, çocukların ziber zorbalık yapma davranışlarını artırdığı bulunmuştur (Peker, 2015). Benzer şekilde, Akbaba (2013) da ebeveyn denetiminin çocuklarda siber zorbalık eylemlerini azalttığını raporlamıştır. Bu araştırmalardan da hareketle ebeveynlerin çocukları üzerinde dijital ortamlardaki denetimlerinin etkili olması çocukların siber zorbalık yapma ve mağduru olma durumlarını azaltacaktır (Akyüz, 2019). Etkili bir ebeveyn denetimi ise çocukların dijital etkinlikleri konusunda onlarla konuşmayı ve sanal ortamlarda yaptıklarının kontrol edilmesini içermektedir (Wade ve Beran, 2011)

Çalışmada verimli kullanım alt boyutunun siber mağduriyet ve zorbalığı anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca verimli kullanım alt boyutu ile siber mağduriyet ve siber zorbalık arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Yani ebeveylerin dijital ortamları verimli kullanım düzeyleri arttıkça, çocukların da siber zorba olma ve siber mağdur olma durumları da azalış göstermektedir. Burada ebeveyn arabulucuğu kavramı dikkat çekmektedir. Alanyazında bu değişkenler ile ilgili yapılan çalışmaya rastlanmamıştır. Verimli kullanım alt boyutu dijital okuryazarlık ve dijital etik ile ilişkilendirilebilir. Dijital etik kurallarının farkında olan ve dijital okuryazar olan ebeveynler, sanal ortamları başkaların kişisel varlıklarına ve haklarına saygılı olarak dijital ortamları verimli bir şekilde kullanmaktadır. Buradan hareketle, çocuklarına da dijital ortamları verimli kullanmaları konusunda rehber olan aileler, çocuklarını siber zorbalık davranışlarından ve siber mağduriyete uğramaktan koruyabileceklerdir.

Bu çalışmanın bir diğer sonucu ise risklerden koruma alt boyutunun siber mağduriyeti ve siber zorbalığı yordamasıdır. Ayrıca bu değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Ebeveynlerin çocuklarını sanal ortamlardaki risklerden koruma bilincinin artması, çocuklar için siber zorbalık ve mağduriyette koruyucu bir faktör olarak yer alacağı söylenebilir. Ailelerin sanal ortamın cazibesine kapılan çocuklarını karşılaşabilecekleri risklere karşı uyarmasının siber zorbalığa uğrama riskini azaltacağı düşünülmektedir (Peker, 2015). Alan yazında bu değişkenlerle ilgili yapılan bir çalışmaya rastlanmamaktadır ancak siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının çocuklar için risk faktörü olduğu düşünüldüğünde, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ile çocuklarını bu risklerden korumaya çalışmaları anlamlı bir fark oluşturmaktadır. Siber zorbalık ve mağduriyet çocuklar için oldukça yaygın risklerdir. Raskauskas ve Stoltz'in

(2007) çalışmasında öğrencilerin 5'te 1'i siber zorbalık eylemlerinde bulunmakta, yarısı ise siber mağdur olduğunu raporlamaktadır. Benzer sonuçları ifade eden başka bir araştırma ise, ortaokul ve lise öğrencilerin yarısının siber zorbalığa maruz kaldıklarını, 3'te 1'inin ise siber zorbalık yaptıklarını belirtmektedir (Mishna, vd., 2010). Bu oranlar oldukça yüksektir. Bu çalışmada bu oranlara benzer şekilde katılımcı öğrencilerin %40.6'sı hayatında en az bir defa siber zorbalığa maruz kaldığını belirtirken, öğrencilerin %22.3'ü son bir ay içerisinde başkalarına en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir. Bu kadar yaygın oranlara sahip siber zorbalık ve mağduriyetin, çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri oldukça büyüktür. Yapılan araştırmalarda siber mağdurların birçok psikolojik probleme sahip olabileceği belirtilmektedir (Peker, 2015). Siber mağdurlarda öfke, üzüntü ve intikam duyguları oluşabilmekte (Beran ve Li, 2005; Katzer, Fetchenhauer ve Belschak, 2009; Yaman ve Peker, 2012) depresyon semptomları (Raskauskas ve Stoltz, 2007), arkadaşlık ilişkilerinde problemler (Wolak vd., 2007), düşmanlık (Palmer ve Thakordas, 2005) duyguları oluştuğu bildirilmektedir. Bu sonuçla benzer şekilde; Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010) de araştırmalarında siber mağdur olan lise öğrencilerinde yoğun bir öfke ve üzüntü duygularının hâkim olduğunu tespit etmiştir. Hinduja ve Patchin (2006) da siber zorbalığın etkilerini inceleyen çalışmalarında, siber mağdurların, hayal kırıklığı, üzüntü ve kızgınlık hissettiklerini gözlemlemiştir. Her ne kadar güvenilir olduğu aileler tarafından düşünülse de sosyal paylaşım sitelerinde çocuklar kimliklerini gizleyebilmekte ve bu yolla siber zorbalık ve mağduriyet yaşamaktadır (Peker, 2015). Siber zorbalıkta kimlik gizlemenin siber zorbaların üzerinde kimlik bunalımı oluşturması; siber mağdurların bu sahte kimliklere olan güvensizliği ve paranoyak bir şekilde herkese karşı güvensizlik duyması da siber zorbalığın olumsuz etkileri olarak bildirilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Belirtilen bu risklere karşı ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ile karşı koyması ve çocuklarını bu risklerden koruması bu çalışmanın bulguları sonucunda öngörülmektedir.

İnternete erişimi daha fazla olan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık davranışları gösterdikleri (Salı vd., 2015) bunun yanında internette geçirilen süre arttıkça, siber zorbalık eylemlerinin de arttığı bildirilmektedir (Şimşek vd., 2019). Çocukların interneti uzun süre kullandıkça amaç dışı kullanım gösterdikleri, çevrimiçi oyun oynama sürelerinin arttığı ve diğer internet kullanıcılarını rahatsız edecek süreye sahip oldukları için siber zorbalık yaptıkları düşünülmektedir (Salı vd., 2015; Şimşek vd., 2019). Başka bir çalışmada, internette çok fazla zaman geçirerek dijital ortamlarda uzmanlaşan çocukların daha fazla siber zorbalık eylemleri gösterdikleri raporlanmıştır (Didden vd.,

2009). Farklı bir araştırmada ise internet kullanım süresi ile siber zorbalık yapma arasında bir ilişki bulunurken; siber mağduriyet arasında bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur (Li, 2005). Serin (2012) ise, kullanım süresinden bağımsız olarak internet kullanan bireylerin kullanmayanlara göre dafa fazla siber zorbalıkla karşılaştını bildirmektedir. Bu sonuç, siber zorbalığın doğası gereği böyledir, zira siber zorbalık internet ortamlarında karşılaşılabilen bir zorbalık çeşitidir. İnternette her gün vakit geçiren öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri de, her gün kullanmayanlara göre yüksek bulunmuştur (Eroğlu, 2014). Çevrimiçi oyunların yanında sosyal paylaşım siteleri de siber zorbalık yapma konusunda yaygın alanlardır. Eroğlu ve diğerleri (2015) çalışmalarında, günde üç saatten fazla sosyal paylaşım sitelerini kullanan çocukların siber zorbalık yaptığını bildirmektedir. Sosyal paylaşım sitelerinin siber zorbalık ve mağduriyet açısından bir ortam sağladığı düşünülmektedir (Peker, 2015). İnternet ve ekran kullanımın süresini ve niteliğini denetlemek ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynlerin internet kullanımın denetlemesi, siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumlarını önemli ölçüde azaltmaktadır (Peker, 2015). Nitekim konuyla ilgili diğer araştırmalar da dijital kullanımlarda ebeveyn denetiminin siber zorbalık ve mağduriyeti önlemede oldukça etkili sonuçlar verdiğini bulmuştur (Wade ve Beran, 2011). Ybarra, Espelage ve Mitchell (2007) ise, ebeveyn denetiminin sanal ortamlarda yetersiz kaldığı durumlarda, çocukların siber zorbalık yapma eğilimlerinin arttığını raporlamıştır. Farklı bir çalışmada ebeveynlerin çocuklarının dijital kullanımlarını yeterli düzeyde denetlemelerinin siber zorbalık davranışlarını azalttığını ancak aşırı denetlemenin siber zorbalığı engellemediği sonucuna ulaşılmıştır (Mesch, 2009). Akbaba ve Eroğlu (2013) da, ebeveyn denetiminin siber zorbalığı önlemede önemli bir etken olduğunu bulmuştur. Tüm bu sonuçlar dijital ebeveynlik farkındalığının önemini gözler önüne sermektedir.

Ekran Bağımlılığının Yordayıcısı Olarak Dijital Ebeveynlik Farkındalığı

Bu araştırmanın sonuçlarına göre dijital ebeveynlik farkındalığı, ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordamaktadır. Analize göre, olumsuz model olma alt boyutu dışında dijital ebeveynlik alt boyutlarının ekran bağımlılığını yordamada anlamlı birer yordayıcı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dijital ebeveynlik farkındalığı ile ekran bağımlılığı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Yani dijital ebeveynlik farkındalığının artması çocuklarda ekran bağımlılığı düzeyini anlamlı olarak azaltmaktadır. Ekran bağımlılığı ile dijital ihmal alt boyutu arasında pozitif ve anlamlı bir

ilişki söz konusuyken, olumsuz model olma ile ekran bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlarda ihmal etme durumları arttıkça, çocuklarda ekran bağımlılığı gelişme durumu da artmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarını ihmal etmesi, çocuklarda bilişsel ve davranışsal sorunlara yol açmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Ebeveynler çocukları hangi alanda ihmal ediyorsa, çocuklar o alanlarda çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Nitekim ebeveynlerin çocuklarını dijital ortamlarda ihmal etmesi, onlara sanal ortamlarda rehber olmamaları, dijital ihmale ve bu araştırmanın da sonuçlarına göre ekran bağımlılığına yol açabilmektedir. Çocukları sakinleştirmek niyetiyle ellerine dijital aletler vermek, herhangi birşeyle meşgulken çocuklarının dijital ortamlarda neler yaptığıyla ilgilenenemek, dijital ihmal durumlarına örnek olarak verilebilir ve bu durumlar çocuklarda ekran bağımlılığına yol açabilmektedir (Manap ve Durmuş, 2021). Yapılan diğer çalışmalarda ebeveynlerin dijital ihmal göstermeleri, çocuklarda akıllı telefon bağımlılığı eğilimini arttırmaktadır (Lim ve You, 2019). Ayas ve Horzum (2013) ise yaptıkları araştırmada, ebeveynlerin çocuklarının dijital kullanımları konusunda gösterdikleri ihmalkâr tutumların internet bağımlılığını arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak, bu araştırmanın dijital ihmal davranışlarına yönelik bulguları diğer araştırmaları destekler niteliktedir.

Araştırmada verimli kullanım ve ekran bağımlılığı arasında negatif bir ilişki söz konusudur ve verimli kullanım alt boyutu ekran bağımlılığını anlamlı şekilde yordamaktadır. Yani ebeveynin dijital ortamları verimli kullanması çocuklarda ekran bağımlılığını azaltan faktörler arasındadır şeklinde bir yorum yapılabilir. Bu çalışmanın aksine Manap ve Durmuş (2021) dijital ebeveynlik farkındalığı ile ilgili yaptıkları çalışmada, verimli kullanım alt boyutu ile internet bağımlılığı arasında ilişkisel olarak anlamlı bir fark olmadığını raporlamıştır. Diğer yandan risklerden koruma alt boyutu ile ekran bağımlılığı arasında da negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Manap ve Durmuş (2021) ilgili çalışmalarında bu çalışmaya benzer bir sonuca ulaşarak, risklerden koruma ve internet bağımlılığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu çalışma internet bağımlılığından daha kapsamlı bir şekilde ekran bağımlılığını ölçmesiyle, Manap ve Durmuş'un (2021) çalışmasından farklılaşmaktadır. Ekran bağımlılığı içerisinde internet, akıllı telefon, tablet, televizyon, bilgisayar ve diğer ekranlı elektronik cihazları kapsamaktadır. Dolayısıyla internet bağımlılığına ilişkin bulgular bu çalışmanın sonucunu desteklemekle beraber bu çalışma daha geniş bir sonuca ulaşmıştır. Öte yandan ebeveynlerin risklerden koruma algıları değişkenlik gösterebilmektedir. Ebeveynlerin dijital ortamlarda tamamen risklerin olduğunu düşünmesi yanlış bir tutumdur. Zira dijital

ortamlar ne sadece risktir ne de sadece faydalı içeriklere sahiptir. Bu nedenle, çocukların çevrimiçi risklere maruz kalmasını önlemek için onların çevrimiçi olanakları kullanmasının engellenmemesi önerilmektedir (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011). Ebeveynler çocuklarını çevrimiçi risklerden korurken, kontrol ve disiplin rollerini dengede tutmalıdır (Manap, 2020). Nitekim yapılan çalışmalarda ebeveynlerin disiplin uygulamadan çocukların çevrimiçi kullanımlarına karşı ilgisiz olması ile ebeveynlerin aşırı koruyucu tutum sergileyerek çocukların dijital cihazları kullanmasını engellemeye çalışması, çocuklarda problemli dijital kullanım sonucunu doğurmaktadır (Çevik ve Çelikkaleli, 2010). Bu bağlamda ebeveynlerin, çocuklarını dijital ortamların risklerinden korurken salt kısıtlama davranışı yerine, çocuklarının kendilerini özgürce ifade edebilmesine destek olmaları ve çevrimiçi ortamların riskleri konusunda eleştirel bir açıyla onlarla konuşmalarının faydalı olduğu görülmektedir (Tan, 2015).

Çalışmanın tüm bulguları dikkate alındığında ebeveyenlerin dijital ebeveynlik farkındalığına sahip olmasının çocuklarda siber zorbalık, siber mağduriyet ve ekran bağımlılığı sorunları konusunda koruyucu faktör olarak görülebileceği ve ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarını geliştirerek bu risklerden çocuklarını koruyabilecekleri sonucuna ulaşılabilir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın sonuçları ve bunlara bağlı olarak sunulan öneriler yer almaktadır.

Sonuçlar

Bu araştırmada, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı gösterirken hangi alt boyutlarını kullandıkları ve bu alt boyutların siber zorbalık, siber mağduriyet ve ekran bağımlılığını yordama durumları ile aralarındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir:

1. Bu araştırma sonucunda, katılımcı ebeveynlerin daha çok dijital ihmal ve olumsuz model olma alt boyutuna ait davranışlar gösterdikleri, bunu verimli kullanımın izlediği ve risklerden korumanın ise bunların gerisinde kaldığı görülmektedir.
2. Dijital ebeveynlik farkındalığının siber mağduriyet ve siber zorbalığı yordama durumları incelendiğinde; olumsuz model olma, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutlarının siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerini negatif yönde anlamlı olarak yordadığı; dijital ihmal alt boyunun ise pozitif ve anlamlı olarak yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. İkili ilişkilerde ise dijital ebeveynlik farkındalığı ve siber zorbalık ve mağduriyet değişkenleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Alt boyutların değişkenlerle ilişkisine bakıldığında olumsuz model olma ile anlamlı bir ilişki bulunmazken, verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutları ile siber mağduriyet ve siber zorbalık arasında negatif bir ilişki, dijital ihmal alt boyutu ile pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
3. Dijital ebeveynlik farkındalığı, ekran bağımlılığını anlamlı olarak yordamaktadır. Analize göre olumsuz model olma alt boyutu dışında dijital ebeveynlik alt boyutlarının ekran bağımlılığını yordamada anlamlı birer

yordayıcı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır. İkili ilişkilere bakıldığında; dijital ebeveynlik farkındalığı ile ekran bağımlılığı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Ekran bağımlılığı ile dijital ihmal alt boyutu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki söz konusuyken olumsuz model olma ile ekran bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Verimli kullanım ve risklerden koruma alt boyutları ile ekran bağımlılığı değişkeni arasında negatif ve anlamlı ilişki bulunmuştur.

Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde sonuçlara ilişkin öneriler yer almaktadır.

Çocuklar ve Ebeveynlerle Çalışan Ruh Sağlığı Çalışanlarına Yönelik Öneriler

Bu araştırma sonuçları doğrultusunda, çocuklarla ve ebeveynlerle çalışan psikolojik danışmanlara ve ruh sağlığı çalışanlarına yönelik öneriler şu şekildedir:

1. Dijital ebeveynlik farkındalığı, alanda çalışan okul psikolojik danışmanlarının, aile danışmanlarının ve ruh sağlığı çalışanlarının çocuklardaki siber zorbalığı, siber mağduriyeti ve ekran bağımlılığını tespit etmeleri sonrasında kullanılacak tedavi yöntemleri için ebeveynlerle çalışılacak çerçeveyi belirleme konusunda önem arz etmektedir.
2. Çocukların ekran bağımlılığı, siber zorbalık ve mağduriyet durumları yaşamalarına karşı ebeveynleri dijital ebeveynlik farkındalığı ile güçlendirmek ruh sağlığı çalışanlarına önerilmektedir. Bu bağlamda okul psikolojik danışmanları tarafından okullarda ‘Dijital Ebeveynlik Atölye’leri düzenlenip dijital ebeveynliğin alt boyutları ve detaylı tanıtımını içeren psikoeğitimler düzenlenebilir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

Davranışsal bağımlılıklar ve özellikle dijital bağımlılıklar; siber zorbalık ve mağduriyet üzerinde çalışan araştırmacılara sunulan öneriler şu şekildedir:

1. Bu araştırma Ankara ili içerisinde yer alan üç devlet ortaokulunda eğitim gören 286 öğrenci ile yapılmıştır. Öncelikle araştırmanın kapsamı ve bölgesi değiştirilerek araştırmanın daha geniş bir örneklemle yapılması önerilmektedir.
2. Araştırmaya devlet okulları dâhil edilmiştir. Diğer araştırmalar özel okulları da araştırmaya dâhil edebilir.
3. Bu araştırmada dijital ebeveynlik farkındalığına dair siber zorbalık siber mağduriyet ve ekran bağımlılığı değişkenlerine bakılmıştır. Dijital ebeveynlik farkındalığı ile ilgili yapılacak diğer çalışmalarda ebeveynin yaşı, ebeveynlik stilleri, aile içi uyum, ebeveynin davranış tutarlılığı, anne-baba arasındaki çocuğa yönelik davranış farklılıkları, ebeveynlerdeki bağımlılık davranışları gibi değişkenlere bakılabilir. Ayrıca çocukların hangi teknolojik cihazlara sahip olup olmadığı, hangileriyle daha çok meşgul olduğu gibi durumlar da yapılacak çalışmalara dâhil edilebilir.
4. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinden veri toplanmıştır. Diğer çalışmalarda yaş gurubu değiştirilerek ergen veya ilkokul öğrencileri ile de bu araştırma yapılabilir.

Ebeveynler İçin Öneriler

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda ebeveynler için öneriler şu şekildedir:

1. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı geliştirmeleri çocuklarının siber zorbalık ve mağduriyete ve ekran bağımlılığına sahip olma riski konusunda koruyucu faktör olarak bulunmuştur. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarını bu risklere karşı korumak için dijital ebeveynlik hakkında bilgi sahibi olması, dijital ortamların riskleri ve faydaları konusunda farkındalık sağlayarak çocuklarına sanal ortamları nasıl kullanacakları konusunda rehber olma becerisini kazanmaları önerilmektedir.
2. Ebeveynler dijital kullanımlar konusunda gençlerden bilgi almalı ve dijital okuryazarlıklarını geliştirmelidir. Nitekim ebeveynin yaşı arttıkça, dijital ebeveynlik farkındalığının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu açığı kapatmak da ebeveynlerin sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu nedenle, ebeveynler teknolojik gelişmelere açık olmalı ve dijital ortamlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

3. Ebeveynler dijital kullanımlar konusunda çocuklara olumsuz model olmaktadır. Araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Ebeveynler ilk olarak kendi dijital kullanımlarını kontrol altında tutmalı, olumsuz kullanımları konusunda çocuklarına rol model olmamalıdır. Ebeveynlerin verimli kullanımı, çocuklarındaki ekran bağımlılığını ve siber zorbalık ve mağduriyet durumlarını etkilemektedir. Buradan hareketle ebeveynler dijital ortamları verimli kullanmalı, çocuklarına dijital kullanımları konusunda olumsuz rol model olmamalıdır.
4. Ebeveynlerin çocuklarını dijital konuda ihmal etmesinin ekran bağımlılığını ve siber zorbalık ve mağduriyeti artırdığı bu araştırmanın bir sonucudur. Dolayısıyla ebeveynler, ev içinde ve dışında çocuklarının dijital kullanımları konusunda belli kurallar koymalı ve kendileri de bu kurallara tutarlı bir şekilde uyarak, çocuklarını dijital kullanımlar konusunda ihmal etmemelidir.

KAYNAKLAR

Accordino, D. B., & Accordino, M. P. (2011). An exploratory study of face-to-face and cyberbullying in sixth grade students. *American Secondary Education, 40*(1), 14–30. Retrieved from: http://www.jstor.org/stable/23100411

Adanır, A., Doğru, H. ve Özatalay, E. (2016). Oyuna Adanmış Yaşam: Bir Olgu Sunumu Üzerinden İnternet Oyun Oynama Bozukluğuna Kısa Bir Bakış. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi, 20*(2), 85–90. doi: 10.15511/tahd.16.21685

Ahern, N. R., Kemppainen, J., & Thacker, P. (2016). Awareness and knowledge of child and adolescent risky behaviors: A parent's perspective. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 29,* 6–14. doi: 10.1111/jcap.12129

Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 105–121. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16697/173572

Akkoyunlu, B. ve Yılmaz, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okur Yazarlık Düzeyleri ile İnternet Kullanım Sıklıkları ve İnternet Kullanım Amaçları. *Eğitim Araştırmaları, 19,* 1–4. Erişim adresi: https://web.p.ebscohost.com/ehost/

Akyüz, A. C. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Davranışları ve İnternet Saldırganlığı Düzeyleri - Zonguldak Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

Alavi, S. S., Ferdosi, M., Jannatifard, F., Eslami, M., Alaghemandan, H., & Setare, M. (2012). Behavioral addiction versus substance addiction: Correspondence of psychiatric and psychological views. *International Journal of Preventive Medicine, 5*(4), 290–294. Retrieved from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/

Allen, K. A., Ryan, T., Gray, D. L., Mclnerney, D. M., & Waters, L. (2014). Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *The Australian Educational and Developmental Psychologist, 31*(1), 18–31. doi: 10.1017/edp.2014.2

Apel, H., Gerlach, A. L., & Crusius, J. (2016). The interplay between Facebook use, social comparison, envy, and depression. *Current Opinion in Psychology, 9,* 44–49. doi: 10.1016/ j.copsyc.2015.10.006.

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior: The impact of the Internet, Multimedia and Virtual Reality on Behavior and Society, 11*(3), 253–61. doi: 10.1089/cpb.2007.0016

Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*(1), 167–184. Retrieved from: http://citeseerx.ist.psu.edu/

Arıcak, O., Kınay, H. ve Tanrıkulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6* (11), 1-6. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhayefd/issue/8796/109930

Armağan, A. (2013). Gençlerin Sanal Alanı Kullanım Tercihleri ve Kendilerini Sunum Taktikleri: Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(27), 78–92. Erişim adresi: http://genclikbirikimi.org/kunye-28930-genclerin-sanal-alani-kullanim-tercihleri-kendilerini-sunum-taktikleri-bir-arastirma-makale

Arslan, S., Savaşer, S., Hallett, V., & Balcı, S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey: selfreported prevalence and associations with home and school life. *Cyberpsychologly Behaviour Social Network, 15*(10), 527–533. doi: 10.1089/cyber.2012.0207

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *Elementary Education Online, 11*(2), 369–380. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8589/106740

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(39), 46–57. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200124

Aydın, A. (2015). Dijital Vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği, 29*(1), 142–146. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2530/2534

Aytaş, G. ve Kaplan, K. (2017). Medya Okuryazarlığı Bağlamında Yeni Okuryazarlıklar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(2), 291–310. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1486917

Balcı, Ş. ve Gülnar, B. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili. *Selçuk İletişim, 6*(1), 5–22. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19019/200648

Bar Lev, Y., & Elias, N. (2020). Digital parenting: media uses in parenting routines during the first two years of life. *Studies in Media and Communication, 8*, 41. doi: 10.11114/smc.v8i2.5050

Baştürk-Akça, E., Sayımer, İ. ve Ergül, S. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği. *Global Media Journal TR Edition, 5*(10), 71–86. Erişim adresi: https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/

Baumel, A., Pawar, A., Kane, J. M., & Correll, C. U. (2016). Digital parent training for children with disruptive behaviors: Systematic review and meta-analysis of randomized trials. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology, 2*6(8), 740–749. doi: 10.1089/cap.2016.0048

Bayrak, G. (2017). *Dijital Oyunlar İçin Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştayı Sonuç Raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politklar Bakanlığı.

Bayrak, T. (2017). Sosyal Medyada Dijital Etik: Twitter'da Şiddet İçerikli İletilerin İncelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1*(1), 32–46. doi: 10.17932/IAU.EJNM.m.25480200.2017.1/1.32-46

Belsey, B. (2008). *Cyberbullying*. Retrieved from: http://www.cyberbullying.ca/pdf/feature_dec2005.pdf

Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*, 265–277. doi: 10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH

Bhat, C. (2008). Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance and Counselling, 18*(1), 53–66. doi: 10.1375/ajgc.18.1.53

Bilgin, M. (2018). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikolojik Bozukluklar Arasındaki İlişki. *The Journal of International Scientific Researches, 3*(3), 237–247. doi: 10.23834/isrjournal.452045

Bingöl, N. (2013). *Lise Öğrencilerinin Siber Zorba ve Mağdur Olma Davranışları İle Yakın Çevrelerinden Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Bioulac, S., Arfi, L., & Bouvard, M. P. (2008). Attention deficit/hyperactivity disorder and video games: A comparative study of hyperactive and control children. *European Psychiatry, 23*(2), 134–141. doi: 10.1016/j.eurpsy.2007.11.002

Biswas, T., Scott, J., Munir, K., Thomas, H. J., Huda, M. M., Hasan, M. M., … Mamun, A. A. (2020). Global variation in the prevalence of bullying victimisation amongst adolescents: Role of peer and parental supports. *eClinicalMedicine, 20*, 100–276. doi: 10.1016/j.eclinm.2020.100276

Black, D. W., Belsare, G., & Schlosser, S. (1999). Clinical features, psychiatric comorbidity, and health-related quality of life in persons reporting compulsive computer use behavior. *The Journal of Clinical Psychiatry, 60*(12), 839–844. doi: 10.4088/jcp.v60n1206

Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi, 6*(3), 235–247. doi: 10.16899/ctd.66303

Bölükbaşı-Macit, Z., & Kavafoğlu, S. (2019). Screen: Subject of all information technology addiction. *Middle Black Sea Journal of Health Science, 5*(3), 293–301. doi: 10.19127/mbsjohs.542122

Burnukara, P. (2009). *İlk ve Orta Ergenlikte Geleneksel ve Sanal Akran Zorbalığına İlişkin Betimsel Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2011). *Sosyal Bilimler İçin İstatisti*k (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Büyükyıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 13*(29), 7–40. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29168/312351

Cajochen, C., Frey, S., Anders, D., Späti, J., Bues, M., Pross, A., & Stefani, O. (2011). Evening exposure to a lightemitting diodes (LED)-backlit computer screen affects circadian physiology and cognitive performance. *Journal of Applied Physiology, 110*(5), 1432–1438. doi: 10.1152/japplphysiol.00165.2011

Campfield, D. C. (2008). *Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims* (Unpublished doctoral dissertation). University of Montana, Missoula, MT.

Canan, F. (2010). *Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı, Disosiyatif Belirtiler ve Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi, Düzce. Erişim adresi: https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/85768

Cao, H., Sun, Y., Wan, Y., Hao, J., & Tao, F. (2011). Problematic Internet use in Chinese adolescents and its relation to psychosomatic symptoms and life satisfaction. *BMC Public Health, 14*(11), 802. doi: 10.1186/1471-2458-11-802

Caplan, S. E. (2002). Problematic Internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive-behavioral measurement ınstrument. *Computers in Human Behavior, 18*, 553–575. doi: 10.1016/S0747-5632(02)00004-3

Ceyhan, E., & Ceyhan, A. A. (2007). An investigation of problematic internet usage behaviors on Turkish university students. *7th International Educational Technology Conference. Proceedings of IETC2007, North Cyprus: Near East University*, 115–120. Retrieved from: https://eric.ed.gov/?id=ED500186

Chak, K., & Leung, L. (2004). Shyness and locus of control as predictors of internet addiction and internet use. *CyberPsychology & Behavior, 7*, 559–570. doi: 10.1089/1094931042403073

Charlton, J. P., & Danforth, I. D. W. (2007). Distinguishing addiction and high engagement in the context of online game playing. *Computers in Human Behavior, 23*(3), 1531–1548. doi: 10.1016/j.chb.2005.07.002

Cheung, I. N., Zee, P. C., Shalman, D., Malkani, R. G., Kang, J., & Reid, K. J. (2016). Morning and evening blue-enriched light exposure alters metabolic function in normal weight adults. *PloS one, 11*(5), e0155601. doi: 10.1371/journal.pone.0155601

Condrad Guven, G. (2018). *The lived experiences of secondary school parents in raising responsible digital citizens in a one-to-one learning environment* (Unpublished doctoral dissertation). Retrieved from: https://digitalcommons.liberty.edu/

Cömert, I. T. ve Ögel, K. (2009). İstanbul Örnekleminde İnternet ve Bilgisayar Bağımlılığı Yaygınlığı ve Farklı Etkenlerle İlişkisi. *Türkiye Klinikleri Dergisi, 6* (1), 9–16. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/

Çakır, V. ve Çakır, V. (2010). *Televizyon Bağımlılığı.* Konya: Literatürk Yayınları.

Çalışır, G. (2015). Kişilerarası İletişimde Kullanılan Bir Araç Olarak Sosyal Medya: Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy, 10*(3), 115–144. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsahuman/issue/19952/213423

Çalışkan, Ö. ve Özbay, F. (2015). 12–14 Yaş Aralığında İlköğretim Öğrencilerinde Teknoloji Kullanımı Eksenli Yabancılaşma ve Anne Baba Tutumları: Düzce İli Örneği. *Journal of International Social Research, 8*(39), 441–458. Erişim adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/vRafV.pdf

Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). *Çocukların İnternet Kullanımları ve Onları Bekleyen Çevrimiçi Riskler.* XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Malatya. Erişim adresi: https://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB11_Celen-Celik_Seferoglu_Cocuklar-Internet-Riskler.pdf

Çetin, B., Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2010). *Kız Öğrencilerde Siber Zorba ve Kurban Olmanın Yordayıcıları Olarak İnternet Bağımlılığı ve Yaşam Doyumu.* Keser, N., Baytekin, B. (Eds). 1. Uluslararası Kadın ve Sağlık Kongresi Kongre Kitabı (ss.181-186). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Çetinkaya, L. (2019). The relationship between perceived parental control and Internet addiction: A cross-sectional study among adolescents. Contemporary Educational Technology, 10(1), 55–74. Doi: 10.30935/cet.512531

Çevik, G. B. ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin Arkadaş Bağlılığı ve İnternet Bağımlılığının Cinsiyet, Ebeveyn Tutumu ve Anne Baba Eğitim Düzeylerine göre İncelenmesi. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences, 19*(3), 225–240. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4385/60224

Çiçek, H. ve Demirel, M. (2010). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İnternet Kullanım Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2*(1), 121–130. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/vizyoner/issue/23023/246185

Çiçek, N. (2019). *Ön Ergenlik Döneminde Psikolojik Dışlanma, Bağlanma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.

Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 5*, 148–174. Erişim adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/73bDc.pdf

Davis, R. A. (2001). A Cognitive-behavioral model of pathological ınternet use. *Computers in Human Behaviour, 17,* 187–195. doi: 10.1016/S0747-5632(00)00041-8

DeFleur, M. L., & Ball-Rokeach, S. J. (1989). *Theories of Mass Communication* (5th Ed.) Longman, New York.

Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior, 11*, 217–223. doi: 10.1089/cpb.2007.0008

Dicle, A. N. (2021). Televizyon-Online İzleme Bağımlılığı. *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy Research, 10*(1), 66–89. doi: 10.5455/JCBPR.60041

Didden, R., Scholte, R. H., Korzilius, H., De Moor, J. M., Vermeulen, A., O'Reilly, M., Lang, R., & Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neurorehabilitation, 12*(3), 146–151. doi: 10.1080/17518420902971356

Digital Yearbook (2021a). *Digital 2021 local country headlines*. Retrieved from: https://datareportal.com/reports/digital-2021-local-country-headlines

Digital Yearbook (2021b). *Dijital 2021 global overwiew report.* Retrieved from: https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report

Dikme, G. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin İletişimde ve Günlük Hayatta Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Kadir Has Üniversitesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dinç, M. (2010). *İnternet Bağımlılığı.* İstanbul: Ferfir Eğitim ve Yayıncılık.

Doğan, A. (2013). *İnternet Bağımlılığı Yaygınlığı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Doğan, A. ve Göker, G. (2012). Tematik Televizyon ve Çocuk: İlköğretim Öğrencilerinin Televizyon İzleme Alışkanlıkları. *Milli Eğitim Dergisi, 42*(194), 5–30. Erişim adresi: http://static.dergipark.org.tr/

Doğan-Keskin A. (2019). *Oyun Bağımlılığı Müdahale Programının Ergenlerin Oyun Bağımlılığı ve Oyun Motivasyonu ile Duygusal Davranışsal Sorunlarına ve Annelerinin Düşüncelerine Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankra.

Doğan Keskin A. ve Aral, N. (2021). Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Bağımlılık Dergisi, 22*(3), 327–339. doi: 10.51982/bagimli.880679

Doğan, U. ve Tosun, N. İ. (2016). Lise Öğrencilerinde Problemli Akıllı Telefon Kullanımının Sosyal Kaygı Ve Sosyal Ağların Kullanımına Aracılık Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(22), 100–128. doi: 10.14520/adyusbd.66762

Dönmez, O. ve Akbulut, Y. (2016). Siber Zorbalık Çalışmalarında Sosyal Beğenirlik Etmeni. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 6*(2), 1–18. doi: 10.17943/etku.19033

Dulkadir-Yaman, N. (2019). *Çocukların Bakış Açısıyla İnternet Kullanımlarına İlişkin Ebeveyn Arabuluculuğunun İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Durmaz, N. & Ulukol, B. (2022). Dijital Yerliler Ve Dijital Göçmenler: Sağlık Çalışanı Ebeveynlerin Çocuklarının İnternet Güvenliği ve Dijital Oyunlar Hakkında Farkındalıkları. Journal of History School, 58, 1949-1970. Doi: 10.29228/Joh.57592

Education, A. (2012). Digital citizenship policy development guide. *Edmonton, Canada: Alberta Education School Technology Branch.* Erişim adresi: https://education.alberta.ca/media/3227621/digital-citizenship-policy-development-guide.pdf

Eraslan, L. 2018. *Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: Sosyal Medya İstihbaratına Giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research, 27*, 31–42. Erişim adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/Vlr40.pdf

Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 40*(177), 93–107. doi: 10.15390/EB.2015.3698

Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1–20. Erişim adresi: http://genclikbirikimi.org/

Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2015). Ergenlerde Akran İlişkileri İle Siber Zorbalık Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Studies, 10*(11), 593–606.

Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital literacy: A conceptual framework for survival skills in the digital era. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia, 13*(1), 93–106. Retrieved from: https://www.learntechlib.org/primary/p/4793/

Essig, T. (2012). The addiction concept and technology: diagnosis, metaphor, or something else? A psychodynamic point of view. *Journal of Clinical Psychology, 68*(11), 1175–1184. doi: 10.1002/jclp.21917

Evans, E. (2018). How much secreen time is too much: New research shows just how bad screens can be for kids' brains. *Deseret News.* Retrieved from: https://www.deseret.com/

Evra, J. V. (2009). *Television and child development.* Routledge, New York.

Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(2), 168–181. doi: 10.1080/17405629.2011.643169

Fidan, A., Güneş, H. ve Karakuş-Yılmaz, T. (2021). Ebeveynlerin Çocuklarının Dijital Oyun Oynamasına Yönelik Dijital Ebeveynlik Davranışlarının İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 50*(2), 833–857. doi: 10.14812/cufej.933215

Fingal, D. (2017). *Infographic: Citizenship in the digital age.* Retrieved from: https://www.iste.org/explore/articleDetail?articleid=192.

Gelibolu, M. F., Bayır, E. A., Demiralay, R. ve Akdenizli, İ. (2016). *Öğrencilerin Siber Mağduriyet Yaşama Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. 3. Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Konferansı, 107–115.

Gentile, D. (2009). Pathological video game use among youth ages 8 to 18: A national study. *Psychological Science, 20,* 594–602. doi: 10.1111/j.1467-9280.2009.02340.x

Goldberg, I. (1996). *Goldberg's message.* Retrieved from: http://users.rider.edu/~suler/psycyber/supportgp.html

Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek* (Çev. Tülin Er). İstanbul: Aganta Yayınları.

Gökçearslan, Ş. ve Günbatar, M. S. (2012). Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 2*(2), 10–24. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/etku/issue/6271/84223

Gökçearslan, Ş. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanım Biçimleri: Riskli Davranışlar ve Fırsatlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(1), 383–404. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/22606/241611

Gökler, M. E., Aydın, R., Unal, E., & Metinta, S. S. (2016). Determining validity and reliability of Turkish version of Fear of Missing Out Scale. *Anatolian Journal of Psychiatry, 17,* 53–59. doi: 10.5455/apd.195843

Gönül, A. S. (2002). İnternet Kullanımı. *Gelen Yeni Symposium,* 105–110.

Görmez, V. ve Örengül, A. C. (2017). DEHB'li Çocuk ve Ergenlerin Elektronik Medya Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *18*(5), 495–502. Erişim adresi: https://psycnet.apa.org/record/2017-37226-010

Griffiths, M. D. (1996). Behavioural addictions: An issue for everybody? *Journal of Workplace Learning, 8*(3), 19–25. doi: 10.1108/13665629610116872

Griffiths, M. D., & Davies, M. N. O. (2005). *Videogame addiction: Does it exist?* In J. Goldstein & J. Raessens (Eds.), Handbook of Computer Game Studies (pp. 359–368). Boston: MIT Press.

Griffiths M. D. (2008). Diagnosis and management of video game addiction. *Direct Addict Treat Prevent, 12*, 27–41. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/273948544_Diagnosis_and_management_of_video_game_addiction#fullTextFileContent

Greenfield, D. N. (1999). *Virtual addiction: Sometimes new technology can create new problems.* Retrieved from: http://www.virtual-addiction.com/pdf/nature_internet_addiction.pdf

Grüsser, S. M., Thalemann, R., & Griffiths, M. D. (2007). Excessive computer game playing: evidence for addiction and aggression? *CyberPsychology and Behavior, 10*, 290–292. doi: 10.1089/cpb.2006.9956

Gül, H. ve Okçu, M. (2018). *Dijital Çağın Etkisinde: Yönetim, Siyaset, Kent* içinde (sunuş). Akman, E, Nilüfer Negiz, N, Akman, Ç, Kiriş, H, M. Ankara: Detay Yayıncılık.

Gündoğdu, D. (2006). *İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Kullanım Düzeyleri ve Amaçları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Günüç, S. (2009). *İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Güler, D. (1989). Çocuk, Televizyon ve Çizgi Film, Kurgu. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 320*(141), 163–179. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu/issue/59617/858959

Halmatov, S. (2019). *Bilişsel Davranışçı Oyun Terapisi* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence, 6*(3), 89–112. doi: 10.1300/J202v06n03_06

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior, 29*(2), 129–156. doi:10.1080/01639620701457816

Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying.* California: Carwin Pres.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior, 23,* 69–74. doi: 10.1016/j.avb.2015.05.013

Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action.* Retrieved from: https://works.bepress.com/reneehobbs/13

Huang, Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior, 26(*6), 1581–1590. doi: 10.1016/j.chb.2010.06.005

Huang, G., Li, X., Chen, W., & Straubhaar, J. D. (2018). Fall-behind parents? The influential factors on digital parenting self-efficacy in disadvantaged communities. *American Behavioral Scientist, 62*(9), 1186–1206. doi: 10.1177/0002764218773820

Hunt, M. G., Marx, R., Lipson, C., & Young, J. (2018). No more fomo: limiting social media decreases loneliness and depression. *Journal of Social And Clinical Psychology 37*(10), 751–768. doi: 10.1521/jscp.2018.37.10.751

İnan-Kaya, G., Bayraktar, D. M. ve Yılmaz, Ö. (2018). Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 46,* 149–173. doi: 10.21764/maeuefd.390626

İpek, N. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim Çağı Çocuklarında Kelime Dağarcığı Gelişimi. *İlköğretim Online, 6*(3), 344–365. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8603/107152

İskender, M., Koç, M., Arıcı, N., & Güven, N. (2018). The relationship between problematic Internet use, alexithymia, dissociative experiences, and self-esteem in university students. Malaysian Online Journal of Educational Sciences, 5(1), 75–87. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/312017295_The_Relationship_Between_Problematic_Internet_Use_Alexithymia_Dissociative_Experiences_And_Self-Esteem_In_University_Students/related

Kaess, M., Durkee, T., Brunner, R., Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C. … Wasserman, D. (2014). Pathological internet use among European adolescents: Psychopathology and self-destructive behaviours. *Europian Child Adolescence Psychiatry, 23*(11), 1093–1102. doi: 10.1007/s00787-014-0562-7

Kavitha, K., & Sikandar, B. J. (2021). Digital parenting: issues, challenges and nursing implications. *Journal of Pediatric Surgical Nursing, 12*(3). doi: 10.1097/JPS.0000000000030360

Karabacak, Z. İ. ve Sezgin, A. A. (2019). Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Dijital Okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi, 1*(488), 319–343. Erişim Adresi: https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TXpNMU16 STRPQT09

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Katzer, C., Fetchenhauer, D., & Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in ınternet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology, 21*(1), 25–36. doi: 10.1027/1864-1105.21.1.25

Kaya, İ. (2021). Türkiye'de Yapılan Dijital Ebeveynlik Araştırmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 1046–1082. doi: 10.17679/inuefd.928805

Kavurucu, Ö. ve Küçük, L. (2021). Çağın Gelişen Sorunu Siber Zorbalık: Çocuk ve Ergenlerde Siber Zorbalığı Önleme. *Medical Research Report, 4*, 50–56. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/mrr/issue/66851/1019552

Kaygusuz, C. (2013). *Psikolojik İhtiyaçlar ve İnternet Bağımlılığı.* Ankara: Anı Yayınları.

Kayri, M. ve Günüç, S. (2009). İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 42*(1), 157–175. Erişim adresi: https://toad.halileksi.net/olcek/internet-bagimlilik-olcegi

Kellner, D. (2001). New technologies/New literacies: Reconstructing education for the new millenium. *International Journal of Technology and Design Education, 11*, 67–81. doi: 10.1080/713698975

King, D., Adair, C., Saunders, J. B., & Delfabbro, P. H.(2018). Clinical predictors of gaming abstinence in help-seeking adult problematic gamers. *Psychiatry Research, 261*, 581–588. doi: 10.1016/j.psychres.2018.01.008

Konok, V., Bunford, N., & Miklósi, A, (2020). Associations between child mobile use and digital parenting style in Hungarian families. *Journal of Children and Media, 14*(1), 91–109. doi: 10.1080/17482798.2019.1684332

Korkmaz, A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. *TRT Akademi, 1*(2); 620–639. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/23620/252055

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, 22–30. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017

Kowalski, R., & Limber, S. (2008). Electronic bullying among middle school students. *The Journal of Adolescent Health: Official Publication of the Society for Adolescent Medicine, 41*, 22–30. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017

Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2008). *Cyber bullying: Bullying in the digital age.* Blackwell Publishing. doi: 10.1002/9780470694176

Köroğlu, G., Öztürk, Ö., Tellioğlu, N., Genç, Y., Mırsal, H. ve Beyazyürek, M. (2006). Problemli İnternet Kullanımıyla Başvuran İki Uçlu Bir Hasta Nedeniyle Psikiyatrik Ek Tanı Tartışması: Olgu Sunumu. *Bağımlılık Dergisi, 7*(3), 150–154. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/42744/515910

Kraft, E. (2006). Cyberbullying: A worldwide trend of misusing technology to harass others. *WIT Transactions on Information and Communication Technologies, 36*, 155–166. doi: 10.2495/IS060161

Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age.* London: Routledge.

Kuralbayeva, A. ve Özerbaş, M. A. (2018). Türkiye ve Kazakistan Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 16–25. doi: 10.21666/muefd.314761

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011) Online social networking and addiction: A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 8*, 3528–3552. doi: 10.3390/ijerph8093528

Kuss, D. J., Griffiths, M. D., Karila, L., & Billieux, J. (2014). Internet addiction: A systematic review of epidemiological research for the last decade. *Current Pharmaceutical Design, 20*(25), 4026–4052. doi: 10.2174/13816128113199990617

Kwon, O., & Wen, Y. (2010). An empirical study of the factors affecting social network service use. *Computers in Human Behavior, 26*(2), 254–263. doi: 10.1016/j.chb.2009.04.011

Lacey, B. (2007). *Social aggression: A study of internet harassment* (Unpublished doctoral dissertation). Long Island University. Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/social-aggression-study-internet-harassment/docview/304851762/se-2?accountid=8319

Lampard, A. M. Jurkowski, J. M., & Davison, K. K. (2013). Social–cognitive predictors of low-income parents' restriction of screen time among preschoolaged children. *Health Education & Behavior, 40*(5), 526–530. doi: 10.1177/1090198112467800

Larrañaga, E., Yubero, S., Ovejero, A., & Navarro, R. (2016). Loneliness, parent-child communication and cyberbullying victimization among Spanish youths. *Computers in Human Behavior, 65*, 1–8. doi: 10.1016/j.chb.2016.08.015

Lee, Y. J. (2019). The effect of self-control and parenting attitude on cyberbullying: Focus on mediating cyber ethics. *Medico Legal Update, 19*(2), 596–602. doi: 10.5958/0974-1283.2019.00241.X

Lemish, D. (2007). *Children and television, a global perspective.* Oxford: Blackwell Publishing.

Lewis, B. K. (2010). Social media and strategic communication: Attitudes and perceptions among college students. *Public Relations Journal, 4*(3). Retrieved from: https://prjournal.instituteforpr.org/wpcontent/uploads/2010Lewis.pdf

Li, Q. (2005). Cyber harassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*(3), 265–277. doi: 10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH

Li Q. (2006). Cyberbullying in schools: A Research of gender differences. *School Psychology International, 27*(2), 157–170. doi: 10.1177/0143034306064547

Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology, 23*(4). doi: 10.14742/ajet.1245

Lim, S. A., & You, S. (2019). Effect of parental negligence on mobile phone dependency among vulnerable social groups: Mediating effect of peer attachment. *Psychological Reports, 122*(6), 2050–2062. doi: 10.1177/0033294118799339

Livingstone, S. (2008). Internet literacy: Young people's negotiation of new online opportunities. In T. McPherson, *Digital youth, innovation, and the unexpected* (pp. 101–122). The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press.

Livingstone, S., Haddon, L., Goerzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of european children.* Full FINDINGS.

LSE (2018). *Parenting for a digital future.* Retrieved from: http://blogs.lse.ac.uk/parenting4digitalfuture/about/about-this-blog/

Lynn, G. T. ve Johnson, C. C. (2018). *Ekran Bağımlılığı* (F. Yolaçan, Trans. Ö. Küskü Ed.). İstanbul: Destek Yayınları.

Manap, A. (2020). *Anne Babalarda Dijital Ebeveynlik Farkındalığının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Manap, A. ve Durmuş, E. (2020). Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeğinin Geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 978–993. doi: 10.17679/inuefd.711101

Marsh, A., Downs, J., & Cranor, L. (2017). *Experts' views on digital parenting strategies*. Retrieved from: https://kilthub.cmu.edu/

Marsh, A. (2018). *An examination of parenting strategies for children's online safety* (Unpublished doctoral dissertation). Carnegie Mellon University, Pittsburgh.

Martinez-Herves, M. Kramer, T., & Hickey, N. (2014). How parenting style influences ICT use and cyberbullying in a sample of secondary students in the UK. *European Psychiatry, 29*(1). doi: 10.1016/S0924-9338(14)78083-6

Mason, M. J., Schmidt, C., Abraham, A., Walker. L., & Tercyak, K. (2009). Adolescents'social environment and depression: Social networks, extracurricular activity, and family relationship İnfluences. *Journal of Clinical Psychology Med Settings, 16*(4), 346–354. doi: 10.1007/s10880-009-9169-4

McIlwraith, R., Jacobvitz, R. S., Kubey, R., & Alexander, A. (1991). Television addiction: Theories and data behind the ubiquitous metaphor. *American Behavioral Scientist, 35*(2), 104–121. doi: 10.1177/0002764291035002003

Mccrae, R. R., & Costa, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs type indicator from the perspective of the five-factor model of personality. *Journal of Personality, 57*, 17–40. doi: 10.1111/j.1467-6494.1989.tb00759.x

Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activites, and cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 12*(4), 387–393. doi: 10.1089/cpb.2009.0068.

Michikyan, M., & Suárez-Orozco, C. (2016). Adolescent media and social media use: Implications for development. *Journal of Adolescent Research, 31*(4), 411–414. doi: 10.1177/0743558416643801

Mirsky, E. L., & Omar, H. A. (2015). Cyberbullying in adolescents: The prevalence of mental disorders and suicidal behavior. *International Journal of Child and Adolescent Health, 8*(1), 37–39. Retrieved from: https://uknowledge.uky.edu/pediatrics_facpub/170/

Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry, 80*(3), 362–374. doi: 10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x

Moge, C. E., & Romano, D. M. (2020). Contextualising video game engagement and addiction in mental health: the mediating roles of coping and social support. *Heliyon*, *6*(11). doi: 10.1016/j.heliyon.2020.e05340

Mustafaoğlu, R., Kaya-Mutlu, E., Birinci, T., Bulanık-Koç, E., Mutlu, C. ve Özdinçler, A. (2017). İnternet Bağımlılığı Ergenlerin Öksürük Kapasitesini Etkiler Mi? *11. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi,* 39–40.

Morita, Y., Soeda, H., Soeda, K., & Taki, M. (1999). *The nature of school bullying: A cross-national perspective.* London and New York: Routledge.

Myrick, R. D. (1993). *Developmental guidance and counseling: A practical approach.* Educational Media Corporation.

Nalwa, K., & Anand, A. (2003) Internet addiction in students: A cause of concern. *Cyberpsychology and Behavior, 6*, 653–656. doi: 10.1089/109493103322725441

Ng, B. D., & Wiemer-Hastings, P. (2005). Addiction to the Internet and online gaming. *CyberPsychology and Behavior, 8*, 110–113. doi: 10.1089/cpb.2005.8.110

Nikken, P., & Opree, S. J. (2018). Guiding young children's digital media use: SES-differences in mediation concerns and competence. *Journal of Children Family Studies, 27*(6), 1844–1857. doi: 10.1007/s10826- 018-1018-3

Odacı, H. ve Çelik, Ç. B. (2018). Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının Cinsiyet Rolleri Ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 1174–1187. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsaedu/issue/19820/212072

Ögel, K. (2012). *İnternet Bağımlılığı: İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ögel, K. (2014). *Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap: Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlılıkları Olanların Yakınlarına Bilgiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi . *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 4*(4), 605–626. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10326/126601

Özsoy, T. (2009). "Fastfood"dan Facebook'a: İnternet bağımlılığı. *Akademik Bilişim,* 11–13. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/323934107_Fastfood'dan_Facebook'a_Internet_Bagimliligi#fullTextFileContent

Özsoy, D. ve Atılgan, S. S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 Yaş Grubu Çocukların İnternet Kullanımı ve Bu Kapsamda Ebeveyn Arabuluculuğu: Nitel Bir Araştırma. *Selçuk İletişim, 11*(2), 96–125. doi: 10.18094/josc.415323

Paksoy, M. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Performans Görevlerinde Bilişim Etik Kurallarına Uyma Durumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Palmer, E., & Thakordas, V. (2005). Relationship between bullying and scores on the Buss-Perry agression questionnaire among imprisoned male offenders. *Aggressive Behavior,* 31, 56–66. doi: 10.1002/ab.20072

Pantic, I., Damjanovic, A., Todorovic, J., Topalovic, D., Bojovic-Jovic, D., Ristic, S., & Pantic, S. (2012). Association between online social networking and depression in high school students: Behavioral physiology viewpoint. *Psychiatria Danubina, 24* (1), 90–93. Retrieved from: https://hrcak.srce.hr/file/156425

Park, J. (2011). Digital literacy and privacy behaviors online. *Communication Research Sage, 40*(2), 215–236. doi: 10.1177/0093650211418338

Park, S. Y., & Baek, Y. M. (2017). Two faces of social comparison on Facebook: The interplay between social comparison orientation, emotions, and psychological well-being. *Computers in Human Behavior, 79*(1), 83–93. doi: 10.1016/j.chb.2017.10.028

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148–169. doi: 10.1177/1541204006286288

Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2010). *Erkek Öğrencilerde Siber Zorba ve Kurban Olmanın Yordayıcısı Olarak İnternet Bağımlılığı*. 4. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), 185–206. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/16562

Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9*(1), 205–221. Erişim adresi: https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/161047/makaleler/9/1/arastrmx_161047_9_pp_205-221.pdf

Peker, A. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Statülerini Yordayan Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 57–75. doi: 10.15390/EB.2015.4412

Peker, A. ve Akbaba, T. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Rollerini Yordayan Ayıredici Faktörlerin İncelenmesi. *Journal of Turkish Studies, 11(*17), 607–622. doi: 10.7827/TurkishStudies.9897

Polat, Z. ve Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities, 5*(1), 115-132. doi: 10.13114/MJH.2016119293

Ponsford, J. (2007). *The future of adolescent female cyber-bullying: Electronic media's effect on aggressive communication* (Unpublished thesis). Texas State University, San Marcos, Texas.

Portello, J. K., Rosenfield, M., & Chu, C. A. (2013). Blink rate, incomplete blinks and computer vision syndrome. *Optometry & Vision Science, 90*(5), 482–487. doi: 10.1097/OPX.0b013e31828f09a7

Pratarelli, M. E., Browne, B. L., & Johnson, K. (1999). The bits and bytes of computer/Internet addiction: A factor analytic approach. *Behavior Research Methods, Instruments & Computers, 31*(2), 305–314. doi: 10.3758/BF03207725

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants Part 1. *On the horizon, 9*(5), 1–6. Retrieved from: https://www.marcprensky.com/

Prot, S., Gentile, D. A., Anderson, C. A., Suzuki, K., Swing, E., Lim, K. M., Horiuchi, Y. … Lam, B. C. (2014). Long-Term relations among prosocialmedia use, empathy, and prosocial behavior. *Psychological Science 25*(2), 358–368. doi: 10.1177/0956797613503854

Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. F. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computer Human Behaviour, 29*, 1841–1848. doi: 10.1016/j.chb.2013.02.014

Ra C. K., Cho J., Stone M. D., De La Certa, J., Goldenson, N., Moroney, E. … Leventhal, A. M. (2018). Association of digital media use with subsequent symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder among adolescents. *JAMA. 320*(3), 255–263. doi: 10.1001/jama.2018.8931

Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology, 43*(3), 564–575. doi: 10.1037/0012-1649.43.3.564

Redmiles, E. M. (2018). Net benefits: Digital ınequities in social capital, privacy preservation, and digital parenting practices of us social media users. *In Twelfth International AAAI Conference on Web and Social Media.* Retrieved from: https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14997

Reid Chassiakos, Y. L., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., & Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *Pediatrics, 138*(5). doi: 10.1542/peds.2016-2593.

Ribble, M., & Bailey, G. (2004). Digital citizenship: Focus questions for implementation. *Learning & Leading with Technology, 32*(2), 12–15. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/234693384_Digital_Citizenship_Focus_Questions_For_Implementation

Ribble, M. (2009). *Raising a digital child: a digital citizenship handbook for parents.* Washington: ISTE

Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know.* International Society for Technology in Education. (3rd ed.). Washington DC: International Society for Technology in Education.

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th Ed.). New York: Free Press.

Rode, J. A. (2009). Digital parenting: Designing children's safety. *In Proceedings of the 23rd British HCI Group Annual Conference on People and Computers: Celebrating People and Technology*, 244–251. British Computer Society.

Salı, J., Başak, B. ve Akca, E. (2015). Türkiye'de Ortaokul Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 109–130. doi: 10.18039/ajesi.59645

Sarıtepeci, M. (2021). Multiple Screen Addiction Scale: Validity and reliability study. *Öğretim Teknolojisi ve Hayat Boyu Öğrenme Dergisi, 2*(1), 1–17. doi: 10.52911/itall.796758

Sari, D., Rejekiningsih, T., & Muchtarom, M. (2020). Students' digital ethics profile in the era of disruption: An overview from the internet use at risk in surakarta city, Indonesia. *iJIM. 14*(3), 82–93. doi: 10.3991/ijim.v14i03.12207

Sayar, K. (2006). *Ruh Hali.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Sayar, K. ve Benli, S. (2020). *Dijital Çocuk.* Kapı Yayınları: İstanbul.

Schmidt, M. K. (2020). *Ekran Çocukları* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Scherer, K. R. (1999). Appraisal theory. In T. Dalgleish and M. J. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 637–663). John Wiley & Sons Ltd.

Serin, H. (2012). Ergenlerde *Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and solutions for school, the classroom and the home.* New York: Routledge.

Shariff, S., & Gouin, R. (2005). *Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, free expression and cyber-safety in schools.* In Oxford Internet Institute conference at Oxford University, Oxford, UK.

Shields, M. K., & Behrman, R.E. (2000). Children and computer technology: Analysis and recommendations. *Future of Children, 10*(2), 4–30. Retrieved from: https://www.learntechlib.org/p/90168/

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*, 147–154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychological Psychiatry, 49*(4), 376–85. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Social Media, (2018). *Social life: Teens reveal their experiences.* Retrieved from: https://www.commonsensemedia.org/research/social-media-social-life-2018

Srabstein, J., & Piazza, T. (2008). Public health, safety and educational risks associated with bullying behaviors in American adolescents. *International Journal of Adolescent Medicine and Health, 20*(2), 223–233. doi: 10.1515/IJAMH.2008.20.2.223

Subrahmanyam, K., & Greenfield, P. (2008). Online communication and adolescent relationships. *Future Child, 18*(1), 119–46. doi: 10.1353/foc.0.0006.

Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior, 7*(3), 321–326. doi: 10.1089/1094931041291295

Şahin, M. Sarı, S. V. Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarında Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*, 257–270. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117934

Şengül, C. ve Büber A. (2016). Dijital Oyun Bağımlılığında Tanı ve Tedavi. *Türk Psikiyatri Derneği Sürekli Eğitim/Sürekli Mesleki Gelişim Dergisi 6*(3), 175–182. Erişim adresi: https://tpdyayin.psikiyatri.org.tr/BookShopData/PSG_6-3_Guz.pdf

Simsek, N., Sahin, D., & Evli, M. (2019). Internet addiction, cyberbullying, and victimization relationship in adolescents: a sample from Turkey. *Journal of Addictions Nursing, 30*(3), 201–210. doi: 10.1097/JAN.0000000000000296

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Acta Medica, 35*(2), 82–86. Erişim adresi: https://actamedica.org/index.php/actamedica/article/view/188

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, Tespitler, Öneriler.* T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Araştırma ve Sosyal Politika Serisi: 07, Birinci Basım, İstanbul.

Tan, O. (2015). *Medya Okuryazarlığı Eğitimi: Öğrenci, Öğretmen, Aile Bağlamında Örnek Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Tanner, L. (2007). *AMA considers video game overuse an addiction.* Retrieved from: http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/06/27/AR2007062700995.html

Taştekin, E. ve Bayhan, P. (2018). Ergenler Arasındaki Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 5*(2), 21–45. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ojtac/issue/41898/392522

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*(3), 277–287. doi: 10.1016/j.chb.2009.11.014

Topal, B., Şahin, H. ve Topal, B. (2018). İnternet Bağımlılığı Üzerine Sakarya İlinde Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Metinleri, 2*, 1–136. Erişim adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/gN9iw.pdf

Topcu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring* (Unpublished master thesis). Middle East Technical University, Ankara, Türkiye.

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior, 11*(6), 643–648. doi: 10.1089/cpb.2007.0161

TÜİK. (2016). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id =21779

TÜİK, (2021). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması.* Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/

Türk Dil Kurumu, 2018. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bbf2a34485d15.72113352

Türkel, N. (2021). *Ebeveynlerin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri İle Dijital Ebeveynlik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Twengea, J. M., & Campbell, W. K. (2018). Associations between screen time and lower psychological well-being among children and adolescents: evidence from a population-based study. *Preventive Medicine Reports, 12,* 271–283. doi: 10.1016/j.pmedr.2018.10.003

UNICEF (2017). *Children in a digital world*. https://www.unicef.org/media/48601/file

Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Social consequences of the Internet for adolescents: A decade of research. *Current Directions in Psychological Science, 18,* 1–5. doi: 10.1111/j.1467-8721.2009.01595.x

Wade, A., & Beran, T. (2011). Cyberbullying: The new era of bullying. *Canadian Journal of School Psychology, 26,* 44–61. doi: 10.1177/0829573510396318

Wang, H., Zhou, X., Lu, C., Wu, J., Deng, X., & Hong, L. (2011) Problematic internet use in hight school students in Guangdong province, Chine. *PLoS ONE 6*(5), e19660. doi: 10.1371/journal.pone.0019660

Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress.* Illinois: Research Press.

Wolak, J., Kimberly, M., & David F. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 51–58. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.019.

Yalçın-Irmak, A. ve Erdoğan S. (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi,* 27, 1–11. Erişim adresi: https://www.turkpsikiyatri.com/PDF/C27S2/07.pdf

Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.

Yaman, E., Karakülah, D. ve Dilmaç, B. (2013). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Değerlerini Yordayan İki Önemli Değişken: Siber Zorbalık Eğilimleri ve Okul Kültürü Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi, 11*(26), 323–337. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29173/312417

Yaman, F. (2018). *Türkiye'deki Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Öz Yeterliliklerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Kabakçı Yurdakul, I., Çoklar, A. N. ve Güyer, T. (2019). Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Yeterliklerinin Çeşitli Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 44*(199), 149–172. doi: 10.15390/EB.2019.7897

Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 11*(3), 819–833. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223319

Yay, M. (2019). *Dijital Ebeveynlik* (2. Baskı). İstanbul: Yeşilay Yayınları.

Yazıcı, E. (2011). *Televizyon Yayınlarının Olumsuz Etkilerinden Çocukların Korunmasına Yönelik Düzenlemeler* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara: RTÜK.

Yazıcı, Z. N. ve Özcan, E. N. (2021). Annelerdeki Teknoloji Bağımlılığı Düzeyi ile Dijital Ebeveynlik Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, 2*(1), 15–28. doi: 10.51533/insanbilimleri.908582

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(7), 1308–1316. doi: 10.1111/j.1469-7610.2004.00328.x

Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *CyberPsychology & Behavior, 7*(2), 247–257. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Michele-Ybarra/publication/8566343_Linkages_between_Depressive_Symptomatology_and_Internet_Harassment_among_Young_Regular_Internet_Users/links/0c960534996af122a6000000/Linkages-between-Depressive-Symptomatology-and-Internet-Harassment-among-Young-Regular-Internet-Users.pdf

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health, 41*(2), 189–195. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.03.005

Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 31–41. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.09.010.

Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics, 118*(4), 1169–1177. doi: 10.1542/peds.2006-0815

Yeşilay. (2017). *Teknolojiye Bağımlı Yaşama!* Erişim adresi: http://tbm.org.tr/media/kitaplar/TBM_lise_t eknoloji_icerik_web.pdf

Yeşilay. (2020). *Teknoloji bağımlılığı: Ticari Kaygılar Çocukları Korumanın Önüne Geçiyor.* Erişim adresi: https://yesilay.org.tr/tr/makaleler/ticari-kaygilar-cocuklari-korumanin-onune-geciyor

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Yılmaz, E., Şahin, Y. L., Haseki, H. İ. ve Erol, O. (2014). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir İli Örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 133–144. Erişim adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/EOJcm.pdf

Yılmaz, H., 2011. Cyberbullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International, 32,* 645–654. doi: 10.1177/0143034311410262

Yiğit, M., Keskin, S. ve Yurdagül, H. (2018). Ortaokullarda Siber Zorbalık ve Aile Desteği Arasındaki İlişkinin Cinsiyet, İnternet Kullanımı ve Öğrenim Düzeyi Bağlamında İncelenmesi. *The Turkish Journal On Addictions, 5*(2), 249–284. Erişim adresi: https://www.addicta.com.tr/Content/files/sayilar/17/4TR.pdf

Yoo, H. J., Cho, S. C., Ha, J., Yune, S. K., Kim, S. J., Hwang, J., ... & Lyoo, I. K. (2004). Attention deficit hyperactivity symptoms and internet addiction. *Psychiatry and Clinical Neurosciences,* 487–494. doi: 10.1111/j.1440-1819.2004.01290.x

Young, K. S. (2009). *Online gaming addiction: Symptoms, risk factors, and treatment.* Angela Browne-Miller (Edit). The Praeger International Collection on Addictions. USA: Praeger, 321–338. doi: 10.1080/01926180902942191

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior, 1*(3), 237–244. doi: 10.1089/cpb.1998.1.237

Young, K. S. (2004). Internet Addiction: A New Clinical Phenomenon and Its Consequences. *American Behavioral Scientist, 48*(4), 402–415. doi: 10.1177/0002764204270278

Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 12*(4), 883–896. Erişim adresi: https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-3490-9358.pdf

Zeybekoğlu-Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2020). Teknolojinin Aileye Etkisi: Değişen Ailenin Dijital Ebeveyn ve Çocukları. *Turkish Studies Social, 15*(4), 2245–2265. doi: 10.29228/TurkishStudies.43395

Zhou, S. J., Tang, Z. H. & Peng, Y. (2009). Internet-related behavior characteristics of adolescents with internet addiction. *Chinese Journal of Clinical Psychology,* 150–153. doi: 10.1186/1471-2458-12-1106

Zhou, Z., Tang, H., Tian, Y., Wei, H., Zhang, F. & Morrison, C. M. (2013). Cyberbullying and its risk factors among Chinese high school students. *School Psychology International,* 1–18. doi: 10.1177/0143034313479692

Zimbardo, P., & Coulombe, N. D. (2017). *Bitik Erkekler* (Çev. Tolga Yalur) İstanbul: Pegasus Yayıncılık.

Zimmerman, F. J., Christakis, D. A., & Meltzoff, A. N. (2017). Assosiations between media viewing and language development in children under age 2 years. *The Journal of Pediatrics, 151*(4), 364–368. doi: 10.1016/j.jpeds.2007.04.071

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

<table>
<tr><td>Cinsiyetiniz</td><td colspan="2">Kadın ☐ Erkek ☐</td></tr>
<tr><td>Yaşınız</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td>Meslek Bilgileriniz</td><td colspan="2">☐ Ev Hanımı
☐ Serbest Meslek
☐ Memur
☐ İşçi
☐ Öğretmen/Akademisyen
☐ Mühendis
☐ Doktor
Diğer:
……,,</td></tr>
<tr><td>Eğitim Bilgileriniz</td><td>Anne:
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐ Önlisans
☐ Lisans
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora
Diğer:……,,…</td><td>Baba:
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise
☐ Önlisans
☐ Lisans
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora
Diğer:……,,…</td></tr>
<tr><td>Çocuk Sayısı</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td>Araştırmaya Katılan Çocuğunuzun Cinsiyeti</td><td colspan="2">Kız: ☐ Erkek: ☐</td></tr>
<tr><td>Araştırmaya katılan Çocuğunuzun Sınıf Düzeyi</td><td colspan="2">☐ 5. Sınıf
☐ 6. Sınıf
☐ 7. Sınıf
☐ 8. Sınıf</td></tr>
<tr><td>Çocuğa Yakınlık Durumunuz</td><td colspan="2"></td></tr>
</table>

EK 2. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği
(Örnek Maddeler)

1. Telefonumla uğraşırken, çocuğumun söylediklerini dinlemediğim olur.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

2. Çocuğum, çok ısrar ediyorsa, dayanamayıp telefon/tablet kullanmasına izin veririm.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

3. İnternetin faydalarını, zararlarını ve dikkat edilmesi gereken durumları çocuğuma anlatırım.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

4. Çocuğumu internetin risklerinden koruyabiliyorum.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

EK 3. Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği
(Örnek Maddeler)

1. Televizyon, telefon, tablet, bilgisayar vb. ekranlarından biri ya da birkaçı ile zihnim sürekli meşguldür.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

2. Herhangi bir ekranla (TV, bilgisayar, tablet, telefon vb.) sıklıkla planladığımdan daha fazla zaman geçiririm

   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

3. Herhangi bir ekran karşısında geçirdiğim süreyi kontrol edemem.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

4. Herhangi bir ekranı kontrol ettiğimden ya da o ekranda bir şeyler izlediğimden dolayı uykusuz kalırım.
   ( ) Hiçbir zaman ( ) Nadiren ( ) Bazen ( ) Sıklıkla ( ) Her zaman

EK 4. Siber Zorbalık ve Internet Saldırganlığını Tarama Ölçeği (Örnek Maddeler)

Siber zorbalık mağduru olma

A- Başkalarının siber zorbalığa uğradıklarına tanık oldum.

( )Hiçbir zaman ( )Bir defa ( )Bir İki defa ( ) Çok kez ( )Pek çok defa

B-Hayatımda başıma siber zorbalık geldi.

( )Hiçbir zaman ( )Bir defa ( )Bir İki defa ( ) Çok kez ( )Pek çok defa

C- Son bir ay içersinde siber zorbalığa uğradım.

( )Hiçbir zaman ( )Bir defa ( )Bir İki defa ( ) Çok kez ( )Pek çok defa

EK 5. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeği İzin Metni

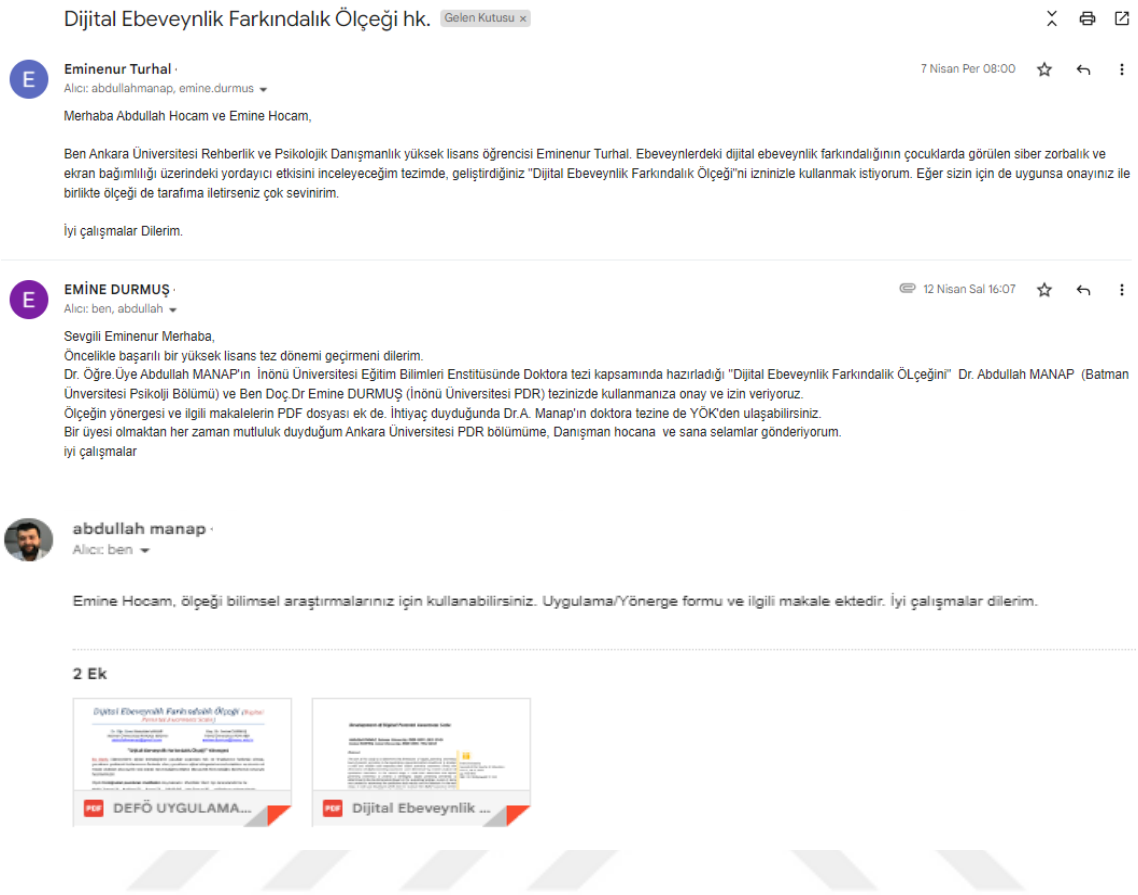

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği hk. Gelen Kutusu ×

Eminenur Turhal · 7 Nisan Per 08:00
Alıcı: abdullahmanap, emine.durmus

Merhaba Abdullah Hocam ve Emine Hocam,

Ben Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans öğrencisi Eminenur Turhal. Ebeveynlerdeki dijital ebeveynlik farkındalığının çocuklarda görülen siber zorbalık ve ekran bağımlılığı üzerindeki yordayıcı etkisini inceleyeceğim tezimde, geliştirdiğiniz "Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği"ni izninizle kullanmak istiyorum. Eğer sizin için de uygunsa onayınız ile birlikte ölçeği de tarafıma iletirseniz çok sevinirim.

İyi çalışmalar Dilerim.

EMİNE DURMUŞ · 12 Nisan Sal 16:07
Alıcı: ben, abdullah

Sevgili Eminenur Merhaba,
Öncelikle başarılı bir yüksek lisans tez dönemi geçirmeni dilerim.
Dr. Öğre.Üye Abdullah MANAP'ın İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Doktora tezi kapsamında hazırladığı "Dijital Ebeveynlik Farkındalık ÖLçeğini" Dr. Abdullah MANAP (Batman Ünversitesi Psikolji Bölümü) ve Ben Doç.Dr Emine DURMUŞ (İnönü Üniversitesi PDR) tezinizde kullanmanıza onay ve izin veriyoruz.
Ölçeğin yönergesi ve ilgili makalelerin PDF dosyası ek de. İhtiyaç duyduğunda Dr.A. Manap'ın doktora tezine de YÖK'den ulaşabilirsiniz.
Bir üyesi olmaktan her zaman mutluluk duyduğum Ankara Üniversitesi PDR bölümüme, Danışman hocana ve sana selamlar gönderiyorum.
iyi çalışmalar

abdullah manap ·
Alıcı: ben

Emine Hocam, ölçeği bilimsel araştırmalarınız için kullanabilirsiniz. Uygulama/Yönerge formu ve ilgili makale ektedir. İyi çalışmalar dilerim.

2 Ek

DEFÖ UYGULAMA...

Dijital Ebeveynlik ...

EK 6. Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği İzin Metni

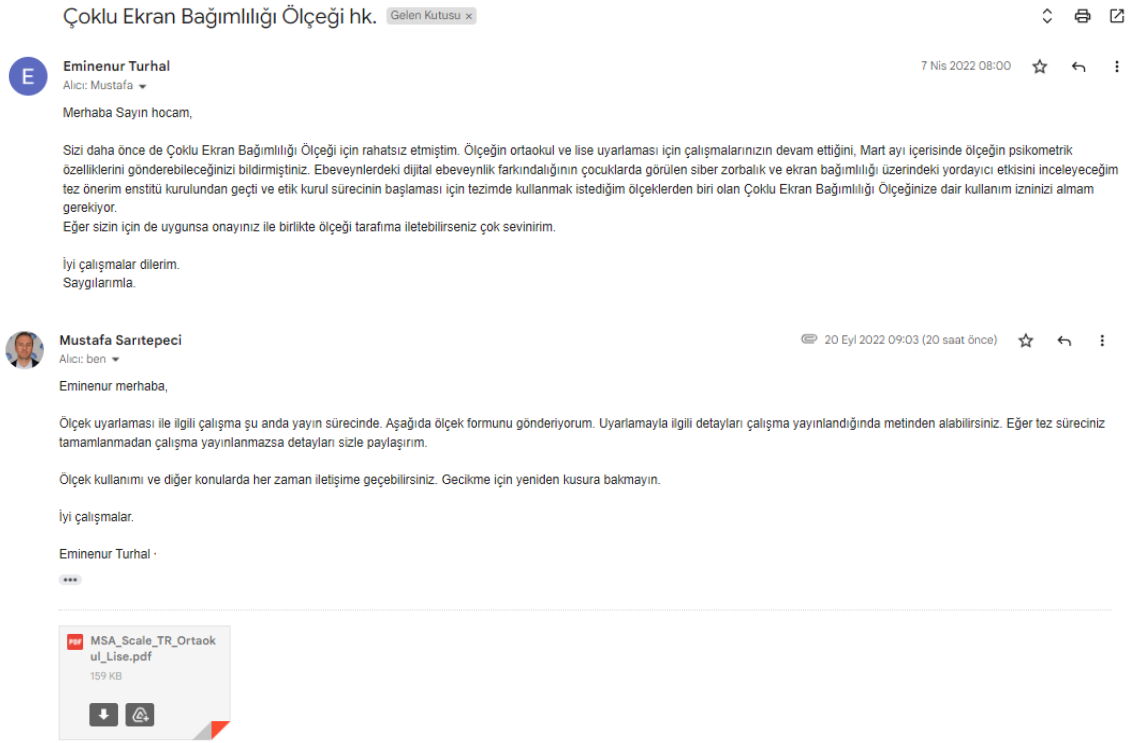

Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği hk. Gelen Kutusu ×

Eminenur Turhal 7 Nis 2022 08:00
Alıcı: Mustafa

Merhaba Sayın hocam,

Sizi daha önce de Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeği için rahatsız etmiştim. Ölçeğin ortaokul ve lise uyarlaması için çalışmalarınızın devam ettiğini, Mart ayı içerisinde ölçeğin psikometrik özelliklerini gönderebileceğinizi bildirmiştiniz. Ebeveynlerdeki dijital ebeveynlik farkındalığının çocuklarda görülen siber zorbalık ve ekran bağımlılığı üzerindeki yordayıcı etkisini inceleyeceğim tez önerim enstitü kurulundan geçti ve etik kurul sürecinin başlaması için tezimde kullanmak istediğim ölçeklerden biri olan Çoklu Ekran Bağımlılığı Ölçeğinize dair kullanım izninizi almam gerekiyor.
Eğer sizin için de uygunsa onayınız ile birlikte ölçeği tarafıma iletebilirseniz çok sevinirim.

İyi çalışmalar dilerim.
Saygılarımla.

Mustafa Sarıtepeci 20 Eyl 2022 09:03 (20 saat önce)
Alıcı: ben

Eminenur merhaba,

Ölçek uyarlaması ile ilgili çalışma şu anda yayın sürecinde. Aşağıda ölçek formunu gönderiyorum. Uyarlamayla ilgili detayları çalışma yayınlandığında metinden alabilirsiniz. Eğer tez süreciniz tamamlanmadan çalışma yayınlanmazsa detayları sizle paylaşırım.

Ölçek kullanımı ve diğer konularda her zaman iletişime geçebilirsiniz. Gecikme için yeniden kusura bakmayın.

İyi çalışmalar.

Eminenur Turhal ·

MSA_Scale_TR_Ortaokul_Lise.pdf
159 KB

EK 7. Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği İzin Metni

Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği hk. Gelen Kutusu ×

Eminenur Turhal
Merhaba Murat Hocam, Ben Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans öğrencisi Eminenur Turhal. Ebeveynlerdeki dijital ebeveynlik fark

murat özdemir
Alıcı: ben

Sayın Eminenur TURHAL

"Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlığını Tarama Ölçeği"ni tezinizde veri toplama aracı olarak kullanabilirsiniz. Ölçeği ekte paylaşmaktayım.

İyi dileklerimle

Prof. Dr. Murat ÖZDEMİR

Siberzorbalık Ölç...

EK 8. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **05/12/2022**

Toplantı Sayısı : **22**

Karar Sayısı : **264**

264-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı yüksek lisans öğrencisi **Eminenur TURHAL**'nin "Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü" başlıklı tezi ile ilgili 26.09.2022 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı yüksek lisans öğrencisi **Eminenur TURHAL**'nin "Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

EK 9. Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-60247300 07.10.2022
Konu : Araştırma İzni

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: a) 28.09.2022 tarihli ve 665583 sayılı yazınız.
b) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 nolu Genelgesi.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Eminenur TURHAL'ın **"Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü"** konulu tezi kapsamında merkez ilçelere bağlı ortaokullarda uygulanacak olan veri toplama araçları ilgi (b) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Burhan İNAN
Vali a.
Milli Eğitim Müdür V.

Ek:
Uygulama araçları (5 sayfa)
Dağıtım:
Gereği:
Ankara Üniversitesi
Bilgi:
9 Merkez İlçe MEM

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"Dijital Ebeveynlik Farkındalığının Siber Zorbalık ve Ekran Bağımlılığı Üzerindeki Yordayıcı Rolü" başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan alıntılar" ve (4) "Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 25-Oca-2023
Gönderim Numarası	: 1999083413
Sayfa Sayısı	: 87
Sözcük Sayısı	: 22850
Karakter Sayısı	: 161797
Benzerlik Oranı	: %8
Savunma Tarihi	: 06.01.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2'den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Eminenur TURHAL

Tarih: 25.01.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı **:** Eminenur Turhal

E-Posta Adresi **:**

İş Deneyimi **:**

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Psikolog	Gençlik ve Spor Bakanlığı- Ankara Gençlik Spor İl Müdürlüğü	2022

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	**Bölüm/Program**	**Üniversite**	**Yıl**
Lisans	Psikoloji	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	2015-2020
Yüksek Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Ankara Üniversitesi	2020-2023

Yayınlar: